

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi

Official journal of Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences

Volume 3 • Issue 2 • September 2022

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

Editors/ Editörler

Cavit YEŞİLYURT

Department of Econometrics, Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, Erzurum, Türkiye

Hüseyin YILMAZ

Department of Business Administration, Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Erzurum, Türkiye

Associate Editors/ Yardımcı Editörler

Esra KARAKUŞ UMAR

Department of Social Service, Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Erzurum, Türkiye

Zeynep BAŞERER BERBER

Department of Social Service, Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mehmet Ali ALAN

Department of Management Information Systems, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Sivas, Türkiye

Fatih SOBACI

Department of Finance Banking and Insurance, Gazi Osman Paşa University, Nıksar Vocational School, Tokat, Turkey
Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Nıksar Meslek Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Tokat, Türkiye

Editorial Board/ Yayın Kurulu

Muhsin HALİS

Department of Management and Organization, Kocaeli University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Kocaeli, Turkey
Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Ötügen SENGER

Department of Management Information Systems, Kafkas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Kars, Turkey
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Kars, Türkiye

Fırat ALTINKAYNAK

Department of Banking and Finance, Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Bankacılık ve Finans Bölümü, Erzurum, Türkiye

Mustafa Cahit UNGAN

Department of Business Administration, Sakarya University, Faculty of Business Administration, Sakarya, Turkey
Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Sakarya, Türkiye

Sebahattin YILDIZ

Department of Business Administration, Kafkas University, Faculty of Business Administration and Management, Kars, Turkey
Kafkas Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, Kars, Türkiye

Gülşah ÖZDEMİR BAKI

Department of Finance, Atatürk University, Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey
Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Erzurum, Türkiye

Güven DELİCE

Department of Banking, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık Bölümü, Sivas, Türkiye

Hasan TAĞRAF

Department of International Trade And Logistics, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics And Administrative Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret Ve Lojistik Bölümü, Sivas, Türkiye

Founder

İbrahim KARA

General Manager

Ali ŞAHİN

Publishing Directors

İrem SOYSAL
Gökhan ÇİMEN

Editor

Bahar ALBAYRAK

Publications Coordinators

Arzu ARI
Deniz KAYA
Irmak BERBEROĞLU
Alara ERGİN
Hira Gizem FIDAN
Vuslat TAŞ
İrem ÖZMEN

Web Coordinators

Sinem Fehime KOZ
Doğan ORUÇ

Finance Coordinator

Elif Yıldız ÇELİK

Contact

Address: Büyükdere Cad.
105/9 34394

Şişli, İstanbul, Turkey

Phone: +90 212 217 17 00

E-mail: info@avesyayincilik.com

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

İbrahim SUBAŞI

Department of Labor And Social Security Law, Istanbul Medeniyet University, Faculty of Law, Istanbul, Turkey
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hukuku Bölümü, İstanbul, Türkiye

Nazım ÖZTÜRK

Department of Finance, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Sivas, Türkiye

Mehpare TİMOR

Department of Business Administration, Istanbul University, School of Business, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

Adem KARAKAŞ

Department of Finance Banking and Insurance, Banking and Insurance, Sivas Cumhuriyet University, Şarkışla School of Applied Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Finans Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, Sivas, Türkiye

Mehmet Sadık ÖNCÜL

Department of Finance, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Sivas, Türkiye

Fatih ERTUGAY

Department of Political Science and Public Administration, Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Sivas, Turkey
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Sivas, Türkiye

Abdulkadir ŞENKAL

Department of Labor Economics and Industrial Relations, Kocaeli University, Faculty of Economics And Administrative Sciences, Kocaeli, Turkey
Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Kocaeli, Türkiye

Mahmut HIZIROĞLU

Department of Business Administration, Istanbul University, Faculty of Economics, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

Selahattin KARABINAR

Department of Business Administration, Istanbul University, Faculty of Economics, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

Erkan ÖZTÜRK

Department of Business Administration, Kırklareli University, Faculty of Economics And Administrative Sciences, Kırklareli, Turkey
Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Kırklareli, Türkiye

Süleyman UYAR

Department of Business Administration, Alanya Alaaddin Keykubat University, Faculty of Economics And Administrative Sciences, Antalya, Turkey
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Antalya, Türkiye

Sayım YORĞUN

Department of Labor Economics Industrial Relations, Istanbul University, Faculty of Economics, Istanbul, Turkey
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Endüstri İlişkileri Bölümü, İstanbul, Türkiye

Saime ÖNCE

Department of Business Administration, Anadolu University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Eskişehir, Turkey
Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Eskişehir, Türkiye

Adem ÜZÜMCÜ

Department of International Trade and Finance, Ankara Hacı Bayram University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Ankara, Turkey
Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finans Bölümü, Ankara, Türkiye

Ganite KURT

Department of Financial Accounting, Ankara Hacı Bayram University, School of Banking And Insurance, Ankara, Turkey
Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Finansal Muhasebe Bölümü, Ankara, Türkiye

Nuran CÖMERT

Department of Business Administration, Marmara University, Faculty of Business Administration, Istanbul, Turkey
Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

Ömer ÖNALAN

Department of Business Administration, Marmara University, Faculty of Business Administration, Istanbul, Turkey
Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

Metehan KÜÇÜKER

Department of Accounting and Finance Management, Malatya Turgut Özal University, Faculty of Social Sciences and Humanities, Malatya, Turkey
Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölümü, Malatya, Türkiye

Seçil SİGALI

Department of Logistics Management, Dokuz Eylül University, Faculty of Shipping, Izmir, Turkey
Dokuz Eylül Üniversitesi, Denizcilik Fakültesi, Lojistik Yönetimi Bölümü, İzmir, Türkiye

Fevzi Serkan ÖZDEMİR

Advisor to the President of the Grand National Assembly of Turkey
Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkan Danışmanı

Erdoğan GAVCAR

Department of Business Administration, Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Muğla, Turkey
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muğla, Türkiye

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

Mutlu Başaran ÖZTÜRK

Department of Business Administration,
Niğde Ömer Halisdemir University, Faculty
of Economics and Administrative Sciences,
Niğde, Turkey
*Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme
Bölümü, Niğde, Türkiye*

Orhan ÇOBAN

Department of International Trade and
Logistics, Gaziantep University, Faculty of
Economics and Administrative Sciences,
Gaziantep, Turkey
*Gaziantep Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve
Lojistik Bölümü, Gaziantep, Türkiye*

Nermin AKYEL

Department of International Trade and
Logistics, Sakarya University of Applied
Sciences, Faculty of Applied Sciences,
Sakarya, Turkey
*Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,
Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Uluslararası
Ticaret ve Lojistik Bölümü, Sakarya, Türkiye*

Nevran KARACA

Department of Business Administration,
Sakarya University, Faculty of Business
Administration, Sakarya, Turkey
*Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi,
İşletme Bölümü, Sakarya, Türkiye*

Özlem DOĞAN

Department of Management of Maritime
Enterprises, İskenderun Technical University,
Hatay, Turkey
*İskenderun Teknik Üniversitesi, Denizcilik
İşletmeleri Yönetimi Bölümü, Hatay, Türkiye*

Duygu ANIL KESKİN

Department of Business Administration,
Istanbul University, Faculty of Economics,
Istanbul, Turkey
*İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İşletme
Bölümü, İstanbul, Türkiye*

Hakan ÇETİNTAŞ

Department of Economics, Balıkesir
University, Faculty of Economics and
Administrative Sciences, Balıkesir, Turkey
*Balıkesir Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
Balıkesir, Türkiye*

Bahadır Fatih YILDIRIM

Department of Transportation and Logistics,
Istanbul University, School of Transportation
and Logistics, Istanbul, Turkey
*İstanbul Üniversitesi, Ulaştırma ve Lojistik
Yüksekokulu, Ulaştırma ve Lojistik Bölümü,
İstanbul, Türkiye*

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

AIMS AND SCOPE

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences is an international, scientific, open access, online-only periodical published in accordance with independent, unbiased, and double-blinded peer-review principles. The journal is official publication of the Ataturk University Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences and published two times on March and September. The publication languages of the journal are Turkish and English both.

Oltu Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences aims to contribute to the literature by publishing research articles, reviews, and book reviews on Banking and Insurance, Econometrics, Finance, Public Relations, Economic Thought, Economic History, Communication Management, Finance, Microeconomics, Accounting, Quantitative Decision Methods, Organization, Psychology, Marketing, Advertising, Social Work, Social Politics, Social Psychology, Social and Cultural Anthropology, Sociology, Tourism, International Economics, International Relations, International Trade, Applied Psychology, Production Management, Management Information Systems, Management and Strategy.

The target audience of the journal includes specialists, researchers and professionals who working and interested in the fields of Humanities and Social Sciences.

The editorial and publication processes of the journal are shaped in accordance with the guidelines of the International Council of Medical Journal Editors (ICMJE), the World Association of Medical Editors (WAME), the Council of Science Editors (CSE), the Committee on Publication Ethics (COPE), the European Association of Science Editors (EASE), and National Information Standards Organization (NISO). The journal conforms to the Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing (doaj.org/bestpractice).

Disclaimer

Statements or opinions expressed in the manuscripts published in the journal reflect the views of the author(s) and not the opinions of the editors, editorial board, and/or publisher; the editors, editorial board, and publisher disclaim any responsibility or liability for such materials.

Open Access Statement

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences is an open access publication, and the journal's publication model is based on Budapest Access Initiative (BOAI) declaration. All published content is available online, free of charge at <https://humanities-ataunipress.org/>. The journal's content is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial (CC BY-NC) 4.0 International License which permits third parties to share and adapt the content for non-commercial purposes by giving the appropriate credit to the original work.

You can find the current version of the Instructions to Authors at <https://humanities-ataunipress.org/>.

Editors: Cavit Yeşilyurt, Hüseyin Yılmaz

Address: Oltu Faculty of Humanities and Social Sciences, Erzurum, Turkey

E-mail: cavitiesilyurt@atauni.edu.tr; huseyin.yilmaz@atauni.edu.tr

Publisher: Atatürk University

Address: Atatürk University, Yakutiye, Erzurum, Turkey

Publishing Service: AVES

Address: Büyükdere Cad., 105/9 34394 Şişli, İstanbul, Turkey

E-mail: info@avesyayincilik.com

Webpage: www.avesyayincilik.com

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

AMAÇ VE KAPSAM

Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi bağımsız, tarafsız ve çift-kör hakem değerlendirme ilkelerine bağlı yayın yapan, Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi'nin açık erişimli bilimsel elektronik yayın organıdır. Dergi Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda 2 sayı olarak yayınlanmaktadır. Yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir.

Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisinde, Bankacılık ve Sigortacılık, Ekonometri, Finans, Halkla İlişkiler, İktisadi Düşünce, İktisat Tarihi, İletişim Yönetimi, Maliye, Mikro İktisat, Muhasebe, Nicel Karar Yöntemleri, Organizasyon, Psikoloji, Pazarlama, Reklamcılık, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika, Sosyal Psikoloji, Sosyal ve Kültürel Antropoloji, Sosyoloji, Turizm, Uluslararası İktisat, Uluslararası İlişkiler, Uluslararası Ticaret, Uygulamalı Psikoloji, Üretim Yönetimi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Yönetim ve Strateji alanlarına yönelik makaleler, araştırma, derleme makale ve kitap incelemeleri türündeki makalelerle literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Derginin hedef kitlesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler alanlarında çalışan uzmanlar, araştırmacılar ve profesyonellerdir.

Derginin editöryel ve yayın süreçleri International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE), World Association of Medical Editors (WAME), Council of Science Editors (CSE), Committee on Publication Ethics (COPE), European Association of Science Editors (EASE) ve National Information Standards Organization (NISO) kılavuzlarına uygun olarak biçimlendirilmiştir. Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisinin editöryel ve yayın süreçleri, Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve En İyi Uygulama ([doaj.org/bestpractice](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0234567)) ilkelerine uygun olarak yürütülmektedir.

Derginin tüm masrafları Atatürk Üniversitesi Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi tarafından karşılanmaktadır. Makale değerlendirme ve yayın işlemleri için yazarlardan ücret talep edilmemektedir. Tüm makaleler <https://humanities-ataunipress.org/> sayfasındaki online makale değerlendirme sistemi kullanılarak dergiye gönderilmelidir. Derginin yazım kurallarına, gerekli formlara ve dergiyle ilgili diğer bilgilere web sayfasından erişilebilir.

Dergide yayınlanan makalelerde ifade edilen bilgi, fikir ve görüşler, Baş Editör, Editörler, Yayın Kurulu ve Yayıncı'nın değil, yazar(lar)ın bilgi ve görüşlerini yansıtır. Baş Editör, Editörler, Yayın Kurulu ve Yayıncı, bu gibi yazarlara ait bilgi ve görüşler için hiçbir sorumluluk ya da yükümlülük kabul etmemektedir.

Açık Erişim Bildirimi

Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi yayınlanma modeli Budapeşte Açık Erişim Girişimi (BOAI) bildirgesine dayanan açık erişimli bilimsel bir dergidir. Derginin arşivine <https://humanities-ataunipress.org/> adresinden ücretsiz olarak erişilebilir. Derginin içeriği, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile yayınlanmaktadır.

Yazarlara Bilgi'nin güncel versiyonuna <https://humanities-ataunipress.org/> adresinden ulaşabilirsiniz.

Editörler: Cavit Yeşilyurt, Hüseyin Yılmaz

Adres: Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Erzurum, Türkiye

E-posta: cavityesilyurt@atauni.edu.tr; huseyin.yilmaz@atauni.edu.tr

Yayıncı: Atatürk Üniversitesi

Adres: Atatürk Üniversitesi, Yakutiye, Erzurum, Türkiye

Yayınevi: AVES

Adres: Büyükdere Cad., 105/9 34394 Şişli, İstanbul, Türkiye

E-posta: info@avesyayincilik.com

Web: www.avesyayincilik.com

Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

RESEARCH ARTICLES / ARAŞTIRMA MAKALELERİ

- 57** The impact of social media on development of individuals: an analysis on Barış Özcan Youtube channel
Sosyal medyanın bireylerin kişisel gelişimine etkileri: Youtube kanalı Barış Özcan incelemesi
Çiğdem ÇALAPKULU Muhammed Oğuzhan ŞAHİN
- 63** Human dignity in European Union's migration policies
Avrupa Birliği göç politikalarında 'insan onuru'nun yeri
Sinem ABKA Zühal ÜNALP ÇEPEL
- 73** Validity and reliability study of the Short Grit Scale (Grit-S) in the context of organization
Kısa Azim Ölçeği'nin (KAÖ) örgüt bağlamında geçerlilik ve güvenilirlik çalışması
Elif BAYGIN Fatih SOBACI Sema POLATCI

REVIEW / DERLEME

- 79** Perception of self-efficacy in chronic diseases: A review of studies carried out in Turkey
Kronik hastalıklarda öz yeterlilik algısı: Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar üzerine bir derleme
Gamze KARADAYI KAYNAK

Sosyal medyanın bireylerin kişisel gelişimine etkileri: Youtube kanalı Barış Özcan incelemesi

The impact of social media on development of individuals: An analysis on Barış Özcan Youtube channel

Çiğdem ÇALAPKULU¹
Muhammed Oğuzhan
ŞAHİN²

¹Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim ve Tasarımı Bölümü, Sakarya, Türkiye

²Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Bölümü, Sakarya, Türkiye

ÖZ

Kullanıcı kaynaklı içerik üretimi olgusunun yaygınlaşması ile birlikte çok çeşitli ve özgün içerikler, başta Youtube internet sitesi olmak üzere birçok sosyal medya sitesi için belirleyici olmuştur. Farklı amaç ve motivasyonlarla tüketilen bu içerikler aynı zamanda bilgilendirme ve kişisel gelişim sağlamak için de kullanılmaktadır. Ancak söz konusu bu tüketimin kullanıcılar üzerinde bir etkisi olup olmadığı ya da ne tür bir etkisinin olduğuna dair yapılan çalışmaların oldukça seyrek olduğu görülmüş ve literatürdeki bu boşluğu doldurmak amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, Türkiye’de Barış Özcan adlı bir internet fenomenine ait olan ve çevrimiçi ortamda en çok izlenen kanallar arasında yer alan ‘Barış Özcan Youtube Kanalı kullanıcıların takip etme motivasyonları ile söz konusu kanalın, takipçilerin kişisel gelişimlerine etkisini ortaya koymaktır. Çalışmanın araştırma modeli Sebepli Davranış Teorisi’dir. Bu bağlamda bireylerin “davranışsal niyetlerinin” Youtube kanalı içerikleri tarafından belirlenme dereceleri ortaya konmuştur. Araştırmada 110 katılımcıya çevrimiçi anket uygulanmıştır. Anketten elde edilen veriler ışığında bireylerin “davranışa yönelik tutumları” ile Youtube kanalını izleme/takip etme durumları arasında pozitif bir korelasyona rastlanmıştır. Ayrıca kanalı izleyen/takip eden bireylerin “davranışsal niyetlerinin” Barış Özcan Youtube kanalı içerikleri tarafından belirlendiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fenomen, kişisel gelişim, sosyal medya, Youtube

ABSTRACT

The widespread use of user-generated content production has been decisive for many social media sites, especially for Youtube website. These contents, which are consumed for different purposes and motivations, are also used for information and personal development. However, it has been observed that the studies on whether or what kind of effect this consumption has on users are quite sparse, and it is aimed to fill this gap in the literature. In this context, the main purpose of the study is to reveal the motivation of the users to follow the “Barış Özcan Youtube Channel,” which belongs to an internet phenomenon named Barış Özcan in Turkey and is among the most watched channels in the online environment, and to reveal the effect of the channel on the personal development of the followers. The research model of the study is the Theory of Reasoned Behavior. In this context, the degree to which individuals’ “behavioral intentions” are determined by the contents of the Youtube channel has been revealed. An online questionnaire was applied to 110 participants in the study. In the light of the data obtained from the survey, a positive correlation was found between the “attitudes toward behavior” of individuals and their status of watching/following the Youtube channel. In addition, it has been determined that the “behavioral intentions” of the individuals watching/following the channel are determined by the content of Barış Özcan Youtube channel.

Keywords: Phenomenon, self-improvement, social media, Youtube

Geliş Tarihi/Received: 05.01.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 17.08.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Çiğdem ÇALAPKULU
E-mail: ccalapkulu@sakarya.edu.tr

Cite this article as: Çalapkulu, Ç., & Şahin, M. O. (2022). The impact of social media on development of individuals: An analysis on Barış Özcan Youtube channel. *Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 57-62.

Giriş

Sosyal medya araçları web 2.0 teknolojilerinin gelişimiyle birlikte gittikçe insan yaşamında daha fazla önem kazanmıştır. Sosyal medya siteleri insanların sosyalleşme ihtiyacını sanal bir şekilde karşılayabildikleri medya araçları haline gelmiştir (Yegen, 2013, s. 120). Bundan önceki teknolojik anlayışta yani web 1.0'da bireyler yalnızca alıcı konumdayken web 2.0 ile birlikte bireylerin internet kaynakları karşısında güçlendiği görülmektedir (Bozarth, 2010, s. 12-13). Bu noktada bireylerin kullanmayı en çok tercih ettikleri sosyal medya araçları olan Facebook, YouTube, Instagram, Twitter (Clement, 2020) insanların sosyal, siyasi ve kültürel yaşamlarında önemli bir rol edinmiştir.

Teknolojik cihazlardaki hızlı gelişmeyle birlikte sosyal medya araçlarının ve internetin bireyin hayatının ayrılmaz bir parçası haline gelmesi mümkün olmuştur (Güney, 2017). Akıllı telefonları ve tablet bilgisayarların geliştirilmesi ve internet hizmetlerinin yaygınlaşması ve bu yolla internet maliyetlerinin de düşmesiyle birlikte insanlar mekân ya da zaman fark etmeksizin internete erişebilmekte ve sosyalleşebilmektedirler (Güler ve ark., 2017, s. 202).

Bahsi geçen sosyalleşmenin en çok gerçekleştiği ya da bir diğer deyişle bireylerin en çok ziyaret ettikleri sosyal medya kanalı 2,9 milyar aktif kullanıcı ile Facebook iken onu 2,5 milyar aktif kullanıcıyla Youtube takip etmektedir (Statista, 2022). Youtube internetin ve sosyal medya araçlarının kullanım şeklinde büyük bir değişim yaparak içeriklerin, sitenin kullanıcıları tarafından yaratılmasının önünü açmıştır (Ceran, 2016, s. 20). Bu özellikler Youtube'u uluslararası alanda hem amatör içerik üreticileri, hem izleyenler ve hem de medya şirketleri için cazip hale getirmektedir (Xu ve ark., 2016).

Youtube'un eğitsel ve motivasyon amacıyla kullanımına dair yapılan çalışmalar ele alındığında Youtube'un bireysel olarak ders çalışmaya ve derslere yardımcı etken olarak olumlu etkileri olduğu görülmüştür (Alp & Kaleci, 2018; Jackman & Roberts, 2014). Ancak diğer bir çalışmada Youtube'un ergenlik öncesi bireylerde eğitsel amaçlı kullanılmasının yalnızca ebeveyn gözetiminde yapılması önerilmektedir (Hattingh, 2017). Youtube'un bir öğrenme aracı olarak kullanılmasında beklentiler gibi kişisel ya da çevresel ve deneysel etkenlerin etkili olduğu görülmektedir (Zhou ve ark., 2020). Ayrıca insanların Youtube'da yönlendirici olarak bilinen içerikleri takip ettiği ancak bunun hali hazırda birey etkin değilse bireyin davranışlarına etki etmediği ortaya konmuştur (Sokolova & Perez, 2021).

Tüm bu özellikleri bağlamında Youtube bireylerce birçok amaçla kullanılmaktadır. Bireylerin Youtube'u kullanım motivasyonları arasında açık ara en yüksek oran eğlence kategorisidir. Onun ardından boş zaman aktivitesi gelirken, üçüncü olarak bilgilenme amacı öne çıktığı görülmüştür (Ceran, 2016, s. 32). Youtube içeriklerinin "bilgilenme" amacıyla gerçekleştirilen Youtube aktiviteleri konusunda Türkiye özelinde en çok takip edilen ya da izlenen Youtube kanallarından biri 'Barış Özcan' isimli kanaldır (Social Blade, 2020).

Barış Özcan, Apple, Adobe ve LinkedIn gibi büyük firmalarda danışmanlık rolünün yanı sıra sosyal medya ile ilişkili görevlerde bulunmuş, belgesel yönetmenliği yapmış ve 600 den fazla konferansa konuşmacı olarak katılmış bir profesyoneldir. Özcan, 2014 yılından beri düzenli olarak video paylaşımı yapmakta ve 6 milyonu aşkın takipçiye seslenmektedir; bunun yanında Youtube'un uluslararası 12 değişim elçisinden biri seçilmiştir (Barış Özcan, 2021). Bireysel kanalında ürettiği içerikler çeşitlilik göstermekle birlikte

çoğunlukla bilim, sanat, tasarım, edebiyat konuları hakkında bilgi ve hikâye anlatıcılığı gerçekleştirmektedir. Bunun yanı sıra birçok zaman kanalda bireylerin kendilerini gerçekleştirmelerine yönelik motivasyon içeren video içerikleri de oluşturulmaktadır. Kanalın genel özellikleri bağlamında kanal bir eğitim kanalı olarak kategorilenmektedir (Social Blade, 2020). Sunulan bu makalenin temel amacı söz konusu kanal ve kanalın sahibi Barış Özcan'ın oluşturduğu video içeriklerinin bu kanalı ve içeriklerini takip eden bireylerin kişisel gelişim motivasyonlarını etkileyip etkilemediği ve etkiliyorsa bu etkinin ne yönde olduğunun incelenmesidir.

Sosyal Medya

Sosyal medya en temel tabirle içerikleri aynı zamanda aracın kullanıcıları olan bireyler tarafından oluşturulan ve farklılaştırılabilen altyapısı web 2.0 fikri ve teknolojik gelişimi üzerine kurulmuş olan internet tabanlı bir uygulamalar grubu olarak tanımlanmaktadır (Kaplan & Haenlein, 2010, s. 61-62). Sosyal medya, yaşanan teknolojik ve sosyal gelişmeler ışığında geleneksel medya olarak tanımlanan gazete, radyo ve televizyon gibi medya araçlarının yerini almaya başlamıştır. Sosyal medyanın ayırt edici özellikleri toplum bağlantılı olma, bireyler ve kitleler arası erişim, sürekli güncellik ve bireysel tercihlere olanak sağlaması olarak sıralanabilir (Mayfield, 2014).

Sosyal medyanın bahsi geçen özelliklere sahip olması hem bireyleri hem de özel marka ve işletmeleri bu alana çekmektedir. Nitekim sosyal medya araçlarında gerçekleşen izlenme, etkileşim oranları ve özel iştirakların sosyal medyada gerçekleştirdikleri reklam harcamaları bunu göstermektedir (Deloitte, 2020). En çok kullanılan sosyal medya araçları olan Youtube, Facebook, Twitter ve Instagram kendi gelişimleriyle birlikte Marshall McLuhan'ın determinizm teorisine paralel şekilde toplumsal değişime neden olduğu iddia edilmektedir. Bireylerin iletişim, sosyalleşme, bilgi edinme gibi ihtiyaçları bu araçlar tarafından karşılanmakta ve bu araçların kullanım yapıları da bireylerin yaşam tarzını şekillendirmektedir (Rigel ve ark., 2005, s. 15).

Sosyal Medya Fenomeni

Web 2.0 ile ortaya çıkan sosyal medya siteleri beraberlerinde -yapısal işleyişleriyle uyumlu şekilde- sosyal medya fenomenlerini de getirmişlerdir. Kullanıcı üretimli içerikleriyle öne çıkan bu sitelerde diğer kullanıcıların yoğun şekilde ilgisini çeken kullanıcılar sosyal medya fenomeni olarak adlandırılmaktadır. Diğer bir deyişle sosyal medya fenomeni, bireylerin düşüncelerini ve dolayısıyla davranışlarını sosyal medya araçları üzerinden şekillendirme, değiştirme ve dönüştürme potansiyeline sahip kişileri tanımlamak için kullanılan bir kavram olarak öne çıkmaktadır (Avcı & Bilgili, 2021, s. 84). Geleneksel ünlü kişilerden farklı olarak fenomenler bilinirliklerini sosyal medyada yaptıkları paylaşımlar sayesinde edinmektedirler. Bu bağlamda farklı birçok fenomen türünden bahsedilebilmektedir. Bunlar kullanılan sosyal medya aracına göre değişebileceği gibi fenomenlerin paylaşım yaptıkları konulara göre de değişebilmektedir. Örnek olarak tipik bir Twitter fenomeninden sosyal ya da politik gündemle ilgili paylaşım yapması beklenebileceği gibi bir Youtube fenomeninden belli bir konu ya da alanla ilişkilenebilir (mesela arabalar, kişisel bakım veya direkt eğlence gibi) ve haftanın belli günlerinde ifade edilen konuyla ilgili paylaşım yapması beklenebilir.

Youtube

2005 yılında kurulmuş olan Youtube daha önce de belirtildiği gibi bugün Türkiye'de Google'dan sonra en çok kullanılan internet sitesi konumundadır (Deloitte, 2020). Youtube kayıtlı kullanıcılarına ilgi alanları olan kanalları takip etmesine olanak vermektedir.

Böylece tercih edilen içerik türlerine kolayca erişilebilmektedir. Bu kişiselleştirici özelliklerin de etkisiyle Youtube kullanıcıların sosyal medyaya ayırdıkları zamanın yarısını almaktadır (Ceran, 2016, s. 27). Günümüzde bireyler Youtube’u boş zamanlarını harcamak, popüler kültürü takip etmek, siteye içerik katmak ve diğer kişilerle paylaşmak, bilgi edinmek, yeni ve farklı şeyler öğrenmek, insanlarla etkileşime girmek gibi birçok amaçla kullanılmaktadır (Arklan & Kartal, 2018, s. 955). İçeriklerin bizzat kullanıcılar tarafından oluşturuluyor olması Youtube’u sürekli olarak güncel bir sosyal medya kanalı haline getirmektedir. Buna göre kullanıcılar Youtube ile yaptıkları antlaşma sonrası içeriklerinin izlenme oranına göre reklam almakta ve bu reklam ücretlerinden pay almaktadırlar.

Kişisel Gelişim

Kişisel gelişim, bireyin yeteneklerini, becerilerini, bilgi veya diğer niteliklerini geliştirmek amacıyla gerçekleştirdiği eylem ve tutumu tanımlamaktadır. Ancak kişisel gelişim yalnız gerçekleştirilen bir durum değildir. Bireyin çevresiyle olan karşılıklı etkileşimi de bu konuda önemli bir etkidir (Demir ve ark., 2018, s. 327). Birey kişisel gelişimine başlamak ve bunu sürekli kılmak için kişilik yapısı ve davranış tarzı, farklı konular hakkındaki bilgi düzeyi, geliştirmesi gereken becerileri, zayıf yönleri ve güçlü yönleri gibi kendisiyle ilgili konularda bilinç sahibi olmalı ve kendini bilmelidir (Balaban & Çakmak, 2016, s. 3).

İçinde bulunduğumuz post-modern dönemde bireylerin kendini geliştirmesi artık bireysel bir tercih ya da kişinin kendini gerçekleştirme arzusu temelinde ortaya çıkan bir durum olmaktan ziyade modern performans öznesi için bir tür zorunluluk haline gelmiştir (Han, 2020, s. 17).

Kişisel gelişim kavramı, yalnızca “işe yarar yetenekler” olarak tanımlanan ve “maddi kazanç getireceğine inanılan yetileri” geliştirmekle sınırlandırılmamalıdır. Bunun ötesinde bireyin, kendisini ve dünyayı daha farklı bir bakış açısından görmesini sağlayan bir gelişim amacı temel alınmalıdır.

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

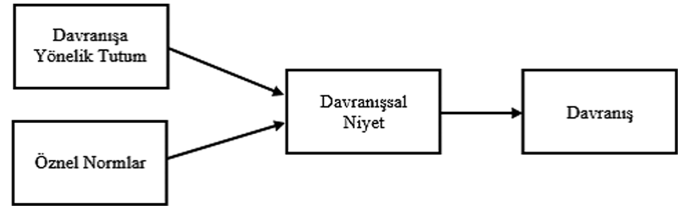
Bu araştırmanın temel amacı Barış Özcan Youtube kanalının bireylerin kendini geliştirme motivasyonu bağlamında bir işleve ve etkiye sahip olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın kapsamını Barış Özcan Youtube kanalı ve 10–65 arası Youtube kullanıcıları bireyler oluşturmaktadır.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evreni, 10–65 yaş arasındaki sosyal medya kullanıcıları ana kütle ise Youtube’u aktif olarak kullanan tüm bireylerdir. Bu yönüyle çalışma evreninin büyüklüğü evrenin tamamına ulaşmayı imkansız kılmaktadır. Bu nedenle çalışmada örneklem yoluna gidilmiştir. Örneklemde temel koşul Youtube kullanımı olmuştur. Bu bağlamda evreni en doğru şekilde temsil edebilecek 110 kişinin verilerinden oluşan bir örneklem kullanılmıştır. Söz konusu örneklem basit rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın modelini Sebep Davranış Teorisi oluşturmaktadır. Fishbein ve Ajzen, (1975) tarafından oluşturulan Sebep Davranış Teorisi bireylerin inanç, tutum, eğilimleri ve davranışları arasında bir etkileşim olduğunu ortaya koyar ve çoğunlukla sosyal psikoloji ve sosyoloji alanında yapılan çalışmalarda görülmektedir (Pektekin, 2013, s. 63). Sebep Davranış Teorisi, bireyin bir davranışı gerçekleştirip gerçekleştirilmeyeceğini bireyin niyeti ile açıklamaktadır ve niyeti etkileyen yapılar ise söz konusu

Şekil 1.

Sebep Davranış Teorisi (Fishbein & Ajzen, 1975)

davranışa yönelik bireyin tutumu ve davranışla alakalı bireyin öznel normları olarak ele alınmaktadır (Başyazıcıoğlu, 2018).

Sebep Davranış teorisi üç bileşenden oluşmaktadır. Bunlar davranışa yönelik tutum, öznel normlar ve davranışsal niyettir. Sebep Davranış Teorisi Şekil 1’de modellenmiştir. Çalışmada Sebep Davranış Teorisi bağlamında Barış Özcan Youtube kanalının bireylerin kişisel gelişime dair motivasyonunu yani bir diğer deyişle bireylerin “davranışa yönelik tutumunu” etkileyip etkilemediğini ve bunun da kişisel gelişime yönelik “davranışsal niyeti” etkileyip etkilemediği tespit etmek amaçlanmaktadır. Araştırmanın bağlamı dışında kalması sebebiyle “öznel normlar” analiz dışında bırakılmıştır.

Yöntem

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada bireylerden bilgi toplamak amacıyla online anket tekniği uygulanmıştır. Söz konusu online anket Google Formlar üzerinden oluşturulmuştur. Anket çalışmasının linki Twitter, bloglar, forumlar gibi sosyal medya araçlarından paylaşılarak ve e-posta ile gönderilerek bireylerin çevrimiçi anket formuna ulaşmaları sağlanmıştır. Söz konusu anketteki soruların ikisi demografik, ikisi niteliksel amaçlı, dördü ise söz konusu kanalın bireylerin kişisel gelişime ilişkin niyet ve tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla oluşturulmuş toplam 8 sorudan oluşmaktadır. Uygulanan anketteki demografik ve niteliksel sorular çoktan seçmeli yapıdayken, niyet ve tutum için hazırlanan sorular 5’li likert şeklinde hazırlanmıştır.

Araştırmanın Hipotezleri

H1: Barış Özcan Youtube kanalını izleyen/takip eden bireyler kanal içeriklerinin kişisel gelişim motivasyonlarını arttırdığını düşünür.

H2: Barış Özcan Youtube kanalını izleyen/takip eden bireylerin kanal içeriklerinin kişisel gelişimlerine katkı sağladığını düşünürler.

H3: Kişisel gelişime önem veren bireylerin Barış Özcan Youtube kanalını izleme/takip etme oranları daha yüksektir.

İstatistiksel Analiz

Anket verileri öncelikle IBM Spss Statistic 22 programında (IBM SPSS Corp., Armonk, New York, USA) güvenilirlik testinden geçirilmiş ve Cronbach’s alfa değeri 7,24 olarak tespit edilmiştir. Bu oran genel kabul oranı olarak görülen orandadır. Anket verileri aynı program üzerinden verilerin gözlem sıklığını ve yüzdesel dağılımlarını gösteren bir istatistiksel analiz tekniği olan Frekans analizi ve ortalama (Ortalama) analizi yapılmıştır. Bu analizler çerçevesinde anket sorularına verilen yanıtların niteliği ve soruların birbirleriyle olan ilişkisi göz önünde bulundurularak belli sonuçlara gidilmiştir.

Bulgular

Gerçekleştirilen bu araştırmanın bulguları araştırmanın konusu itibarıyla bireylerin Barış Özcan Youtube kanalını izleme/takip

Tablo 1.
Cinsiyet

	Sıklık	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	58	52,7	52,7	52,7
Kadın	52	47,3	47,3	100,0
Total	110	100,0	100,0	

etme durumları, kişisel gelişime dair tutumları ve yaşları ile Barış Özcan Youtube kanalının bireylere kişisel gelişime dair etkilerini ele almak amacıyla yalnızca bu 3 değişkene dayalı olarak analiz edilmiştir.

Araştırmaya katılanların sayısı 110 kişidir. Katılımcıların %52,7'si (58 Kişi) erkek, %47,3 (52 Kişi) kadınlardan oluşmaktadır (Tablo 1).

Katılımcıların yaşları farklılık göstermekle birlikte genç bireylerin oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Buna göre katılımcıların %48,2'si (53 Kişi) 21–30 yaş aralığındayken, %32'si (36 Kişi) 31–65 ve son olarak %19,1'i (21 Kişi) 10–20 yaş aralığındadır (Tablo 2).

Araştırma anketine katılan katılımcıların kişisel gelişime önem verip vermediğini belirlemek amacıyla yapılan ölçüme göre bireylerin %81,8'i (90 Kişi) gibi büyük bir kısmı kişisel gelişime önem verdiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %12,7'si (14 Kişi) kişisel gelişime kısmen önem verirken %7,3'lük bölümü (6 Kişi) kişisel gelişime önem vermediklerini belirtmişlerdir (Tablo 3).

Araştırmaya katılan bireylerin yaş aralıklarına göre kişisel gelişime önem derecelerinin ele alındığı bu analize göre katılımcıların yaş aralıkları gözetmeksizin ortalamalarının (4,2636) kişisel gelişime önem verdikleri görülmektedir. Yaş aralıkları arasındaki nüansa göre ise 21–30 yaşlarındaki bireylerin (53 Kişi) kişisel gelişime diğer yaş gruplarına nazaran daha fazla önem verdiği görülmektedir (Tablo 4).

Araştırmaya katılan bireylerin %58'i (64 Kişi) Barış Özcan Youtube kanalına abone olduklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında katılımcıların %41'i (46 Kişi) kanala abone olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bu oranlar kanalın bireylerin kişisel gelişim motivasyonlarına etkisini göstermek adına verimli orandadır (Tablo 5).

Tablo 2.
Yaş

	Sıklık	Yüzde	Geçerli yüzde	Kümülatif Yüzde
10–20	21	19,1	19,1	19,1
21–30	53	48,2	48,2	67,3
31–65	36	32,7	32,7	100,0
Total	110	100,0	100,0	

Tablo 3.
"Kişisel Gelişime Önem Veririm"

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8	1,8	1,8
Katılmıyorum	4	3,6	3,6	5,5
Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum	14	12,7	12,7	18,2
Katılıyorum	33	30,0	30,0	48,2
Kesinlikle Katılıyorum	57	51,8	51,8	100,0
Total	110	100,0	100,0	

Tablo 4.
"Kişisel Gelişime Önem Veririm"

Yaş	Ortalama	N	% of Total N
10–20	4,1905	21	19,1
21–30	4,3208	53	48,2
31–65	4,2222	36	32,7
Total	4,2636	110	100,0

Tablo 5.
"Barış Özcan Youtube Kanalını İzliyorum/Takip ediyorum"

	Sıklık	Yüzde	Geçerli Yüzde	Yüzde
Evet	64	58,2	58,2	58,2
Hayır	46	41,8	41,8	100,0
Total	110	100,0	100,0	

Tablo 6.
Yaş Göre Kanal İzleyen/Takip Eden Bireyler

Kanal İzliyorum/Takip Ediyorum	Ortalama	N	% of Total N
Evet	1,9531	64	58,2
Hayır	2,3913	46	41,8
Total	2,1364	110	100,0

Araştırmanın katılımcılarından kanalı izleyen/takip eden bireylerin çoğunlukla genç/orta yaştaki bireyler olduğu görülmektedir. Buna göre kanalı izliyorum diyenlerin üçlü ölçekteki ortalamasına göre 21–30 yaş aralığındaki bireyler kanalı en sık takip eden bireylerdir (Tablo 6).

Yapılan analizde katılımcıların yaşlarına göre bakıldığında genel olarak genç bireylerin (67,3) Barış Özcan Youtube kanalını "yeni ilgi alanları keşfetmeye yardımcı," "kişisel gelişim için motive edici" ve "kişisel gelişime katkı yapan" bir kanal olarak kabul etmektedirler. Orta yaşlı kabul edilebilecek olan 31–65 yaş aralığındaki bireylerin kanala dair ifadelerinin ortalamasına bakıldığında kanala dair negatif bir kavrayışları olmadığı görülmekte ancak daha genç yaşta bireyler kadar da pozitif olmadıkları görülmektedir (Tablo 7).

Gerçekleştirilen analizde Barış Özcan Youtube kanalını izleyen/takip eden bireylerin "kişisel gelişime önem veririm" ifadesini ölçek sistemine göre yüksek bir oranda (4,5000) onayladığı görülmüştür. Buna karşın kanalı izlemeyen/takip etmeyen bireyler "kişisel gelişime önem veririm" ifadesini nispeten daha düşük bir oranda (3,6547) olumladığı görülmektedir (Tablo 8). Ayrıca araştırmada kişisel gelişime önem veririm diyen bireylerin oranı toplamda %81,8 olduğu görülmüştür (Tablo 4). Bu durum kişisel gelişime önem veririm diyenlerin yalnızca %23'ünün Youtube kanalını takip etmediğini göstermektedir.

Tablo 7.
Yaş

Yaş	Barış Özcan kanalının videoları yeni ilgili alanları ve bilgiler keşfetmeye yardımcı olur	Barış Özcan kanalının videolarını kişisel gelişim için motive edici bulurum	Barış Özcan kanalının videoları kişisel gelişime katkı yapar	
10-20	Ortalama	4,2381	4,0476	3,8571
	N	21	21	21
	% of Total N	19,10	19,10	19,10
21-30	Ortalama	4	3,8302	3,7736
	N	53	53	53
	% of Total N	48,20	48,20	48,20
31-65	Ortalama	3,0833	3,4722	3,0833
	N	36	36	36
	% of Total N	32,70	32,70	32,70
Total	Ortalama	3,7455	3,7545	3,5636
	N	110	110	110
	% of Total N	100,00	100,00	100,00

Tablo 8.
"Kişisel Gelişime Önem Veririm"

Barış Özcan Youtube Kanalını İzliyorum/Takip ediyorum	Ortalama	N	% of Total N
Evet	4,5000	64	58,2
Hayır	3,6547	46	41,8
Total	4,2636	110	100,0

Tablo 9.
Yeni İlgi Alanları Keşfettikleri

Barış Özcan Youtube Kanalını İzliyorum/Takip ediyorum'	Barış Özcan kanalının videolarını yeni ilgili alanları ve bilgiler keşfetmeme yardımcı olur	Barış Özcan kanalının videolarını kişisel gelişim için motive edici bulurum	Barış Özcan kanalının videoları kişisel gelişimime katkı yapar
Evet	Ortalama N % of Total N	4,4531 64 58,2	4,2812 64 58,2
Hayır	Ortalama N % of Total N	2,7609 46 41,8	3,0217 46 41,8
Total	Ortalama N % of Total N	3,7455 110 100,0	3,5636 110 100,0

Yapılan analiz sonucunda Barış Özcan Youtube kanalını izleyen/takip eden bireylerin kanal sayesinde 'yeni ilgi alanları keşfettikleri' ifadesini oldukça yüksek bir oran ortalamasıyla (4,4531) onayladığı görülmektedir. Aynı şekilde bu katılımcılar Barış Özcan videolarının kişisel gelişim için kendilerini motive ettiği ifadesini yüksek bir oranla (4,2188) onaylamaktadırlar. Benzer şekilde kanalın bireylerin 'kişisel gelişimlerine katkı yaptı' ifadesi katılımcılar tarafından ölçek sistemi içerisinde yine yüksek bir oranla (4,2188) kabul görmüştür (Tablo 9).

H1: Yapılan ölçümler ve analizler sonucunda Barış Özcan Youtube kanalının, bu kanalı izleyen/takip eden bireylerin kişisel gelişime yönelik motivasyonlarını yani Sebep Davranış Teorisi bağlamında kişisel gelişime yönelik "davranışsal niyetlerini" olumlu etkilediği görülmüştür. Teori bağlamında Barış Özcan Youtube kanalını izleyen/takip eden bireylerin davranışsal niyetleri sonucunda kişisel gelişim davranışı gerçekleştirme olasılıkları yüksektir.

H2: Gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına göre Sebep Davranış Teorisi bağlamında kişisel gelişim "davranışına yönelik tutumları" pozitif olan bireylerin çoğunluğunun (%77) Barış Özcan Youtube kanalını izlediği/takip ettiği görülmüştür. Bu davranışa yönelik tutumun kanal tarafından oluşturulduğuna dair bir veri olmakla birlikte, tutumun kanal takipçiliği ile pozitif bir korelasyon içinde olduğu görülmektedir.

H3: Araştırma sonucunda Barış Özcan kanalını takip eden bireylerin Barış Özcan kanalının içeriklerinin kişisel gelişimlerini olumlu etkilediğini düşündükleri görülmüştür. Yani söz konusu Youtube kanalı, katılımcılara göre hem kişisel gelişim için bir motivasyon kaynağıken aynı zamanda bireyler tarafından bir kişisel gelişim etkinliği olarak kabul edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Pek çok açıdan oldukça sınırlı bir çalışma konumunda olan bu araştırmada veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket tekniği kullanılmıştır. Katılımcıların yanıtları söz konusu Youtube kanalına yönelik tutumları ve bunun dolayımında kişisel gelişime dair niyet ve motivasyonlarıyla ilgili bilgiyi yalnızca kaba hatlarıyla sunabilecek olan frekans ve ortalama analizlerine tâbi tutulmuştur. Bu bilgiler çerçevesinde bireylerin kişisel gelişim davranışına yönelik tutumlarının söz konusu Youtube kanalı tarafından ne derecede ve hangi nitelikte etkilendiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Elde edilen veri ve analizler ışığında Barış Özcan Youtube kanalının daha çok kişisel gelişime önem veren insanlar tarafından takip edildiğine, kanalı takip eden bireylerin kişisel gelişime karşı "davranışsal tutumlarının" pozitif yönde etkilendiği sonucuna varılmıştır.

Bunun yanında kanalı izleyen/takip eden bireyler çok büyük bir oranda kanalın içeriklerinin yeni ilgi alanları keşfetmelerine

yardımcı olduğunu belirtmektedir. Yeni ilgi alanları, beceriler, edinilen bilgiler ve diğer niteliklerin kişisel gelişimin bir parçası olduğu (Kamiloğlu & Yurttaş, 2014, s. 135). kabul edilirse bireylerin Barış Özcan Youtube kanalı içeriklerini tüketmesinin de bir tür kişisel gelişim etkinliği olduğu da kabul edilebilir.

Son olarak çalışmanın daha önce gerçekleştirilen (Sokolova & Perez, 2021) ve sonuç olarak Youtube kanalının hali hazırda konuyla ilgili/alakalı bireylerin bu alakalarını ve ilgilerini motive ettiğini ancak konuyla hali hazırda ilgili/alakalı olmayan bireyleri faaliyete geçirmede sonucuya uyumlu ve paralel sonuçlar vermiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – M.O.Ş.; Tasarım – C.Ç., M.O.Ş.; Denetleme – C.Ç.; Kaynaklar – M.O.Ş.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi – M.O.Ş., C.Ç.; Analiz ve/veya Yorum – M.O.Ş., C.Ç.; Literatür Taraması – M.O.Ş., Yayımlı Yazan – M.O.Ş., Ç.Ç.; Eleştirel İnceleme – Ç.Ç.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – M.O.Ş.; Design – C.Ç., M.O.Ş.; Supervision – C.Ç.; Resources – M.O.Ş.; Data Collection and/or Processing – M.O.Ş., C.Ç.; Analysis and/or Interpretation – M.O.Ş., C.Ç.; Literature Search – M.O.Ş.; Writing Manuscript – M.O.Ş., C.Ç.; Critical Review – C.Ç.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Alp, Y., & Kaleci, D. (2018). YouTube sitesindeki videoların eğitim materyali olarak kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri. *International Journal of Active Learning*, 3(1), 57–68.
- Arkan, Ü., & Kartal, N. Z. (2018). Y kuşağının içerik üreticisi olarak Youtube kullanımı: Kullanım amaçları, kullanım düzeyleri ve takip edilen içerikler üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2), 929–965. [CrossRef]
- Avcı, E., & Bilgili, B. (2021). The effect of the characteristics of the social media phenomenon on the followers' intention to visit a destination. *Tourism and Hospitality Studies*, 2, 293–307. [CrossRef]
- Balaban, Ö., & Çakmak, D. (2016). Üniversite öğrencilerinin kişisel gelişim eğitimlerine yönelik algılarının incelenmesi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(1), 1–17. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sid/324781>
- Barış Özcan. (2021). Barış Özcan Kimdir? <https://barisozcan.com/kimdir/>

- Başyazıcıoğlu, H. N. (2018). *Teknoloji kabul modellerinin karşılaştırılması ve havayolu mobil uygulamalarının kabulüne yönelik bir model önerisinin geliştirilmesi*. [Erciyes Üniversitesi]. <https://atif.sobiad.com/index.jsp?modul=makale-detay&Alan=sosyal&Id=AW6EoayhyZgeuufwfeM9V>
- Bozarth, J. (2010). *Social media for trainers: Techniques for enhancing and extending learning*. Pfeiffer. www.pfeiffer.com
- Ceran, M. (2016). *Kültür endüstrisi bağlamında yeni medyanın kültür üretim sürecine etkisi: Bir boş zaman etkinliği olarak YouTube*. [Giresun Üniversitesi].
- Clement, J. (2020). Aralık. *Global social networks ranked by number of users 2020*. <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
- Deloitte (2020). *Türkiye'de tahmini medya ve reklam yatırımları 2020 ilk 6 ay raporu*.
- Demir, B., Atalay, A., & Öztürk, M. (2018). Muhasebe ve denetim bölümü öğrencilerinin sosyal medya ve kişisel gelişim ile ilgili görüşleri: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu örneği. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 326–335. [\[CrossRef\]](#)
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). Belief, attitude, intention, and behavior: An introduction to theory and research. In *Psychology of attitudes*. Addison-Wesley.
- Güler, H., Şahinkaya, Y., & Şahinkaya, H. (2017). İnternet ve mobil teknolojilerin yaygınlaşması: Fırsatlar ve sınırlılıklar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 186–207. [\[CrossRef\]](#)
- Güney, B. (2017). Dijital bağımlılığı dijital kültüre dönüşmesi: Netlessfobi. *Electronic Journal of New Media*, 1(2), 207–213. [\[CrossRef\]](#)
- Han, B. C. (2020). *Eros'un ıstırabı* (S. Sökmen, Ed., Ş. Öztürk, Trans Çev.) (2nd ed). Metis Yayınları.
- Hattingh, M. (2017). A preliminary investigation of the appropriateness of YouTube as an informal learning platform for pre-teens. In *Advances in web-based learning – ICWL 2017*, (10473, pp. 101–110). [\[CrossRef\]](#)
- Jackman, W. M., & Roberts, P. (2014). Students' perspectives on YouTube video usage as an E-resource in the university classroom. *Journal of Educational Technology Systems*, 42(3), 273–296. [\[CrossRef\]](#)
- Kamiloğlu, F., & U. Yurttaş, Ö (2014). Sosyal medyanın bilgi edinme ve kişisel gelişim sürecine katkısı ve lise öğrencileri üzerine bir alan çalışması. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 1(21), 129–129. [\[CrossRef\]](#)
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53(1), 59–68. [\[CrossRef\]](#)
- Mayfield, A. (2014). *What is social media? An ebook from iCrossing*. www.sxc.hu/profile/nickwinch
- Pektekin, P. (2013). *Web tabanlı uzaktan eğitimde teknoloji kabulünün eğitim becerisi üzerindeki rolü: Türk akademisyenler üzerine bir araştırma*. (Tez no: 330423). [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi].
- Rigel, N., Batuş, G., Yücedoğan, G., & Çoban, B. (2005). Kadife karanlık. N. Rigel (Ed.), *Su Yayınevi* (İkinci Bas) içinde. Su Yayınevi. www.suyayinevi.com
- Social Blade. (2020). *Baris Ozcan. Social Blade*. <https://socialblade.com/youtube/user/b31416>
- Sokolova, K., & Perez, C. (2021). You follow fitness influencers on YouTube. But do you actually exercise? How parasocial relationships, and watching fitness influencers, relate to intentions to exercise. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 58, 102276. [\[CrossRef\]](#)
- Statista. (2022). *Most popular social networks worldwide as of January 2022, ranked by number of monthly active users*. Statista. <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
- Xu, W. W., Park, J. Y., Kim, J. Y., & Park, H. W. (2016). Networked cultural diffusion and creation on YouTube: An analysis of YouTube memes. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 60(1), 104–122. [\[CrossRef\]](#)
- Yegen, C. (2013). Demokratik ve yeni bir kamusal alan olarak sosyal medya. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2, 119–135. [\[CrossRef\]](#)
- Zhou, Q., Lee, C. S., Sin, S. J., Lin, S., Hu, H., & Fahmi Firdaus Bin Ismail, M. (2020). Understanding the use of YouTube as a learning resource: A social cognitive perspective. *Aslib Journal of Information Management*, 72(3), 339–359. [\[CrossRef\]](#)

Avrupa Birliği göç politikalarında 'insan onuru'nun yeri

Human dignity in European Union's migration policies

Sinem ABKA^{ID}
Zühal ÜNALP ÇEPEL^{ID}

Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme
Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü, İzmir, Türkiye

Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından 22-24 Şubat 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Göç: Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi" başlıklı uluslararası konferansta yazarlar tarafından tebliğ olarak sunulmuştur.

Geliş Tarihi/Received: 29.12.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 09.05.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Sinem ABKA
E-mail: sinem.eras@deu.edu.tr

Cite this article as: Abka, S., & Ünalp-Çepel, Z. (2022). Human dignity in European Union's migration policies. *Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 63-72.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ÖZ

İnsan onuru kavramı Antik Yunan'dan başlayarak gelişimini devam ettirmiş ve zamanla evrensel bir değer haline gelmiştir. Dini öğretiler ve felsefi yaklaşımların referans noktası olan bu kavram dünya savaşlarının ardından uluslararası hukuk metinlerinde vurgu yapılan temel değerlerden biri haline gelmiş olup, zaman içerisinde Avrupa düzeyinde geliştirilen hukuk metinlerinde de yer bulmuştur. 2000'li yıllarda göç olgusunun yarattığı insan hakları ihlallerine tanıklık edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda uluslararası kamuoyu, küresel bir güç olmayı hedefleyen Avrupa Birliği'nden (AB) insan hakları ihlallerine son vermek üzere insan onurunu da dikkate alan hukuki düzenlemeler yapması ve bunları pratiğe dökmesi yönünde beklentiler geliştirmiştir.

Bu çalışma evrensel hukuki bir değer haline gelmiş olan insan onuru kavramının AB'nin göç politikalarını oluşturma ve uygulamaya koyma aşamasında hangi kapsamda yer edinebildiğini analiz etmektedir. Çalışmanın temel amacı insan haklarının vazgeçilmez unsuru olan insan onuru kavramını uluslararası ilişkiler disiplini içerisine dâhil ederek bu kavramın uygulanabilirliğini AB politikaları çerçevesinde tartışmaktır. Analiz aşamasında insan onuru kavramı disiplinler arası bir yöntemle ele alınmış; insan onuruna yaraşır şekilde davranmanın uygulanabilirliğini ortaya koyan literatürdeki temel unsurlara başvurulmuştur. Analiz neticesinde AB'nin ulus-üstü kurumlarının insan onurunu korumaya yönelik göç politikaları oluşturma konusunda çabaladığı, ancak üye devletler arasında dayanışma ruhunun sağlanamaması sebebiyle Birlik düzeyinde ortak bir politika geliştirilemediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, temel haklar, insan onuru, insan hakları, insani kriz, göç

ABSTRACT

The concept of human dignity has maintained its development starting from Ancient Greece and has become a universal value in time. This concept, which is a reference point of religious teachings and philosophical approaches, has become one of the basic values emphasized in international legal texts after the world wars and has also been included in legal texts developed at European level over time. In the 2000s, human rights violations caused by the phenomenon of immigration were witnessed. Accordingly, the international society has increased expectations from the European Union, which aims to be a global power, to make legal arrangements considering human dignity and put them into practice in order to end human rights violations.

This paper analyses the scope of the concept of human dignity, which has become a universal juridical value, in the formulation and implementation of European Union's migration policies. The main purpose of the study is to include the concept of human dignity as an indispensable element of human rights within the discipline of international relations and to discuss the applicability of this concept within the framework of European Union policies. In the analysis, the concept of human dignity has been taken in an interdisciplinary method; the basic elements of human dignity within the literature have been applied. Finally, it was concluded that the supranational institutions of the European Union are in an effort to generate migration policies to protect human dignity, but a common policy at the Union level could not be developed due to the lack of solidarity between member states.

Keywords: European Union, fundamental rights, human dignity, human rights, humanitarian crisis, migration

Giriş

Günümüzde insan hakları tartışmalarında önemli bir yere sahip olan insan onuru kavramı tarihsel süreç içerisinde farklı anlamlarda kullanılmıştır. İlk ortaya çıktığı Antik Yunan döneminde felsefenin temel konusu olan ve ardından gelen süreçte teoloji çalışmalarında yer bulan insan onuru kavramı, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle büyük önem atfedilmeye başlanan insan hakları hukukunun temel dayanağı haline gelmiştir (Kuru, 2017, s. 179). Bir başka deyişle, insan haklarının korunmasının temel amacı insan onurunun korunması haline gelmiştir. Ulusal, bölgesel ya da uluslararası hukuk metinlerinde çok sayıda atıf verilen insan onuru ilkesi, tek başına temel bir hak olmayıp, aslen temel haklar açısından gerçek bir dayanak niteliğindedir (AB Temel Haklar Şartı, 2001).

İnsan onuru, dünya tarihinde yaşanan savaşlar, iç çatışmalar ve 2000'li yıllarda artan göç akınları ile farklı disiplinlerin araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışmada insan hakları konusunun hukuk, Avrupa çalışmaları ve anlaşmazlık çözümü disiplinlerinde incelenmekte olduğu, ancak insan onuru kavramının bu disiplinlerde geniş bir yer tutmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, insan onuru ilkesinin Avrupa Birliği (AB) göç politikasındaki yerini incelerken uluslararası ilişkiler literatüründe bu alanda yapılan tartışmalara katkı sağlamaktır.

AB, 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile Temel Haklar Şartı'nın üye ülkeler bakımından bağlayıcı hale gelmesine öncülük ederken; Şart'ta yer alan hakların AB topraklarında yaşayan herkes için garanti altına alınacağını taahhüt etmiştir. Bu doğrultuda çalışma, AB'nin kurumsal düzeydeki politikalarını değerlendirirken üye ülke uygulamalarına da yer vererek insan onurunun korunması bağlamında ulus-üstü ve ulusal düzeyler arasındaki eşgüdüm ya da uyumsuzluklara açıklık getirmeye çalışmaktadır. Hicks (2011) tarafından geliştirilen insan onuru modelinin benimsendiği çalışmada AB ve üye ülkelerin göç politikaları, modelde yer alan on temel unsur çerçevesinde araştırılmıştır. Araştırmada AB'nin göç politikası kapsamındaki mevcut yasal mevzuatı analiz edilmiş; üye ülke uygulamaları ise göç krizinin insanlık krizine dönüştüğü yıl olan 2015 yılından günümüze medyada yer alan çarpıcı haberler çerçevesinde incelenmiştir.

İnsan Onuru Kavramının Tanımı

Modern ve klasik dönemlerde farklı açılardan ele alınan ve zaman içerisinde felsefe, hukuk, teoloji gibi bilimlere konu olan onur kavramını tanımlaması zordur (Parmaksızoğlu, 2018, s. 225-228). İnsan onuru kavramı ilk tartışılmaya başlandığı dönemde yalnızca belirli insanların sahip olabileceği bir nitelik olarak görülmesine rağmen, kavramın kapsamı yıllar içerisinde tüm insanlığı kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Kuru, 2017, s. 179). Soyut ve muğlak olan bu kavram özellikle hukuk, felsefe, etik ve ilahiyat gibi bilimlerden tarafından inceleme altına alınmıştır. Betimleyici olmayan ve değer yargıları üzerine kurulmuş olan bu kavram, günümüz hukuk sistemindeki anlam ve yerine ulaşana kadar tarihsel ve kültürel dönüşümlerden geçmiştir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 235).

Onur kavramının sözlükteki karşılığı "*insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, öz saygı, haysiyet, izzetinefis*" ve "*başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref ve itibar*" olarak belirtilmiştir (Türk Dil Kurumu, 2020). İngilizce *dignity* olarak geçen kavram ise Latince'de fazilet, erdem, liyakat olarak karşılık bulabilecek *dignitas* kelimesinden türemiştir. İnsanın değeri ile bahsi geçen şey, temelde insanın diğer canlılar arasında edindiği yer olarak yorumlanmaktadır (Bulut, 2008, s. 1-2).

Onur kavramının sözlük anlamına ve felsefedeki tanımlarına bakıldığında bir insanın onura sahip olabilmesi için ya bireyin kendisi tarafından duyulan öz saygı ya da başkaları tarafından o kişiye beslenen saygının gerekli olduğu görülmektedir. Kavrama bu tanım üzerinden yaklaşıldığında ise toplumda herhangi bir şekilde saygısını yitirmiş olan kimselerin onur sahibi olup olamayacağı tartışmaları gündeme gelmektedir. Oysa modern dünyada özellikle hukuk ve insan hakları çalışmalarında insan onuru ile anlatılmaya çalışılan şey bir insanın mal varlığı, sosyal statüsü ya da kişisel özellikleri sebebiyle sahip olduğu değerden çok uzakta olup, insanın doğuştan sahip olduğu akıl kapsamında insanların eşitliğine vurgu yapmaktır (Seymen Çakar, 2012, s. 3).

Onur kavramının ne olmadığı sorusu üzerinden hareket edildiğinde kavrama ilişkin daha net yanıtlar alınabilmektedir. Buna göre onur; şeref, gurur ya da saygı kavramlarının eş anlamlısı değildir ve bu üç kavram da kendi içerisinde farklı durumları ifade etmektedir. Şeref tanımı ve algısı kültürden kültüre değişiklik gösterebileceği gibi, onur bizim kendimizce yarattığımız bir durum iken, şeref karşı tarafın etik ve ahlak anlayışı kapsamında bizi konumlandığı yere dayalıdır. Burada Ioanna Kuçuracı konuyu ABD askerlerinin önünde çırılçıplak kalmak yerine vücuduna elektrik almayı tercih eden Iraklı bir tutuklunun bunu şerefine dokunacağını söylemesi ile açıklamaktadır. Gurur ise kişisel bir duygu olup, kişinin başkalarıyla olan ilişkilerinde kendince uygun olan kıstaslara göre hareket edilmesi durumunda sahip olduğu hissiyat şeklinde ifade edilebilir (Hoş, 2017, s. 25). Bunların dışında saygı kavramı da onur kavramı yerine kullanılan sözcüklerden biridir. Oysa bu kavram onur kavramı ile birbirini bütünlemede olup, ikisinden birinin var olması durumunda diğerinin de kabul edilmesi gerekmektedir (Kuru, 2017, s. 182). Şeref, gurur ve saygı gibi özelliklerin kazanılmasının onuru geliştirmesi beklenmekle birlikte, bunlardan herhangi birinin kaybının onurun kaybı anlamında olduğu sonucunu çıkarmak doğru değildir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 234).

İnsan onurunun ne olmadığı konusuna değindikten sonra ne olduğunun da açıklanması gerekmektedir. En genel tanımıyla insan onuru, insanın özü ve doğası gereği sahip olduğu bir öz değerdir (Bulut, 2008, s. 2) ve tüm insan haklarının temelini oluşturmaktadır. İnsan onurunu en genel ifadeyle bir insanın doğuştan yalnızca insan olarak yaratılmış olması sebebiyle layık görüldüğü değer şeklinde tanımlamak mümkündür. Bir birey herhangi bir gereğe ihtiyaç duymaksızın yalnızca insan olması sebebiyle saygıyı hak etmektedir. Bu sebeple embriyo, bebek, çocuk, genç, yaşlı, aklen ya da fiziksel olarak hasta olup olmadığına bakılmaksızın insan onuruna sahiptir. Bir başkasının insan onurunu ihlal edenler, örneğin cinayet işleyen ya da yan kesicilik yapanların da hala insan onuruna sahip olduğunu vurgulamak gerekmektedir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 230). Bu tür insanlar toplumdaki saygınlıklarını yitirmiş olabilirler ancak alacakları cezaların insan onurunu zedelemeyecek şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Hukuki açıdan ele alındığında, uluslararası antlaşmalar ve ulusal anayasalarda yer alan önemli bir hukuk terimi olan insan onuru kavramı tek başına bir hak olmamakla birlikte, onurun korunabilmesi için insan hakları fikriyle destek görmesi gerekmektedir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 236). Bu sebeple tüm subjektif hak ve özgürlüklerin temelinde insan onuru kavramı yatmaktadır (Kuru, 2017, s. 182). Hukukta insan onuru, şeref ve saygınlık gibi kavramlardan ayrılmakta ve genel olarak her insanın doğuştan sahip olduğu öz değer olarak değerlendirilmektedir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 236). Kültürel ya da ahlaki açıdan ele alındığında ise insan onuru açısından farklı açıklamalar geliştirilmektedir. Bunun temel

sebebi ahlak ve değerlerin kültürlere göre değişiklik gösterebileceği gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Ahlaki açıdan insan onuru, insanların kendi buldukları kültürel ortam içerisinde geliştirmiş oldukları ahlaki bakış açılarına göre değişiklik gösterecektir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 238). Bununla birlikte onurun kültürel ya da ahlaki bakış açılarıyla değerlendirilmesi kavrama ilişkin evrensel bir bakış açısı geliştirilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu açıdan haklar ve insan onuru kavramları açıklanırken kültürel normlar yerine evrensel değerleri referans almak gerekliliğinin altı çizilmektedir (Parmaksızoğlu, 2018, s. 239).

Uluslararası Metinlerde İnsan Onurunun Korunması

İnsan onuru günümüzde her insanın doğuştan sahip olduğu bir nitelik olarak kabul görmektedir. İnsan hakları dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez olmaları bakımından devlet çıkarları ile karşılaştırıldığında önceliklidir. Bu sebeple devletlerin insan haklarını pozitif hukuka aktarma sorumluluğu bulunmaktadır (Şimşek, 1999, s. 3). Bir başka deyişle, insan hakları devletler kurulmadan önce de var olan haklardır.

İnsan hak ve özgürlüklerinin varlık nedeni olarak görülen insan onuru, günümüze değin önemli uluslararası antlaşmalarda yer bulmuştur (Şimşek, 1999, s. 4). 1945 Birleşmiş Milletler (BM) Şartı'nın yanı sıra 1948 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1966 Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi başta olmak üzere birçok uluslararası metinde kavramın bahsi geçmektedir. BM Şartı'nın önsözünde insan onuruna şu sözlerle referans verilmiştir: "...Temel insan hakları, insan onuru ve değeri, erkekler ve kadınların eşitliği ile büyük uluslarla küçük ulusların eşitliği" üzerinedir.

18. ve 19. yüzyıllarda düzenlenen uluslararası belgelerde insan haklarına günümüz metinlerindeki kadar çok yer verilmemiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı boyunca gerçekleşen kitlesel suçlar, insan haklarının güvence altına alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu güvenceyi sağlamak üzere İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Şartı gibi başlangıç kısmında insan onuru kavramına yer vermekle birlikte aynı zamanda çeşitli maddeleri (madde 1, madde 22 ve madde 23) altında sıklıkla insan onurunun önemine vurgu yapmaktadır (Kuru, 2017, s. 187). Bildirge, ardından düzenlenmiş olan her anayasa ve insan haklarını düzenleyen belgeye insan onuru kavramının eklenmesine öncülük etmiştir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948).

1950 yılında Avrupa Konseyi üyeleri tarafından imzalanan İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki temel insan haklarının Avrupa kıtasında güvence altına alınması amacını taşımaktadır. Üye devletler için bağlayıcı kurallar bütünü olma özelliğine sahip olan Sözleşme'nin maddeleri ve ek protokolleri incelendiğinde, insan onurunun korunması ilkesine doğrudan atıf yapılmadığı görülmektedir. Ancak Sözleşme, insan haklarına saygı yükümlülüğü getirmekte; yaşam hakkı, işkence yasağı, kölelik ve zorla çalıştırma yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı gibi insan onurunun korunmasına yönelik alanları kapsamaktadır (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 1950). 1951 yılında BM tarafından imzaya açılan Mültecilerin Hukuki Statüsünün Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nde, insan onuru kavramına yer verilmemiştir. Ancak BM Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne atıf yapılarak insanların birbirinden ayırt edilmeksizin temel insan haklarının korunması gerektiği belirtilmiştir (Birleşmiş Milletler, 1957; Birleşmiş Milletler, 1967).

İnsan onuru, Soğuk Savaş yıllarında da çeşitli uluslararası belgelere konu olmuştur. 1973 yılında Doğu ve Batı ülkelerinin girişimleriyle toplanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı neticesinde 1975 Helsinki Nihai Senedi, insan haklarının korunmasına vurgu yapan belgelerden bir tanesidir. Bu belgede yer alan ilkeler arasında "düşünce, inanç ve din özgürlüğü çerçevesinde insan haklarına saygı gösterilmesi" insan onurunun da korunması adına Soğuk Savaş döneminde atılmış önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsani boyutun iki kutuplu dünyada devletler arası ilişkilerde geliştirilmesi mümkün olmuş olsa da, belgenin uluslararası sözleşme niteliği taşınamaması, imzacı ülkeler üzerinde bir sorumluluk doğurmamıştır (Civelek, 2006, s. 5). Berlin Duvarının yıkılmasının ardından 1990 Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı ise 1973'ten itibaren atılan adımlarla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı adında yeni bir örgütlenmenin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Paris Şartı'nda insan onurunun korunmasına yönelik ifadeler doğrudan, daha ayrıntılı ve koruyucu nitelikte yer almıştır (Paris Şartı, 1990).

İnsancıl hukukun oluşması, insan haklarının uluslararası kamuoyu tarafından da benimsenen bir özelliğe kavuşmasında Kızılhaç ve Kızılay örgütlerinin önemli bir payı vardır. Bu sivil örgütler milliyeti, dini, dili, yaşı, cinsiyeti fark etmeksizin her insanın insan onuruna yakışır bir şekilde yaşaması ve korunmasını amaç edinmiştir. "Kızılhaç ilkeleri" olarak adlandırılan bu ilkeler doğrultusunda 1864, 1906, 1929 ve 1949 yıllarında Cenevre Sözleşmeleri hazırlanmış; sözleşmelere 2000'li yıllara kadar ek protokoller de kabul edilmiştir (İnan, 2012). Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 yılı Göç Raporu'na göre dünyada 270 milyondan fazla uluslararası göçmen bulunmaktadır. Kızılhaç ve Kızılay yasal statüsü ne olursa olsun tüm göçmenlerin insan olduğuna vurgu yaparak, onların güvenliği ve onurunun korunması için seferber olunması gerektiğini hatırlatmakta; ancak dünyanın pek çok yerinde bu sorumluluğun yerine getirilmediğini ifade etmektedir (Uluslararası Göç Örgütü, 2020).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları, uluslararası belgelerde önemine vurgu yapılan bir konu olmuştur. Dünyada yaşanan acı deneyimler her ne kadar insan onuru temelinde insan haklarının korunmasının egemenlik haklarının üzerinde olduğunu göstermiş olsa da 2000'li yıllarda tüm bu deneyimlerin göz ardı edildiği açıkça görülmektedir. Akdeniz'de yaşanan insanlık krizi çevre ülkelerin sorumluluk üstlenmesi gerektiğini göstermiş; normlar ve değerler Avrupa'sının insan hakları bağlamında somut adımlar atması beklentisini doğurmuştur. Aşağıdaki bölümde AB'nin yasal düzenlemelerinde insan onuru ilkesine verdiği önem ve bu kapsamdaki girişimleri tartışılacaktır.

AB'de İnsan Onuru

AB'de temel hakların, dolayısıyla insan onuru ilkesinin antlaşmalara dâhil edilmesi üye ülkelerin itirazları nedeniyle zaman almıştır. 1950'lerden 1970'lere kadar Avrupa Siyasi Topluluğu çerçevesinde temel insan hak ve özgürlüklerinin kurucu antlaşmalara dâhil edilmesi amaçlanmış olsa da gerçekleştirilememiştir. Üye ülkeler bu süreçte ancak ortak pazarı ilgilendiren özgürlüklerin antlaşmalara dâhil edilmesini desteklemiştir (Metin & Kaygısız, 2011, s. 129).

Temel haklar, ilk olarak 1960'lı yıllarda Avrupa Topluluğu Adalet Divanı kararları ile Birlik müktesebatında yer almaya başlamıştır. 1991 Maastricht Antlaşması'nda "İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Hakkında Avrupa Sözleşmesi" ile korunan temel haklara AB'nin saygı göstereceği belirtilmiş; ancak temel haklar AB Antlaşmasına dâhil edilmemiştir. Nice Zirvesi'nde Temel Haklar Şartı'nın imzalanması ile Birlik, temel haklar konusunda bir

kurallar bütününe sahip olmuştur (AB Temel Haklar Şartı, 2001). Şart, Lizbon Antlaşması ile AB antlaşmalarının bir parçası haline gelmiştir. Antlaşmanın 6. maddesinde Temel Haklar Şartı'nın uluslararası antlaşmalarla aynı hukuki değerde olduğu belirtilmiştir; bağlayıcılığı teyit edilerek birincil hukuk içinde sayılmıştır (Metin & Kaygısız, 2011, s. 129).

AB Temel Haklar Şartı'nın Başlangıç Bölümü'nde Birlik'in temelleri arasında 'özgürlük, eşitlik, dayanışma, demokrasi ve hukuk devleti ilkeleri'nin yanı sıra "insan onuru" da sayılmıştır. Şart, AB'nin ortak değerlere dayalı bir şekilde barışçıl bir gelecek inşa etmesi amacıyla hareket ettiğini vurgulamıştır. AB'nin temel insan haklarını evrensel bir değer olarak korumanın önemi vurgulanmıştır (AB Temel Haklar Şartı, 2001). Şart'ın ilk maddesinin insan onuru üzerine olması AB'nin normatif bir güç olarak insan onuru kavramına atfettiği önemi göstermektedir. Dünya ülkelerinin yüzde 80'inin anayasalarında insan onurunun korunmasına yönelik ifadeler yer almaktadır. Ancak çok az sayıda ülke, anayasanın birinci maddesini insan onuruna ayırmıştır (Toggenburg, 2019). 2007 yılında yapılan bir değişikliklikle Şart'ın bazı maddelerinde "kişi" yerine "insan" kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir (Metin & Kaygısız, 2011, s. 137). Temel Haklar Şartı ile AB, temel insan hak ve özgürlüklerinin AB topraklarındaki tüm insanlar için bağlayıcı olmasını sağlamıştır. Bu noktada AB'nin göçmenler, sığınmacılar, azınlıklar gibi tüm grupların temel haklarının korunması sorumluluğu söz konusudur (Özcan, 2016, s. 805).

Ekonomik bir entegrasyondan siyasi bir birliğe dönüşen ve 1991'den günümüze farklı krizlerin üstesinden gelmeye çalışan AB için temel haklar, en öncelikli konulardan biri olarak müktesebatın içinde yer bulmuştur. AB, bu özelliği ile dünyanın diğer bloklarından ve ülkelerinden ayrılmakta olduğu için genelde temel hak ve özgürlüklerden özelde insan onurunun korunmasından ödün vermemeyi taahhüt etmektedir.

AB'nin Göç Politikasına Yönelik Düzenlemelerinde "İnsan Onuru"

AB, göç politikası ve sığınmacıların haklarının korunmasına yönelik olarak bir dizi karar almış; resmi belgelerde insan hakları ve insan onurunun korunmasına yönelik referanslara yer vermiştir. Bu bölümde öncelikle AB'nin göç politikası ve sığınmacılara yönelik düzenlemeleri hakkında bilgi verilecek; ardından bu politika ve düzenlemelerde insan onuru ilkesinin kapsadığı alan tartışılacaktır.

Göç politikasının temeli, esasen 1951 BM Mültecilerin Statüsünün Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne dayanmaktadır. Bu belgelerde benimsenen temel kurallar çerçevesinde, AB üyeleri kendi sınırları içindeki göç politikasını düzenlemek adına 1985 yılında Schengen Antlaşması'nı imzalamıştır. Ancak göç konusunun AB müktesebatında yer bulması 1991 Maastricht Antlaşması ile mümkün olmuş; 1999 Amsterdam Antlaşması ile konu, AB gündeminde daha geniş bir yer tutmaya başlamıştır.

Sığınmacıların temel haklarının korunmasını konu alan önemli belgelerden bir tanesi 2001 yılında hazırlanan Geçici Koruma Yönergesi'dir. Yönerge ile üçüncü ülkelerden yerinden edilmiş kişilerin kitlesel olarak göç etmeleri halinde acil ve geçici koruma statüsünün sağlanabileceği düzenlenmiştir. Böylelikle Eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden AB üye ülkelere yönelen göç akınında sığınmacılar için bir koruma mekanizması oluşturulmuştur (Öztürk, 2017, s. 208). Yönergenin 3. maddesinin 2. fıkrasında üye devletlerin geçici korumayı insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı ile geri göndermeme ilkesi çerçevesindeki

yükümlülükleri doğrultusunda yürürlüğe sokacağı belirtilmiştir. Yönerge, özellikle 21. ve 22. maddelerinde insan onuruna doğru dan atıf yaptığı için önem arz etmektedir (Öztürk, 2017, s. 206). Günümüz göç politikalarını önemli derecede etkilemiş olan adım ise 1997 yılında yürürlüğe giren Dublin Sözleşmesi'dir. Dublin I olarak da adlandırılan sözleşme ile imzacı üye ülkeler sığınmacının ilk giriş yaptığı ülkenin tespit edilmesi, eğer sığınmacı oradan ayrıldıysa geri gönderilmesi konusunda anlaşmıştır (Dublin Convention, 1997). Ancak Dublin Sözleşmesi ile tüm ihtiyaçlar karşılanmadığı için 2003 yılında Dublin II olarak adlandırılan Dublin Tüzüğü süreci başlatılmıştır. Sözleşme'den tüzüğe evrilen metinde, yalnızca bir üye devletin sığınma başvurusundan sorumlu olduğu teyit edilmiştir. Böylelikle sığınmacının birden fazla ülkede sığınma başvurusu yapmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Tüzükte sığınmacıların insan onuruna ilişkin bir atıf yer almamıştır (Dublin Regulation, 2003). Dublin II, sorumluluğun kıyı devletlerin üzerinde kalmasına sebep olmuş; AB, uluslararası toplum tarafından dayanışma göstermemesi nedeniyle eleştirilmiştir.

Komisyonun 2008 yılında Dublin II tüzüğünün kapsamının genişletilmesini önermesinin ardından 2013 yılında Dublin III tüzüğü yürürlüğe girmiştir. Dublin Tüzüğü önceki formlarından farklılaşarak AB'nin temel insan haklarının korunmasına yönelik kurallar getirmiştir. Tüzükte, uluslararası korumaya başvuran kişilerin transferinin "insani şartlar altında, temel hakları koruyarak ve insan onuruna saygı çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiği" vurgulanmıştır (Avrupa Birliği Antlaşması, 2011; Dublin Regulation, 2013).

İnsani değerlere referans veren ve AB'nin göç politikaları çerçevesinde kabul ettiği temel hukuki kaynaklardan bir tanesi de Avrupa Sığınma Destek Ofisi'ni (European Asylum Support Office—EASO) kuran tüzüktür. 2010 tarihli tüzükte, ortak bir sığınma alanının AB'nin insani değerlere yönelik birikimleri ile uyumlu politikalar izlemesi ortak amaç olarak vurgulanmıştır (EASO Regulation, 2010). Sığınma başvurularında sorumlu üye devletin belirlenmesi amacıyla 2000 yılında oluşturulan Avrupa Otomatik Parmak İzi Tanımlama Sistemi (European Asylum Dactyloscopy Database—EURODAC), 2013 yılında çıkarılan tüzükle uygulanmaya başlanmıştır. Avrupa'ya sığınma talep eden sığınmacıların birden fazla ülkeye başvuruda bulunmalarını engelleyen bu yeni sistem ile 13 yaş üzerindeki tüm sığınmacıların parmak izleri kaydedilmektedir (EURODAC Regulation, 2013).

AB'nin göç politikasındaki inisiyatiflerini doğrudan etkileyen dönüm noktası, 2015 yılında gerçekleşen yoğun göç akınları ve insani dramlar olmuştur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre 2015 yılında denizlerde hayatını kaybeden insan sayısının 3 binden fazla olması acil bir eylem planının oluşturulmasını zorunlu kılmıştır (United Nations High Commissioner for Refugees, 2018). Bu amaçla Komisyon, Lizbon Antlaşması'nın 78. maddesinin 3. paragrafına dayanarak acil bir yeniden yerleştirme programı oluşturulmasını önermiştir. Birinci Acil Yeniden Yerleştirme Planı ismi ile Konsey tarafından kabul edilen bu plan çerçevesinde özellikle Yunanistan ve İtalya'ya sığınan düzensiz göçmenlerin üye ülkelere 2015–2017 yılları arasında yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu planda insan hakları ve insan onuru gibi kavramlara yer verilmemiştir. Konsey, 2017 yılı itibarıyla planın süresinin uzatılması gerektiğine karar vermiştir. Danimarka ve Birleşik Krallık karara başından itibaren katılmamış; Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya da planı uygulamamıştır (European Parliament, 2021).

2015 yılında Avrupa Polis Koleji'nin (European Union Agency for Law Enforcement Training-CEPOL) kuruluşunu sağlayan tüzük, temel insan hakları ve özgürlüklerine ilişkin maddelere yer vermiştir. Tüzüğün önsözünde ve 3. maddesinde AB bünyesinde yargıç ve polislerin eğitiminde, özellikle AB yasalarının uygulamaya konulmasında insan haklarının korunmasına yönelik özel bir vurgu yapılmıştır (CEPOL Regulation, 2015).

Türkiye ve AB arasında 18 Mart 2016 tarihinde uygulanmaya başlanan Geri Kabul Mutabakatı da AB'nin göç politikası bağlamında Suriyeliler özelinde geliştirmiş olduğu politika araçlarından biri olmuştur. Mutabakat, BM ve insan hakları örgütleri tarafından çeşitli yönleriyle eleştirilse de *"insani mağduriyetlere son vermeyi,"* Gönüllü İnsani Kabul Planı'nın uygulanması ile göçmenlerin yaşamlarını daha iyi şartlarda devam ettirmelerini sağlayabilmeyi amaçlamıştır (TC Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2016).

2004 yılında kurulan Avrupa Sınır ve Sahil Koruma Ajansı FRONTEX'in, AB sınırlarını ve sahillerini korurken temel insan haklarına saygı çerçevesinde hareket edeceği 2016 yılında yürürlüğe giren tüzükle hükme bağlanmıştır. FRONTEX tüzüğünün önsözünde *"insan onuruna eksiksiz saygının garanti altına alınması, yaşama hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, kişisel bilgilerin korunması hakkı, sığınma hakkı, etkili bir kanuni yola başvurma hakkı, çocuk hakları, işkence yasağı"* gibi hak ve yasaklara yer verilmiştir (FRONTEX Regulation, 2016).

2000'li yıllar boyunca oluşturulan yasal mevzuatta insan hakları ve insan onurunun korunmasına yönelik AB'nin sorumluluğunun altı çizilse de göç olgusu güvenlikleştirilmiş; üye devletler ortak payda olarak insancıl hukuku benimsememiştir. Birlik, Suriye krizinin ardından yaşanan göç dalgalarına cevaben Geçici Koruma Yönergesi'ni uygulamaya geçirmemiş; göç dalgalarını AB'nin dış sınırlarında tutabilmek için aday ve üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmalarına ağırlık vermiştir. Günümüze değin 20'ye yakın geri kabul anlaşması imzalayan AB, sığınmacıların AB üyesi olmayan imzacı ülkelere tutulmasını, imzacı ülkelere vize kolaylıkları sağlanmasını ve sığınmacıların ihtiyaçları için oluşturulan programların fonlanmasını amaçlamıştır. Ancak söz konusu anlaşmaların sığınmacıların temel ihtiyaçlarına cevap vermediği ve kalıcı çözümler üretmediği açıktır.

Göç politikasındaki başarısızlıkların özellikle 2017–2020 yılları arasında belirgin hale gelmesi nedeniyle Avrupa Komisyonu, 2020 yılının Eylül ayında Yeni Göç ve İltica Paktı isimli bir yasa tasarısı hazırlamıştır. Üye ülkeler tarafından kabul edilmesi halinde Dublin sistemini uygulamadan kaldıracak olan Pakt, gönüllü işbirliği, dolayısıyla esnek bir dayanışma modelini beraberinde getirecektir (European Commission, 2020). Üye ülkelerin düzensiz göçmenleri kabul ettiği takdirde ilgili ülkelere mali yardımlar yapılacağını öngören Pakt'a ilişkin tasarı, aslen göç yönetimine odaklanmakta; temel insan hakları ve insan onurunun korunmasını göz ardı etmektedir.

AB Göç Politikası ve Uygulamaları Üzerine Değerlendirmeler

2015 yılında Akdeniz'de yaşanan insanlık dramı, insan haklarının garanti altına alınması konusunda uluslararası örgütleri harekete geçirmiştir. AB, 2000'li yılların başlarından itibaren ortak bir göç ve sığınma politikası geliştirme konusunda adımlar atmış olsa da 2015 yılı AB için bir dönüm noktası olmuştur. BMMYK verilerine göre 2014 yılında 200,000 düzensiz göçmen Avrupa'ya sığınmak amacıyla göç ederken 2015 yılında 1 milyondan fazla düzensiz göçmen Avrupa'ya geçmek için yola çıkmış; bu göçmenlerin 3,735'i denizde hayatlarını kaybetmiştir (UNHCR, 2018).

Söz konusu dramatik yükseliş AB'yi ciddi adımlar atmak zorunda bırakırken gelişme, "kriz" olarak adlandırılmaya başlamıştır. Bu bölümde kuramsal bir çerçeve sunulabilmesi açısından öncelikle Hicks tarafından geliştirilen 'insan onuru modeli'ne ve bu model kapsamında sunulan on temel unsura yer verilecektir. Ardından AB'nin göç politikalarında 'insan onuru'nun sahip olduğu yerin tespit edilebilmesi amacıyla AB'nin göç alanındaki politika araçları incelenecek ve bu araçların üye devletler özelindeki uygulamalarda sahip olduğu rol ele alınarak Hicks'in on temel unsuruna dayalı bir analiz gerçekleştirilecektir.

Donna Hicks'in "İnsan Onuru" Modeli

Uluslararası anlaşmazlıklarda arabulucu olarak görev yapmakta olan Donna Hicks, arabuluculuk çalışmalarını yürütürken insan onuruna ilişkin mevcut olan felsefi ve hukuki tartışmaların yetersiz olduğunun farkına varmış; yeni bir "insan onuru modeli" yaratarak kendisinden sonraki çalışmalara uyarlanabilecek teorik bir arka plan oluşturmaya çalışmıştır. Bu yoldan hareketle, bireysel hayatlar ve ilişkilerde onur kavramının oynadığı birincil rolün önemini vurgulamıştır. Bunu yaparken yalnızca Immanuel Kant ve William James gibi filozofların çalışmalarına başvurmakla kalmamış; felsefi yaklaşımlara sosyal nörobilim (*sinir bilimi*), psikoloji, travma ve iyileşme üzerine mevcut ve anlaşmazlık çözümü gibi alanları da eklemeyerek disiplinler arası bir model geliştirmiştir.

Hicks (2011) kendi geliştirdiği insan onuru modelini; insan onurunun günlük yaşamda ve ilişkilerde ne kadar önemli bir role sahip olduğunu göstermek üzere ortaya koyduğu bir yaklaşım olarak tanımlamakta ve insan onurunun ikili ilişkilerde ortaya çıkan anlaşmazlıklarda oynadığı kilit rolün farkında olunmadığının altını çizmektedir. İnsan onuru kavramının çoğunlukla saygı kavramı ile karıştırıldığını vurgulayan Hicks, onur kavramının açıklanmasına yönelik mevcut literatürün eksikliklerinin bulunduğunu öne sürmektedir. Yazara göre en büyük eksiklik, insan onurunun zedelenmediği durumlarda ortaya çıkan psikolojik yara alma halidir (Hicks, 2011, s. 3).

Hicks'e göre insanların büyüme ve gelişimleri için fiziksel ihtiyaçları olduğu kadar sosyal ihtiyaçları da bulunmaktadır. Çevreyle kurulan sağlıklı sosyal ilişkiler kişinin kendisini değerli hissetmesini sağlamaktadır. İçsel olarak hissedilen bu değer duygusu aslında insan onurudur ve bu duygular insan beyninin en eski parçası olan limbik sistemden kaynaklanan özelliklerdir. Nörobilimcilere göre sosyal olarak dışlanma durumunda oluşan acı ile fiziksel bir yara alınması durumunda hissedilen acı, beyindeki bu noktayı uyarması sebebiyle eşdeğerdir (Eisenberger, 2012, s. 42). Gözle görülür belirtiler göstermeyen sosyal yaralar insan psikolojisi içerisinde, bir başka deyişle insan onurunda gerçekleşmektedir (Hicks, 2011, s. 20).

Hicks, nörobilimciler tarafından ortaya koyulan bu tezden hareketle insan onuru kavramına ilişkin geliştirdiği kuramında kavramın olmazsa olmaz on temel unsurundan bahsetmektedir. Hicks'e göre, söz konusu on temel unsurun karşılanmadığı durumlarda insan onurunda derin yaraların açılmakta ve bu yaralara sahip insanlara toplum içerisinde çatışmalara sebep olabilmektedir. Çatışmaların çözülmesinde en etkili yaklaşım, Hicks'e göre insan onurundaki yaraların sarılmasıdır. Bu aşamada psikolojik yaralara merhem olabilmesi için sunduğu on temel unsur, bir başka deyişle insan onuru reçetesi karşılıklı olarak kabul görmeli ve benimsenmelidir. Yazar tarafından sunulan on temel unsurun içeriği aşağıdaki bölümde incelenmekte olup Türkçe karşılıkları yazarlar tarafından çevrilmiştir.

Hicks (2011, s. 25-26) tarafından sunulan on temel unsurdan ilki 'kimliğin kabulüdür' (*acceptance of identity*). Bu unsur ile anılmak istenen temel nokta, hiç kimsenin bir diğerinden üstün olmadığıdır. Bu kapsamda herkes özgür bir şekilde kimseden çekinmeden kendi kimliğinin bir parçası olan ırk, din, etnisite, cinsiyet, sınıf, yaş gibi özelliklerini açıklama hakkına sahip olmalı ve bu özellikleri sebebiyle herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmamalıdır.

Temel unsurlardan bir diğeri "içerme" (*inclusion*) olarak adlandırılmaktadır. Buna göre insanların kendilerini aile, toplum, örgüt ve millet gibi her türlü seviyede ilişkinin içerisinde hissetmelerini sağlayabilecek şekilde muamele görme haklarının bulunduğuunun altı çizilmektedir. Bir başka ifadeyle herkesin sosyal olarak kabul gördüğü bir ortamın yaratılması gerekmektedir.

Unsurlardan üçüncüsü "emniyet" (*safety*) olarak belirlenmiştir ve bu ifade ile temelde fiziksel ve psikolojik olmak üzere iki farklı seviyedeki güvende olma halinden bahsedilmektedir. "Fiziksel emniyet" ile kişilerin vücut bütünlüğüne yönelik alabilecekleri herhangi fiziksel bir tehdidin bulunmaması durumu ifade edilirken; "psikolojik emniyet" ile utanç duymaksızın ve aşağılanmaksızın insanlara kendilerini özgürce ifade edebilme rahatlığının sağlanmasından bahsedilmektedir.

Unsurlardan dördüncüsünü "onaylama" (*acknowledgement*) oluşturmaktadır. Bu unsura göre insanların kaygılarının anlaşılabilirliği ve içerisinde buldukları şartların algılanabilmesi için onları dikkatle dinlemek, duymak, anlattıklarını geçerli kılmak ve hissiyatlarına karşılık vermek gerekmektedir.

Unsurlardan beşincisi "tanıma" (*recognition*) olarak sunulmuştur. Tanıma ile bir kişinin ırk, dil, din gibi kimliğe dayalı özelliklerinden bağımsız olarak yetenek, düşünce ve sunabileceği yardımların geçerli kılınması ifade edilmektedir. Bireylerin kendi deneyim ve bilgilerinden yola çıkarak karşı tarafa katkıda bulunabilecekleri kabul edilmelidir. Bu unsur çerçevesinde her bireyin karşı tarafa bu imkânı sunabilmesi, geniş yürekli davranması gerekmektedir.

Hicks'in "insaf" (*fairness*) olarak isimlendirdiği altıncı unsur ile karşı tarafa hukuk ve kuralların imkân tanıdığı ölçüde eşit davranılması da gerekmektedir. Bu yaklaşıma göre insanlar kendi mezziyetlerine verilen değeri ancak kendilerine yönelik davranış biçimlerinden anlayabileceklerdir.

Altıncı unsuru "takdir hakkı" (*benefit of the doubt*) oluşturmaktadır. Buna göre tanıma ve insaf unsurlarını tamamlayıcı olacak şekilde karşı taraf ile kurulan ilişkilerde insanların güvenilir oldukları yaklaşımdan yola çıkılmalı ve insanlardan şüphe duyulmamalıdır.

Son üç unsur "anlayış" (*understanding*), "bağımsızlık" (*independence*) ve "hesap verebilirlik" (*accountability*) başlıkları altında ele alınmaktadır. "Anlayış" unsuru kapsamında karşıdaki kişilere kendilerini açıklama şansı verilmeli ve bu kişiler için önemli olan konular dinlenerek meramları anlaşılmalı çalışılmalıdır. "Bağımsızlık" ile herkese kendi hayatlarını yaşama ve tayin edebilme özgürlüğü sağlanarak kendi istedikleri şekilde hareket etme hakkı tanınmalıdır. Son olarak "hesap verebilirlik" unsuru ile kişilerin kendi eylemlerinden kaynaklanan sorumluluklarını üstlenmeleri ve hatalı oldukları durumlarda bunun sonuçlarını kabul ederek karşı taraftan özür dilemeleri gerektiği vurgulanmaktadır.

AB Göç Politikaları Üzerine Değerlendirmeler

Temel hakların ayrılmaz bir parçası olan insan onuru, insani koruma ve müdahaleler kapsamında da önemli bir role sahiptir. Bu hakların ana koruyucusu olan BM ve insan hakları örgütleri 2015

yılındaki göç akınları üzerine insan onurunun zorunlu olarak göç eden insanların da hayatlarının ve haklarının ayrılmaz bir parçası olduğuna dikkatleri çekmeye başlamıştır. Çağrılar üzerine insani krizle ilgili harekete geçmesi gerektiğinin farkına varan AB, ilk dönemlerde insan onurunu korumak yerine, göç etmek zorunda kalan insanlara yaşam destek odaklı bir yaklaşım benimsemiş; sığınmacıların hayatta kalabilmelerine yönelik kısıtlı bir sorumluluk üstlenmiştir. Nitekim aynı sene gerçekleşen AB Zirvesi'nin temel başlıkları arasında yer alan göç konusunda Avrupalı liderler insan haklarının korunması ve insan onuru gibi konuları gündemlerine almamıştır (Squire, 2020, s. 79).

AB'nin göç konusunu insan onuru ve temel insan hakları ile ilişkilendirmesi ancak BM ve Kızılhaç gibi diğer uluslararası örgütlerin çağrısı üzerine gerçekleşmiştir. AB, 2015 yılında CEPOL tüzüğünde ve 2016 yılında EUROPOL tüzüğünde düzensiz göçmenlerin yasal işlemlerinde temel insan hak ve özgürlüklerinin korunacağı garantisini vermiştir. Birlik, 2016 yılında FRONTEX tüzüğünü güncelleyerek düzensiz göçmenlerin insan haklarının korunmasına ilişkin hükümlere de yer vermiştir (CEPOL Regulation, 2015; EUROPOL Regulation, 2016; FRONTEX Regulation, 2016).

Birinci Acil Yeniden Yerleştirme Planı kapsamında üye ülkelerin büyüklüğü, milli geliri, istihdam oranı ve önceki dönemlerde kabul ettiği sığınmacı sayısına dayanarak ülkeler bazında kotalar belirlenmiştir. Temel hedef, sığınma talebinde bulunan kişilerin sürecini hızlandırarak ülkeler arasında adilane bir bölüşüm gerçekleştirmek olmuştur (Squire, 2020, s. 21). 2016 yılında Brüksel'de gerçekleşen terör saldırısının ardından Polonya ve Çekya'nın plandan çekilme ilanları süreci olumsuz etkilemiştir. 2017 yılında Macaristan ve Slovakya'nın zorunlu kota uygulaması içeren plana karşı AB Adalet Divanı'na (ABAD) başvurması dayanışma ruhunu zedelemeye devam etmiştir. Ülkelerine sığınmacı kabul etmek istemeyen iki ülke kota sisteminin sığınmacı sorununu çözme konusunda etkili olmadığı ve AB prosedürüne aykırı olduğu gerekçesi ile AB Konseyi tarafından karar verilen bu uygulamaya itiraz etmişlerdir (Deutsche Welle, 2017). Neticede ABAD, itiraz için yapılan başvuruyu acil durumlarda AB kurumları tarafından geçici önlem kararları alınabileceği ve söz konusu sistemin sığınmacı akınına maruz kalan Yunanistan ve İtalya üzerindeki yükü hafifletiyor olması gerekçeleriyle reddetmiştir (NTV, 2017). AB söz konusu plan ile birlikte dayanışma örneği göstermeyi hedeflemiş olmasına rağmen üye devletler sığınmacı politikaları bakımından farklı yaklaşımlar geliştirmişlerdir. ABAD'ın kararına rağmen Polonya ve Macaristan hiçbir sığınmacıyı kabul etmezken, Slovakya ve Çekya'nın kabul ettiği mülteci sayısı on beş kişiyi geçmemiştir. AB hukukuna uyulmaması sebebiyle Avrupa Komisyonu, Macaristan aleyhinde ABAD'a dava açmasına rağmen 2017 yılına gelindiğinde Plan, kota uygulamasındaki başarısızlıklar sebebiyle sona ermiştir (Euronews, 2017).

AB ortak dayanışma sistemi, üye ülkelerin egemenlik anlayışının insani müdahalelerin önüne geçmesi sebebiyle esnek bir hal almıştır. Bu pencereden bakıldığında, AB genelinde yaşanan sorunların aslında yalnızca bir göç krizi olduğunu vurgulamak doğru değildir. Mevcut sorunlar aynı zamanda Schengen alanı krizi, egemenlik krizi, sosyal içerme ve demokratik değerlerin krizi, güvenlik krizi, insanlık krizi ve uluslararası koruma krizi olarak da değerlendirilmektedir (Squire, 2020, s. 15).

Hicks'in on temel unsuruna dayanarak değerlendirildiğinde, bunun aslında bir insan onuru krizi olduğu da söylenebilir. İnsanların sosyal olarak kabul görmedikleri, din ve ırk gibi temel özellikleri

sebebiyle tanınmadıkları, fiziksel ve psikolojik olarak maruz kaldıkları tehdidin sona erdirilmemesi gibi sebeplerle AB'nin göç politikalarında insan onuruna saygı konusunda sınıfta kaldığını söylemek mümkündür. Liberal değerlerin savunucusu olan AB, Temel Haklar Şartı'nda birinci maddesinde "insan onuru" kavramına yer vermiş ve onu diğer insan haklarından üstün tutmuştur. Ancak uygulama aşamasında sorunlar yaşanmaktadır. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi, kimi üye devletlerin kolonyal geçmişinden gelen "üstün olma (*superiority*)" durumuna alışkın olmalarıdır. Bu ülkelerde sığınma başvurusunda bulunan kişilerin bu onura layık olmadıkları, çünkü "yeterince insan" olmadıkları anlayışı yaygındır (Squire, 2020, s. 101).

Avrupa'da hâkim olan hümanist gelenek Yunan-Roma ve Hıristiyan öğretilere dayanmaktadır. Her iki yaklaşımda da insan onuru, bazı hayatların diğerlerine göre daha üstün olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bu varsayım dolayısıyla Akdeniz'de yaşanan kriz, modern Avrupa hümanizminin çöküşü anlamına gelmektedir. Zira AB krizden etkilenerek göç etmek zorunda kalan insanları üstü kapalı bir şekilde biyolojik ve duygusal özelliklerine göre "değerli" ya da "daha az değerli" olarak sınıflandırmaktadır. Avrupalı ülkelerin bu yaklaşımına hukuk metinlerinde, medyada ve kamuoyunda sıklıkla rastlanmaktadır (Squire, 2020, s. 87).

2015 yılında Paris'te, 2016 yılında Brüksel'de art arda gerçekleşen terör eylemleri ile birlikte göçmenlerin Avrupa açısından bir güvenlik tehdidi oluşturduğu görüşü yaygınlaşmıştır (Squire, 2020, s. 91). 2015 yılı Noel zamanında Almanya'nın Köln şehrinde Alman kadınlara yönelik gerçekleşen taciz olaylarında da benzer şekilde göçmen erkekler beyaz kadınlara yönelik büyük bir tehdit olarak resmedilmiş, bu dönemde Emniyet Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamalarda zanlılar "Arap ya da Kuzey Afrikalı görünümüne sahip erkekler" şeklinde betimlenmiştir (BBC, 2016). Yaşanan olayların göçmenlerle ilişkilendirilmesi üzerine göç krizi, bir güvenlik krizi haline dönüşmüştür. Avrupalı liderler de demeçlerinde bu konulara değinmeye başlamıştır. Örneğin, Macaristan Başbakanı Viktor Orban "Akdeniz'den gelen sığınmacılardan çoğunluğunun Müslüman olması sebebiyle Hıristiyanlığa dayalı olan Avrupalı değerlerin sağlam tutulamayacağı konusunda endişe duyduğunu" dile getirmiştir (BBC, 2015). Benzer şekilde Orban, göçü terörizmin "Truva Atı" şeklinde nitelendirerek göç ve güvenlik konusunu birbiriyle ilişkilendirdiğini açıkça dile getirmiştir. (Sputnik, 2017).

Avrupalı liderlerin yabancı düşmanlığına özendirici söylemler üretmesi üzerine dönemin Göç, İçişleri ve Vatandaşlıktan Sorumlu Komiseri Dimitris Avramopoulos, terör saldırılarının zamanlamasının tesadüfen göç akınları ile örtüştüğünü, söz konusu iki krizin birbiriyle ilişkili olmadığını açıklamış; hızla yayılan göç-terör algısını değiştirmeye çalışmıştır. Dönemin Konsey Başkanı olan Donald Tusk'ın 2017 yılında gerçekleştirdiği bir konuşmasında kota sisteminin bölücü ve etkisiz olduğunu vurgulaması üzerine Avramopoulos, Tusk'ı Avrupa karşıtı olmakla suçlamıştır (AA, 2017). Görüldüğü üzere, görüş ayrılıkları yalnızca üye ülkelerle Komisyon arasında değil, aynı zamanda AB'nin kendi kurumları arasında da ortaya çıkmıştır. Böylece AB genelinde yeni bir meşruiyet krizi de doğmuştur. Son tahlilde Komisyon'un tüm çabalarına rağmen AB'nin güvenlikleştirilmesi tartışmalarına bir son verilememiş ve yeni planlar göç yönetiminin AB sınırları dışında şekillenmesi üzerine kurgulanmıştır.

2020 yılında Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen, göçün AB'yi zenginleştirdiğini ve AB'nin insan onuru ve dayanışmayı güvence altına alacak genel bir sığınma politikasına ihtiyaç duyduğunu

ifade etmiştir. Başkan, aynı sene Moria Adası'ndaki sığınma kampında gerçekleşen yangın üzerine Avrupa'nın bu konuda adım atması gerektiğini vurgulamıştır (Van de Rakt, 2020). Komisyon, sorumluluk paylaşımının daha adil olması için sığınmacı kabul etmeyen ülkelerin AB'ye ilk giriş yapan ülkelere destek olmasını önermiştir. 2020 tarihli "Yeni Göç ve Sığınma Paketi" yasa tasarısına göre uluslararası koruma sağlanan sığınmacılar için ilgili AB üyesine kişi başı 10 bin Avro ödeme yapılması planlanmıştır. Dublin sistemini sona erdiren ve gönüllü işbirliğine dayanan bu sistemde sınırların daha sıkı denetlenmesi, sığınmacıların AB sınırlarına ulaşmadan önce kimliklerinin tespit edilmesi, parmak izlerinin alınması ve bu bilgilerin tüm üye ülkelerle paylaşılması gibi önlemler belirlenmiştir (European Commission, 2020).

Geri kabul anlaşmalarının daha etkin bir şekilde yürütülmesinin hedeflendiği tasarıda, sığınmacıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve iyileştirilmesine ilişkin ifadeler yer bulmamıştır. Buna göre, sığınma başvurusunda bulunanlar başvuruları sonuçlanıncaya kadar AB'nin başvuru merkezlerinde gözlem altında tutulmaya devam edecektir. Tasarıda sığınmacılara yönelik bir yaşam standardı sağlama hususunda öneriler sunulsa da bu politikanın etkin bir sonuç vermeyeceği düşünülmektedir (Markard, 2020).

Hicks'in insan onuru modeline göre AB düzeyindeki göç politikaları değerlendirildiğinde, Komisyonun tüm çabalarına rağmen AB'nin göç yönetimi ve insan onurunun korunması konularında sınıfta kaldığı tespit edilmiştir. Zira AB nezdinde kriz yönetimi öncelikle insan onuru ve haklarını korunması gereken bir süreç olarak değil, yaşam destek odaklı bir girişim olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Yeni Göç ve Sığınma Paketi tasarısı refakatsiz çocuklar, kırılğan gruplar ve çocuklu ailelerin sınır prosedürlerine dâhil edilmeden AB'ye yerleştirilmesini öngörmektedir. Ancak bu yaklaşım, Hicks tarafından önerilen insan onuru unsurları kapsamında "tanıma" ilkesinin AB tarafından kısıtlı bir şekilde uygulanmasına sebep olmaktadır. Benzer şekilde, sığınmacıların medya ve kamuoyunda "değerli" ve "değersiz" olarak sınıflandırılmaları insan onuru modelindeki adilane ve eşit muameleyi öngören "insaf" unsuru ile çelişmektedir. Ayrıca göçün terör ile ilişkilendirilmesi üzerine göçmenlerin birer tehdit olarak algılanmaları sebebiyle kişilerin güvenilir olduğu varsayımına dayanan "takdir hakkı" ilkesinin de ihlal edildiği tespit edilmiştir.

Bu yaklaşımları sebebiyle uluslararası örgütler tarafından eleştiri odağı haline gelen AB, göç politikalarında Hicks tarafından önerilen on temel unsuru tamamen karşılayan bir yaklaşıma yaşanan anlaşmazlıklar nedeniyle yer verememiştir. Uluslararası örgütler tarafından yapılan eleştirilerin de etkisiyle AB, bazı metinlerinde insan onurunun ve temel hakların korunmasına yönelik minör düzenlemelere yer vermektedir. Ancak Birlik, üye devletlerinin birbirinden farklılaşan sığınma politikaları uygulamalarına engel olamamaktadır.

Üye Ülke Örnekleri Üzerine Değerlendirmeler

AB 1990'lı yıllardan günümüze kadar geçen süreçte ortak bir sığınma ve göç politikası oluşturmaya gayret etmiştir. Bununla birlikte AB üyesi ülkelerin birbirinden farklı güvenlik algılarına sahip olmaları ve ulusal çıkarları konusunda ayrışmaları sebebiyle sığınmacıların temel hak ve özgürlüklerinin korunması noktasında AB düzeyinde ilerleme kaydedilememiş; üye devletler kendi önceliklerine göre göç ve sığınmacı politikaları benimsemişlerdir. Çalışmanın bu bölümünde üye ülke örnekleri seçilirken 27 üye ülkeyi temsil edebileceği düşünülen ve iki uç noktada yer

alan uygulamalar esas alınmıştır. Bu kapsamda ılımlı politikaları sebebiyle birer çekim merkezi haline gelen ülkeler bir tarafta, katı göçmen politikaları ile sınırlarını kapatma eğiliminde olan ve göçmenleri geri püskürten ülkeler diğer tarafta değerlendirilmiştir. Hoşgörülü bir göç kültürüne sahip olan Almanya ve İsveç gibi ülkeler, sığınmacılar için çekim merkezi haline gelmiştir. Örneğin; Almanya sığınma talebinde bulunan ancak talepleri reddedilen insanların sığınmacı statüsünde kalmasını sağlamakta ve bu insanlara geçici ikamet izni vererek bir süre daha Almanya sınırları içinde kalmalarına olanak sağlamaktadır (Perspektif, 2020). Çekim merkezlerinden bir diğeri olan İsveç'te Almanya'ya nazaran daha ılımlı bir göçmen kabul sistemine rastlanmaktadır. İsveççe öğrenmenin zorunlu tutulmadığı, aile birleşimi kurallarında esnek bir yaklaşımın benimsendiği entegrasyon politikaları bulunan İsveç, bu sebeple sığınmacı ve göçmenler açısından önemli bir varış noktası haline gelmiştir (Akarçay, 2019, s. 219). Zira İsveç nüfusunun dörtte birini göçmenler oluşturmaktadır (Sputnik, 2018).

Öte yandan ayrıışan göç politikaları sebebiyle sığınmacı kabulü konusunda katı politikalar benimseyen ülkeler çoğunluktadır. Örneğin, 2019 yılında iktidara gelen Danimarka hükümeti sıfır göçmen politikası çerçevesinde hiçbir sığınmacıyı kabul etmemeye kararı almış; ülkedeki göçmenlerin de geri dönüşlerinin özendirilmesi için para yardımı yapmaya başlamıştır (Euronews, 2021). Diğer yandan Bulgaristan daha zengin AB ülkelerinin sığınmacıların sorumluluklarını üstlenmesi gerektiğini ifade ederek, kendi sınırları üzerinden Batı Avrupa ülkelerine geçiş yapan mültecileri geri kabul etmeyi reddetmiştir. Ayrıca sınırda uygulanan kötü muameleler sebebiyle Afgan mülteciler Sofya'ya geri dönmek üzere; Kabil'e dönmeyi yeğleyeceklerini dile getirmiştir (Euractiv, 2018). Benzer şekilde Polonya da gözaltında bulunan sığınmacılara yönelik gerçekleştirdiği kötü muamele, aşırı güç uygulamaları ve işkenceleri ile gündemde yer almıştır. Avrupa Konseyi bu konu hakkında duyduğu endişeleri kendi bünyesinde bulunan "İşkenceyle Mücadele Komitesi" aracılığıyla dile getirmiştir (Euractiv, 2020). Son olarak, Macaristan AB içerisinde en katı göç politikalarına sahip olan ülke olarak ün salmıştır. Örneğin; 2015 yılında olağanüstü hal ilan ederek, sınırlarının korunması amacıyla jiletli tel bariyerler inşa etmiştir. Ayrıca 2019 yılında illegal yollarla ülkeye giriş yapanların ve onlara yardım edenlerin cezalandırılmasını öngören "Soros'u Durdurun" yasası ile AB'nin eleştiri odağı haline gelmiştir. Vişegrad ülkeleri genelindeki göçmen karşıtı uygulamalar Macaristan ve Polonya gibi eski Sovyet bloğu ülkelerinin demokratik değerlerden uzaklaştığı endişelerini beraberinde getirmiştir (Euractiv, 2019).

Hicks'in insan onuru modeline dayanarak değerlendirildiğinde, on temel unsurun üye ülke örnekleri kapsamında bazı uygulamalarda yer bulduğu, ancak genellikle göz ardı edildiği tespit edilmiştir. İsveç ve Almanya örneklerinde sosyal içerme ve göçmenlerin entegrasyonuna yönelik politikalar, söz konusu ülkelerin sığınmacılara insan onuru ilkesini koruyarak yaklaştığını göstermektedir. Ayrıca bu politikalar Hicks'in belirlediği unsurlardan "içerme," "emniyet" ve "anlayış" gibi unsurların karşılandığını kanıtlamaktadır. Özellikle ev sahibi toplumun bir parçası olmalarına olanak sağlanması, bu gruplara eğitim, sağlık gibi sosyal hizmetlerden faydalanma imkanı sunulması aracılığıyla kişilerin "fiziksel ve psikolojik emniyetleri'nin garanti altına alınması, kendilerine has kültürlerinin tanınarak ayrımcılığın engellendiği bir entegrasyon sisteminin sunulması gibi uygulamalar Hicks modeli kapsamında değerlendirildiğinde, insan onuruna yaraşır şekilde bir hayat edinmelerini mümkün kılmaktadır.

Öte yandan, AB genelinde en katı uygulamalara sahip olan Danimarka'nın yanı sıra Macaristan ve Polonya'nın hiçbir sığınmacıyı kabul etmeyerek başı çektiği Vişegrad ülkelerinin göç politikalarını tamamıyla egemenlik kavramı ve ötekileştirici değerler üzerinden şekillendirdikleri görülmektedir. Bu sebeple söz konusu ülkelerin Hicks'in öngördüğü unsurlardan hiçbirini karşılamadığı tespit edilmiştir. Sıfır göçmen politikası kapsamında belirlenen mevcut yaklaşımlar aracılığıyla insan onuru modelinin "psikolojik ve fiziksel emniyet" boyutlarını hiçe sayan bu ülkeler, insan onurunu korunması fikrinden çok uzaklaşmakta; kendi egemenliklerini ön planda tutmakta ve kendi sınırlarına göçmen ya da sığınmacı kabul etmemektedir.

AB'nin göç politikaları ve üye ülkelerin uygulamaları kapsamında genel bir değerlendirme yapıldığında, insan hakları konusunun ulusal egemenlik karşısında vazgeçilmesi mümkün bir olgu olarak kabul gördüğü ortaya çıkmıştır. Bağımsız uluslararası örgütler bu konudaki yaklaşımları değiştirmek üzere çaba gösterse de üye ülkeler açısından sorumluluk doğurucu etkiler yaratamaması sebebiyle yetersiz kalmaktadır. AB özelinde de karar alma mekanizmalarının işleyişine göre politik yaklaşımlarda kurumlar arası farklılaşmalara rastlanmaktadır. AB Komisyonu bir yasama organı olmasının verdiği yetki çerçevesinde temel haklar ve insan onurunun korunması konularında örnek tasarılar sunsa da, AB liderleri bu aşamada belirleyici olmaktadır. Oy çokluğu ile kabul görmesine rağmen kota sistemi uygulama aşamasında üye ülkelerin muhalefeti ile karşı karşıya kalmıştır. ABAD kararlarına rağmen bazı üye devletler sınırlarına sığınmacı kabul etmeyerek ulusal egemenliklerini koruma hususuna öncelik vermiştir. Sonuç olarak, AB de yaptırım gücü yetersiz bir örgüt olarak yeni uygulamaların peşine düşmüş ve göç yönetimini sınır ülkelerle yürüttüğü işbirlikleri çerçevesinde çözmeye gayret etmiştir. Bu çabalar Hicks'in on temel unsuru çerçevesinde yetersiz kalmış ve birkaç üye ülke dışında AB, insan onurunun korunması bakımından sınıfta kalmıştır.

Sonuç ve Öneriler

AB 2000'li yılların başından itibaren ortak bir göç ve sığınma politikası oluşturma yönünde adımlar atmıştır. Hukuki düzenlemeler aracılığıyla bu alanda bir ilerleme kaydetmiş gibi görünse de 2015 yılında Akdeniz'de gerçekleşen insanlık dramı ile birlikte zorlu bir sınav veren AB, üye devletlere akın eden göçmen ve sığınmacılara yönelik ortak bir politika oluşturabilme konusunda başarısızlığa uğramıştır.

Uluslararası alanda demokratik ve liberal değerlerin savunuculuğunu yapan AB kendi sınırları içerisinde alevlenen göç krizini yönetmeye çalışırken değerlerini korumayı başaramamıştır. Nitekim, AB Komisyonu'nun yaptığı çağrılar ve ABAD'ın üye devletler aleyhinde verdiği kararlara rağmen AB içinde yükselen yabancı düşmanlığı ve devlet liderlerinin ulusal egemenliklerini koruma arzusu, söz konusu krizin bu değerler temelinde çözüme kavuşturulması önerileri karşısında ağır basmıştır. AB kurumları ile üye devletlerden bir kısmı bu sürecin yönetilmesi konusunda şiddetli fikir ayrılıkları yaşamıştır. Göç krizi olarak başlayan bu süreç, kısa bir süre içerisinde AB'nin meşruiyetinin zedelenmesine yol açan bir krizler dizisine dönüşmüştür. AB kurumları arasındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan krizler, sınırların kapatılması sonucu oluşan Schengen alanı krizi, ulusal kimliklerin korunması çabasının bir sonucu olan egemenlik krizi ve göç etmek zorunda kalan insanların maruz kaldığı insanlık krizi olarak isimlendirilen bu krizler dizisine aynı zamanda insan onuru krizi de damgasını vurmuştur.

Antik Yunan'dan modern zamana kadar geçen süreçte felsefe, hukuk ve din gibi çeşitli disiplinlere araştırma konusu olan insan onuru kavramı, en son 2000'li yıllarda Hicks tarafından geliştirilen bir model ile kuramsal bir çerçeve elde etmiştir. Söz konusu model, bu çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. 2015 yılında yaşanan göç akını karşısında kriz çözücü role sahip etkin küresel aktör olarak hareket etmeyi başaramayan AB, göç etmek zorunda kalan insanların insan onurunu koruma konusunda da sınıfta kalmıştır. Her ne kadar ulus-üstü yasama organı olan Komisyon ve ulus-üstü yargı organı olan ABAD bu konuda üye devletleri dayanışma örneği göstermeye davet etmiş olsa da insan onurunun korunması konusu ulusal egemenlikten daha az önemli bir olgu olarak AB tarihine damgasını vurmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir - S.A., Z.Ü.Ç.; Analiz ve/veya Yorum - S.A., Z.Ü.Ç.; Literatür Taraması - S.A., Z.Ü.Ç.; Kaynaklar - S.A., Z.Ü.Ç.; Yazıyı yazan - S.A., Z.Ü.Ç.

Teşekkür: Bu makalenin kuramsal çerçevesi oluşturulurken eserlerinden faydalandığımız Dr. Donna Hicks ile tanışarak kendisini yüz yüze dinleme olanağı sağlayan Koç Üniversitesi Peacemakers Projesi ekibine 2013 yılında düzenledikleri çalışmaya katılma fırsatı tanıdıkları ve çalışmamıza yeni bir perspektif kazandırdıkları için teşekkürlerimizi sunarız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept - S.A., Z.Ü.Ç.; Analysis and/or Interpretation - S.A., Z.Ü.Ç.; Literature Review - S.A., Z.Ü.Ç.; Resources - S.A., Z.Ü.Ç.; Writing - S.A., Z.Ü.Ç.

Acknowledgments: We would like to thank Koç University Peacemakers Project team for providing us the opportunity to participate in their workshop titled "How to Overcome Prejudice with Dignity" and to meet with Dr. Donna Hicks whose works on dignity inspired us while creating the theoretical framework of this article.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- AA. (2017). Sığınmacı kotası. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/siginmaci-kotasi-ab-yonetimini-boldu/1002959>.
- Akarçay, P. (2019). İsveç'te göçmen politikaları ve entegrasyon. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 207–222. [CrossRef]
- Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişine Dair Antlaşma. (2011). Antlaşmanın Türkçe metni için bkz. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/antlasmalar.pdf>.
- Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı. (2001). Şartın Türkçe metni için bkz. https://sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Avrupa_Birligi_Temel_Haklar_Sarti%E2%80%8B.pdf.
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. (1950). Sözleşme'nin Türkçe Metni için Bkz. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf.
- BBC. (2015). Macaristan Başbakanı Orban: Sığınmacılar Hristiyan kökleri tehdit ediyor. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150903_macaristan_gocmen.
- BBC. (2016). Köln'de yılbaşı gecesi toplu taciz krizi. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160105_koln_saldiri.

- Birleşmiş Milletler. (1951). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>.
- Birleşmiş Milletler. (1967). Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Sozlesmeler/MULTECILERIN-HUKUK-STATUSUNE-ILISKIN-1967-PROTOKOLU.pdf>.
- Bulut, N. (2008). Eski Yunan'dan aydınlanma çağına insan onuru kavramının gelişimine genel bir bakış. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(3–4), 1–12.
- CEPOL Regulation. (2015). 2015/2219 of the European Parliament and of the council of 25 November 2015 on the European Union agency for law enforcement training. (CEPOL).
- Civelek, J. (2006). Helsinki son senedi, Paris Şartı ve AGİT. *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 1–23.
- Deutsche Welle (2017). *Adalet divanı savcısı: Sığınmacı kotası gerekli*. <https://www.dw.com/tr/adalet-divan%C4%B1-savc%C4%B1s%C4%B1-s%C4%B1C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1-kotas%C4%B1-gerekli/a-39839425>.
- Dublin Convention. (1997). Convention determining the State responsible for examining applications for asylum lodged in one of the Member States of the European Communities (97/C 254/01).
- Dublin Regulation. (2003). 343/2003 of 18 February 2003 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national.
- Dublin Regulation. (2013). 604/2013 of The European Parliament and of The Council of 26 June 2013 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person.
- EASO Regulation. (2010). 439/2010 of The European Parliament and of The Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office (EASO).
- Eisenberger, N. I. (2012). Broken hearts and broken bones: A neural perspective on the similarities between social and physical pain. *Current Directions in Psychological Science*, 21(1), 42–47. [CrossRef]
- Euractiv (2018). Bulgaria under fire for ill-treatment of asylum-seekers. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/bulgaria-under-fire-for-ill-treatment-of-asylum-seekers/>.
- Euractiv (2019). EU takes Hungary to court over 'Stop Soros' migrant law. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/eu-takes-hungary-to-court-over-stop-soros-migrant-law/>.
- Euractiv (2020). Council of Europe flags concern over Poland's treatment of detainees. <https://www.euractiv.com/section/justice-home-affairs/news/council-of-europe-flags-concern-over-polands-treatment-of-detainees/>.
- EURODAC Regulation. (2013). 603/2013 of The European Parliament and of The Council of 26 June 2013 on the establishment of 'Eurodac' for the comparison of fingerprints for the effective application of Regulation (EU) No 604/2013.
- Euronews (2017). AB'nin zorunlu kota sistemi uygulaması sona erdi. <https://tr.euronews.com/2017/09/26/abnin-zorunlu-kota-sistemi-uygulamasi-sona-erdi>.
- European Commission (2020). A fresh start on migration: Building confidence and striking a new balance between responsibility and solidarity. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1706.
- European Parliament (2021). First emergency relocation scheme. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN>.
- EUROPOL Regulation. (2016). 2016/794 of The European Parliament and of The Council of 11 May 2016 on the European Union Agency for Law Enforcement Cooperation.
- FRONTEX Regulation. (2016). (2016/1624) of The European Parliament and of The Council of 14 September 2016 on the European Border and Coast Guard (FRONTEX).
- Hicks, D. (2011). *Dignity. Its essential role in resolving conflict*. Yale Üniversitesi Yayınları.

- Hoş, S. H. (2017). *İnsan hakları sorunu olarak kozmopolitan haklı savaş teorisini* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi].
- İnan, M. (2012). *İnsani yardım ve Avrupa Birliği boyutu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- İnsan Hakları Evrensel Beyanname (1948). Beyannamenin Türkçe metni için bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyoin/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>.
- Kuru, G. (2017). Tarihsel süreçte insan onuruna kısa bir bakış. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16(1-2), 179-208.
- Markard, N. (2020). Dostlar alışverişte görsün: Komisyon, AB sınırlarında yaşanan gerçeklikler hakkında hiçbir şey söylemeyen bir plan sunuyor. <https://tr.boell.org/tr/2020/10/12/dostlar-alisveriste-gorsun-komisyoin-ab-sinirlarinda-yasanan-gerceklikler-hakkinda-hicbir>.
- Metin, Y., & Kaygısız, Ü. (2011). Avrupa Birliği'nde temel hakların korunması ve Lizbon Antlaşması'nın getirdiği yenilikler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 125-158.
- NTV (2017). Avrupa Adalet Divanı'ndan Macaristan'a ret. <https://www.ntv.com.tr/dunya/avrupa-adalet-divanindan-macaristana-ret,9Aq4gkam600HwCs9K0B80A>.
- Official Journal of the European Communities (2001). Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=C ELEX:32001L0055&from=en>.
- Özcan, M. (2016). Avrupa Birliği'nde insan hakları. Akçay, B., Göçmen, İ. (Der.), *Avrupa Birliği: Tarihçe, teoriler, kurumlar ve politikalar* (ss. 789-813) içinde. Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, N. Ö. (2017). Geçici korumanın uluslararası koruma rejimine uyumu üzerine bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1), 201-216.
- Paris Şartı (1990). Şartın Türkçe metni için bkz. <https://www.ihd.org.tr/pa r-rti/>.
- Parmaksızoğlu, F. B. (2018). İnsan hakları, ahlak ve kültür açısından "onur" kavramına yaklaşımın kavramın tanımlanmasına etkileri. *Dini Araştırmalar*, 21(54), 225-246.
- Perspektif (2020). Almanya'da sınır dışı edilenlerin sayısı 2019'da azaldı. <https://perspektif.eu/2020/01/14/almanya-da-sinir-disi-edilenlerin-sayisi-2019da-azaldi/>.
- Seymen Çakar, A. (2012). Hukuki bir kavram olarak insan onuru. http://www.umut.org.tr/userfiles/files/Document/document_13.pdf.
- Şimşek, O. (1999). *Anayasa Hukuku'nda insan onuru kavramı ve korunması* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Sputnik (2017). Macaristan: Göç, terörizmin Truva Atı'dır. <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201703081027538447-macaristan-viktor-orban-goc-terorizm-truva-ati/>.
- Sputnik (2018). İsveç'te nüfusun 4'te 1'i göçmen. <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201806151033871865-isvec-nufus-dortte-biri-gocmen/>.
- Squire, V. (2020). *Europe's migration crisis: Border deaths and human dignity*. Cambridge üniversitesi Yayınları.
- T. C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı (2016). Türkiye-Avrupa Birliği Geri Kabul Mutabakatı. https://www.ab.gov.tr/files/AB_ lliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.
- Toggenburg, G. (2019). The 1st of all EU-r rights: Dignity and how the Charter contributes. <https://beta.eurac.edu/en/blogs/eureka/the-1st-of-all-eu-r-rights-dignity-and-how-the-charter-contributes>.
- Türk Dil Kurumu (2020). Onur. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Uluslararası Göç Örgütü (2020). Dünya Göç Raporu. <https://publications.iom.int/es/system/files/pdf/wmr-2020-tu-ch-2.pdf>.
- United Nations High Commission for Refugees (2018). Desperate journeys: Refugees and migrants arriving in Europe and at Europe's borders. <https://www.unhcr.org/desperatejourneys/>.
- Van de Rakt, E. (2020). Avrupa Parlamentosu Milletvekili Erik Marquardt: "Göç yönetimi, mültecileri püskürtmek için bir tür hüsnütabire dönüşmüş durumda." <https://tr.boell.org/tr/2020/10/12/avrupa-parlamentosu-milletvekili-erik-marquardt-goc-yonetimi-multecile ri-puskurtmek-icin>.

Kısa Azim Ölçeği'nin (KAÖ) örgüt bağlamında geçerlilik ve güvenilirlik çalışması

Validity and reliability study of the Short Grit Scale (Grit-S) in the context of organization

Elif BAYGIN¹
Fatih SOBACI²
Sema POLATCI³

¹T.C. Sağlık Bakanlığı, Tokat, Türkiye
²Tokat Gazisomanpaşa Üniversitesi,
Niksar Meslek Yüksekokulu, Finans
Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü,
Tokat, Türkiye
³Tokat Gazisomanpaşa Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
İşletme Bölümü, Tokat, Türkiye

Bu makale, 30. Yönetim ve Organizasyon Kongresi'nde (2022) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş versiyonudur.

Geliş Tarihi/Received: 09.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 24.08.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding author:
Elif BAYGIN
E-mail: elif008@windowslive.com

Cite this article as: Baygin, E., Sobaci, F., & Polatci, S. (2022). Validity and reliability study of the short grit scale (grit-s) in the context of organization. *Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 73-78.

ÖZ

Bu araştırma "Short Grit Scale" isimli ölçüm aracının, örgüt bağlamında geçerlilik ve güvenilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini Tokat ilindeki bir tekstil firmasında görevli 174 mavi yakalı çalışan oluşturmaktadır. Ölçüm modelinin testi için verilere Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) uygulanmış, sonucunda orijinal haline (sekiz ifade, iki boyut) uygun şekilde ölçek toplanan verilerle uyum ($\chi^2/sd = 1,49$, yaklaşık hataların ortalama karakökü (RMSEA) = 0,53, karşılaştırmalı uyum indeksi (CFI) = ,98, standardize edilmiş artık ortalamaların karakökü (SRMR) = ,04) göstermiştir. Yapı geçerliliği adına yakınsak (convergent) ve ayrışım (discriminant) geçerlilikleri incelenmiştir. Bu noktada AVE değerleri ,60 ve ,61 şeklinde hesaplandığı için yakınsak; MSV değerleri (her iki boyut için de ,002) AVE değerlerinden düşük, \sqrt{AVE} değerleri (,77 ve ,78) ise faktörler arası korelasyondan ($r = ,06$) yüksek hesaplandığı için ayrışım geçerlilikleri sağlanmıştır. Kısa Azim Ölçeği ile Dayanıklılık Ölçeği arasında başlangıçta öngörülen ve analizler sonucu tespit edilen pozitif yönlü anlamlı ilişki ($r = ,20$, $p < ,001$), ölçüt bağıntılı geçerliliğe işaret etmektedir. İç tutarlılık adına hesaplanan Cronbach alfa ve CR katsayıları, ölçeğin tamamı ve alt boyutları için ,74 ile ,87 arasında sonuçlar vermiştir. Bulgular, daha önce Türk kültüründe öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen çalışmalarla bulunan ölçeğin, örgüt bağlamında da geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mavi yakalı çalışan, azim, örgüt, güvenilirlik, geçerlilik

ABSTRACT

This research aims to ensure the validity and reliability of the measurement tool named "Short Grit Scale" in the context of the organization. The sample of the research consists of 174 blue-collar employees working in a textile company in the province of Tokat. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was applied to the data to test the measurement model, and the scale consistent with the data collected in accordance with its original form (eight expressions, two dimensions) has shown ($\chi^2/sd = 1.49$, root mean square error of approximation (RMSEA) = 0.53, comparative fit index (CFI) = .98, standardized root mean square residuals (SRMR) = .04). Convergent and discriminant validity were examined for construct validity. At this point, since the AVE values are calculated as .60 and .61, convergent validity was ensured; since the MSV values (.002 for both dimensions) were lower than the AVE values and the \sqrt{AVE} values (.77 and .78) were higher than the correlation between the factors ($r = .06$), discriminant validity was ensured. The positive correlation ($r = .20$, $p < .001$), which was initially predicted and determined as a result of the analysis, between the Short Grit Scale and the Resilience Scale, indicates criterion-related validity. Cronbach's alpha and CR coefficients calculated for internal consistency gave results between .74 and .87 for the whole scale and its sub-dimensions. Findings indicate that the scale, which has been validated on students in Turkish culture before, is a valid and reliable measurement tool in the context of the organization.

Keywords: Blue-collar employee, grit, organization, reliability, validity

Giriş

İnsanlar arasındaki başarı farklılıklarını yaratan faktörler, merak uyandıran ve araştırmalara konu olan bir gerçeklik olarak yerini korumaktadır. Başarıyı zorlaştırıcı bireysel, örgütsel ve küresel faktörlerdeki artışla birlikte, başarıyı getiren faktörlerin daha önemli hale geldiği ve bu sürecin konuya ilişkin merak ve araştırmaları daha değerli kıldığı söylenebilir. Covid-19 salgını, küresel enerji krizi, enflasyon artışı ve bunların beraberinde getirdiği ulusal ve küresel ölçekte problemler bile başlı başına başarı için yeni faktörler bulmak ya da mevcut faktörleri daha etkin kullanmak için yeterli nedenler olarak sayılabilir. Başarılı olmanın kriterlerinden biri de azimli olmaktır. Çalışma, bu kapsamda örgütler açısından ön plana çıkarılması gerektiği düşünülen azim kavramını açıklama ve kavrama ilişkin ölçeği örgüt bağlamında geçerleme güdüsünden beslenmektedir.

Örgütsel bir konunun içeriğinde *başarı*dan bahsedildiğinde akla ilk gelecek kavramlar arasında motivasyon ve performans olacağı söylenebilir ve bu düşünce bazı yaklaşımlarda da kendisini göstermektedir. Örneğin McClelland'a göre, insanın ne derece başarılı olacağını belirleyen faktör motivasyondur ve iş performansını belirleyen üç motivasyon unsurundan birisi başarı isteğidir. Bu yaklaşımda başarı; çabaları geliştirip, mükemmelleştirme güdüsü olarak tanımlanmaktadır (Lakşe, 2012; Osemeke & Adegboyega, 2017). Yaklaşımın çabaya yaptığı vurgu değerli olmakla birlikte, daha önce bahsedilen ve artarak süregelen problemler göz önünde bulundurulduğunda, başarı ve performans giden çabaya farklı bir boyut kazandırmak gerektiği düşünülmektedir. Duckworth'un azim kavramı ile bu kapsamda çabanın, beceri üzerindeki etkisi aracılığıyla başarıya yapacağı katkıya vurgu yapan görüşünün (Sethi & Shashwati, 2019) konu açısından değerli olduğu düşünülmektedir. İlgili düşünce, son dönemde yapılan ve azmin kriz dönemlerindeki pozitif çıktılar üzerinden önemini ortaya koyan araştırma (Bono ve ark., 2020; de Zepetnek ve ark., 2021) sonuçlarıyla da desteklenmektedir.

Azim, uzun vadeli hedefler için tutku ve kararlılık durumunu ifade etmektedir. Bireysel başarının temel bir göstergesi olarak nitelendirilen azim; aksilikle zorlukların insanı yenmesine izin vermemekte (Sethi & Shashwati, 2019) ve bu yönüyle büyük kazanımlaraya ulaşacak mental bir güç olarak değerlendirilmektedir. Kavramın özünü oluşturan düşünce, göle maya çalan Nasrettin Hoca'dan feyz alan bir toplumun fertleri için uzak olmayan bir bakış açısından beslenmektedir. Bununla birlikte insan mizacının bir parçası olabilen (Kristal, 2005) ve kendisini mesleğe yönelik davranışlarda da (Schaarschmidt & Fischer, 1997) gösterebilen kolay pes etme eğilimi; ayrıca McGregor'un X Teorisinde insanın çalışmaktan hoşlanmayan, tembel ve işten kaçmaya yönelimli bir yapıya sahip olduğu yönündeki varsayımları (McGregor, 1989) da azim göstermeyi güçleştirmektedir. Yüksek iş gücü devir oranları (özellikle perakende, tekstil vb. sektörlerde), karşılaştığı ilk zorlukta iş bırakan genç çalışanlar, alınıp kenara bırakılan müzik aletleri, eğitime başlayıp kursun sonunu getiremeyen ve büyük istekle gidilen spor salonlarından istedikleri vücut ölçülerine ulaşmadan ayrılan insanlar, kolay pes etme eğiliminin ve öğretilerin her zaman pratiğe yansımadağının basit birer örneğidir.

Araştırma, bu bilgi ve düşünceler ışığında, zorluklar karşısında yılmadan çalışma ve başarıya ulaşmayı ifade eden azim kavramını örgüt odağında incelemektedir. Genel olarak zorluklara karşı ayakta kalmanın belki her zamankinden daha önemli olduğu günümüzde, kavrama ilişkin pratikleri artırmayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda, azim ölçeğinin örgüt bazlı geçerlemesini yerli yuzına kazandırarak örgütlerin/araştırmacıların konuya önem vermelerini artırmak ve beraberinde çalışanların azimleri üzerinden örgütlerine yapacakları muhtemel katkıya yol açmak, araştırmacının uygulamaya dönük daha somut amacı olarak değerlendirilmektedir.

Duckworth ve Quinn (2009) tarafından geliştirilen ölçeğin Türk kültüründe öğrenci örnekleminde yapılmış geçerleme çalışmaları (örn. Sarıçam ve ark., 2016) bulunmaktadır. Mevcut araştırma ise ilgili ölçeğin örgüt bağlamında Türkçe ilk geçerleme çalışması olması nedeniyle önem taşımaktadır. Araştırma nihai olarak, yöneticilerin örgütlerde yalnızca sonuca yönelik performansa odaklanmak yerine, yaşanan problemlere ve karşılaşılan zorluklara karşı meydan okuma ve çözüm üretme yönelimini; yani azimle çalışmayı işgörenlerine aktarmaları için bir farkındalık yaratmayı da hedeflemektedir. Zira geçmişimize baktığımızda sonuçları bireylerimizi, örgütlerimizi, devletlerimizi ve kültürümüzü etkileyecek şekilde, örneğin, Pir Sultan Abdal'a "Dönen dönsün, ben dönmezem yolumdan." dedirten, Fatih Sultan Mehmet'e karadan gemi yürüttüren, tüm imkansızlıklara rağmen Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarını kurtuluş mücadelesine yönelten irade, bu azimle perçinlenmiş iradedir. Bugünün örgütlerini geleceğe taşıyacak en temel kaynaklardan birinin de içinde sabrı, tutkuyu ve kararlılığı barındıran söz konusu azim olduğu düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Azim

Geçmişten itibaren başarı, ağırlıklı olarak *zeka* ve *genel zihinsel yetenekler* kaynaklı ele alınmıştır. Bununla birlikte eşit düzeyde zekaya sahip insanların farklı başarı düzeylerinde olmaları (Duckworth ve ark., 2007; Suzuki ve ark., 2015), *neden bazı insanlar diğerlerinden daha başarılıdır?* (Duckworth & Gross, 2014) sorusunu gündeme getirmiştir. Bu soruya verilen cevaplardan biri olan (Duckworth ve ark., 2007) ve başarısızlıklara rağmen baskın bir üst hedefin inatçı arayışını içeren azim (Duckworth & Gross, 2014); uzun vadeli hedefler için tutku ve kararlılık olarak tanımlanmaktadır (Duckworth ve ark., 2007). Daha somut olarak azim; dayanma gücüne sahip olmayı, geleceğe ilişkin beklentileri gerçeğe dönüştürmek için çaba göstermeyi ve hayatı bir maratonmuşçasına yaşamayı içermektedir (Baygın, 2020).

Farklı çalışmalarda daha çok mental anlamda duygusal dirayet ve dayanmaya vurgu yapan *metanet* (örn. Gülbahar, 2019), hedefe yürümekten ziyade bulunulan yere rıza göstermeye vurgu yapan *sebat* (örn. Sarıçam ve ark., 2016) şeklinde çevirileri bulunan "grit" kavramı; bu çalışmada "bir işteki engelleri yenme kararlılığı" (TDK, 2022) üzerinden istikrar ve gayrete yaptığı vurgu nedeniyle *azim* şeklinde kullanılmıştır. Azim, iki alt boyuttan oluşan bir yapı olarak ele alınmaktadır. Bu boyutlardan "çabada kararlılık," aksaklıklar karşısında bile yılmadan çok çalışma eğilimini; "ilginin tutarlılığı" ise hedef ve çıkarları sık sık değiştirmeme eğilimini içermektedir (Credé ve ark., 2017). Azim düzeyi yüksek bireyler, başarısızlıklar-aksaklıklar karşısında daha cesaretli davrandıkları için yeteneklerini daha iyi kullanabilmekte (Credé ve ark., 2017; Duckworth ve ark., 2007); ayrıca olumlu geribildirim olmasa bile hedeflerinden sapmamaktadırlar (Duckworth & Quinn, 2009).

Yöntem

Araştırmada geniş bir örneklem grubundan anket tekniği ile elde edilen sayısal verilere istatistikî analizler uygulanarak,

genellenebilir sonuçlar elde edebilmek öncelendiği için nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Mevcut çalışma kapsamında Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan (20.07.22 tarihli ve 10.03 karar numaralı) gerekli izin alınmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Tokat ilindeki bir tekstil firmasında görev yapan 310 mavi yakalı çalışan oluşturmaktadır. Zaman ve maliyet kısıtları nedeniyle kolayda örnekleme yönteminin tercih edildiği araştırma kapsamında düzenlenen anket formu 190 çalışana ulaştırılmış, 181 çalışandan geri dönüş sağlanmıştır. Analizler için gerekli varsayımları karşılayan (eksik veri, uç değer, normallik) 174 mavi yakalı çalışandan elde edilen verilerle analizler gerçe kleştirilmiştir. Ulaşılan sayının, evreni %95 güven aralığında temsil etme potansiyeline sahip olduğunu (Gürbüz & Şahin, 2018) ifade etmek mümkündür.

Verileri analizlere dahil edilen katılımcılara ilişkin demografik dağılım incelendiğinde, yaşlarının 18 ile 44 arasında değiştiği ve yaş ortalamalarının 28,7 olduğu görülmektedir. Katılımcıların %58,6'sı (N=102) erkek, %61,5'i (N=107) evli, %48,9'u (N=85) lise mezunu ve %71,3'ü (N=124) 0-5 yıl arası çalışma deneyimine sahip bireylerden oluşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Kısa Azim Ölçeği (KAÖ)

Katılımcıların azim düzeylerini ölçümlemek amacıyla Duckworth ve ark. (2007) tarafından geliştirilen 12 ifadeli ölçeğin, Duckworth ve Quinn (2009) tarafından kısaltılmış sekiz ifadeli formu kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal ismi "Short Grit Scale (Grit-S)" şeklindedir. Ölçekte *ilginin tutarlılığı* ile *çabada kararlılık* olmak üzere iki alt boyut yer almaktadır. İlginin tutarlılığı boyutunu oluşturan ilk dört ifade, negatif özellikte olmaları nedeniyle ters kodlanarak analizlere dahil edilmektedir. Ölçeği geliştirmek adına yapılan araştırmanın çatısı altında yürütülen dört farklı aşamada, ölçeğin tamamı için hesaplanan Cronbach alfa katsayısı ,73 ile ,84 arasında değerler almıştır. İlgili katsayı, ilginin tutarlılığı boyutu için ,73 ile ,77; çabada kararlılık boyutu içinse ,60 ile ,78 arasında hesaplanmıştır. Ölçeğin Akın ve Arıcı (2015), Haktanır ve ark. (2016) ile Sarıçam ve ark. (2016) tarafından öğrenciler üzerinde yapılmış Türkçe geçerleme çalışmaları bulunmaktadır. İlgili çalışmalarda ölçeğin tamamına yönelik hesaplanan Cronbach alfa katsayıları ,70'in üzerinde sonuçlar vermiştir.

Dayanıklılık Ölçeği

Katılımcıların dayanıklılık düzeyleri, Luthans ve arkadaşlarının (2007a) çalışmasında yer alan; Luthans ve ark. (2007b) tarafından geliştirilmiş Psikolojik Sermaye Ölçeği'ndeki dayanıklılığa yönelik altı ifadeyle ölçülmüştür. Ölçekteki ilk ifadenin negatif özellik taşıması nedeniyle, ölçekten toplam puan alınması gerektiği durumlarda ters kodlanarak analizlere dahil edilmesi gerekmektedir. Ölçeğin iç tutarlılığı, geliştirilmesi sürecinde yapılan farklı çalışmalarda ,66 ile ,72 arasında hesaplanmıştır.

Çeviri Aşaması

Orijinal kısa form ölçeğin üç farklı Türkçe geçerleme çalışması bulunmasına rağmen özellikle ilginin tutarlılığı boyutunda yer alan birkaç ifadeden (özellikle 2. 3. ve 4. ifadelerdeki "fikir" "proje" gibi kullanımlar) yola çıkılarak, ölçekteki tüm ifadelerin mevcut araştırmada veri toplanacak mavi yakalılar için uygunluğu değerlendirme konusu olmuştur. Nihai olarak ifadelerin işaret ettikleri yapıları kapsayacak şekilde, örneklem özelliklerini de göz önünde bulundurarak söz konusu ölçeğin yeniden çevirisinin

yapılmasına karar verilmiştir. İlgili hususlar, çeviri sürecine dahil edilen uzmanlarla da paylaşılmıştır.

Ölçek uyarlama sürecinin ilk aşamasında birbirinden bağımsız iki dil uzmanı tarafından "Grit-S"nin ifadeleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Ardından çevirisi yapılan ifadeler beş dil ve iki alan uzmanının görüşüne sunulmuş, böylelikle ifadelerin Türkçe ve Türk kültürüne uygunluğu test edilmiştir. Üçüncü aşamada bağımsız üç dil uzmanı aracılığıyla ölçeğin Türkçe'den İngilizce'ye çevirisi yapılmıştır. Son olarak birinci ve üçüncü aşamadaki çeviriler karşılaştırılmış, kayda değer bir farklılık tespit edilmediği için çeviri süreci tamamlanmıştır.

İstatistiksel Analiz

Araştırma kapsamında analizler için SPSS 22 (Statistical Package for the Social Sciences Inc., Chicago, IL, ABD) ve AMOS 23 (Analysis of Moment Structures, IBM, New York, ABD) paket programlarından yararlanılmıştır. Bu aşamada, yapılacak analizler öncesi birtakım analiz varsayımları kontrol edilmiştir. Öncelikle çok sayıda ifadeyi boş bırakan yedi katılımcıya ilişkin verilerin dışında bırakılmıştır. Ardından kalan katılımcılara (N=174) ilişkin verilerle uç değer (hesaplanan z puanları KAÖ için $\pm 3,5$, Dayanıklılık Ölçeği için ± 4 ; Çokluk ve ark., 2018), gereken ifadeler için ters kodlama, kayıp veri atama ve normallik (basıklık ve çarpıklık için ulaşılan değerler KAÖ için $\pm 1,5$, Dayanıklılık Ölçeği için ± 2 aralığında; George ve Mallery, 2009) analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçları, verilerin gereken sınır değerler arasında olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak 174 katılımcıdan oluşan veri setiyle analizler gerçekleştirilmiştir.

Ön analizler sonrası KAÖ'nün madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır. İlgili değerler ,30 ile ,52 arasında değişmektedir. Bu sonuç, çevirisi yapılan ölçekte sorunlu ifade olmadığı (Seçer, 2018) şeklinde yorumlanmaktadır.

Ortak Yöntem Varyansı (OYV) Testi

OYV; aynı kişiden aynı yöntem ve zamanda veri toplamanın bir fonksiyonu olarak ortaya çıkan ve ilgili yapılar ile asıl ölçülmek istenen değişkenler arasında paylaşılan sistematik bir hata varyansı (Richardson ve ark., 2009) olarak ifade edilmektedir. Bir başka ifadeyle bu sorun, toplam varyansın ölçüm araçlarıyla ölçülmek istenen yapılardan ziyade ölçüm metoduna dayanması durumunda ortaya çıkmaktadır.

Veri setlerinde OYV sorunu olup olmadığını test etmek için farklı istatistik teknikler kullanılmaktadır. En yaygın tercih edileni, çeşitli sınırlılıkları olmasına rağmen Harman'ın tek faktör testidir. Bu test sonucunda varyansın tamamının ya da %50'den fazlasının tek bir faktörle açıklanması, OYV sorunu olduğuna işaret etmektedir (Podsakoff ve ark., 2003). İfade edilenlerden hareketle iki değişkenli (azim ve dayanıklılık) veri setine döngüsüz faktör analizi uygulanmış ve tek faktör toplam varyansın %26,7'sini açıklamıştır. Ulaşılan bulgular, Harman'ın OYV sorunu olmadığı durumlara yönelik varsayımlarını karşılamaktadır.

Bulgular

Bu başlık altında, araştırmanın amacı kapsamında incelenen ölçeğe ilişkin yapılan DFA ile ulaşılan uyum iyiliği değerlerine; yapı geçerliliği özelinde yakınsak ve ayrışım geçerliliği ile ölçüt bağıntılı geçerlilik sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca CR ve Cronbach alfa katsayıları aracılığıyla ulaşılan iç tutarlılık güvenilirliği bulguları paylaşılmıştır.

Ölçüm Modeli

Farklı bir kültürde keşfedilen ve mevcut çalışma özelinde incelenen ölçeğin, toplanan veri seti üzerinden doğrulanıp doğrulanmadığını belirleyebilmek adına verilere Yapısal Eşitlik Modellemesinin (YEM) çatısı altındaki analizlerden biri olan DFA uygulanmıştır. Bu noktada temel amaç, ölçüm modelinin öngörülen kuramsal yapısı ile eldeki verilerin ne derece uyum gösterdiğini incelemektir. DFA sonucu model uyumuna karar verebilmek adına *ki-kare/serbestlik derecesi*, *RMSEA*, *CFI*, *SRMR* indeksleri esas alınmıştır (Gürbüz, 2019, s. 19-37).

Ölçüm modelinin verilere uygunluğunu test etmek adına yapılan birinci düzey çok faktörlü DFA sırasında –karşılaştırma yapabilmek adına ikinci düzey DFA da denenmiş; fakat model çalışmamıştır- her bir maddenin faktör yükünün .50'nin üzerinde ve anlamlı; hata varyanslarının ise düşük olmasına (Gürbüz, 2019) özen gösterilmiştir. İlgili analizlere yönelik sonuçlara Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1'deki sonuçlar, ölçüm modelinin verilere bir değer (RMSEA- kabul edilebilir aralıkta) dışında mükemmel uyum sağladığını göstermektedir. Bahsedilenlere ek olarak yapı geçerliliğinin tespiti adına yakınsak ve ayrışım geçerlilikleri incelenmiştir. Rekrekaktif ölçüm modellerinde yakınsak geçerlilik, gözlenen değişkenlerin bağlı oldukları örtük değişkenle iyi düzeyde ilişkilerinin olması; ayrışım geçerliliği ise gözlenen değişkenlerin bağlı oldukları örtük faktörle, aynı ölçüm modelindeki diğer örtük değişkenlere nazaran daha fazla ilişkili olması şeklinde açıklanabilmektedir. Yakınsak geçerlilik için $AVE > .50$; ayrışım geçerliliği içinse $MSV < AVE$ ile AVE değerinin karekökünün (\sqrt{AVE}) faktörler arası korelasyondan büyük olması ölçütlerinin sağlanması gerekmektedir (Hair ve ark., 2011; Gaskin & Lim, 2016). Bu kapsamda yapılan analiz sonuçları Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2'deki bulgular ışığında yakınsak ve ayrışım geçerliliklerinin yukarıda yer verilen ölçütler özelinde sağlandığı söylenebilmektedir. Bahsedilenlerden hareketle orijinal boyut (iki) ve ifade sayısı (sekiz) korunarak geçirilen Kısa Azim Ölçeği'ne (KAÖ) ilişkin nihai modele Şekil 1'de yer verilmiştir.

Geçerliliği tespit edilen ölçeğin güvenilirliğini (ölçüm değerlerinin kararlılığı; Ercan & Kan, 2004) belirlemek adına iç tutarlılık güvenilirliği incelenmiştir. Bu noktada Cronbach alfa ve CR katsayıları esas alınmıştır. İlgili değerlerin .70 ve üzerinde olması, ölçüm aracının güvenilir olduğuna (Hair ve ark., 2011; Kline, 2019) işaret etmektedir. Analizler sonucu Kısa Azim Ölçeği (KAÖ) ve boyutlarına ilişkin elde edilen değerler Tablo 3'teki gibidir.

Tablo 1.
Birinci Düzey DFA Uyum İndeksleri

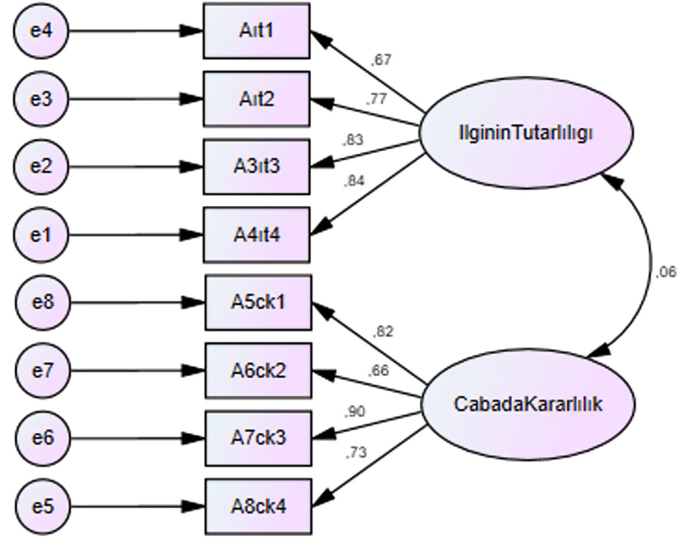
	X ² /sd	RMSEA	CFI	SRMR
Model 1	1,49**	,053*	,98**	,04**
Mükemmel Uyum	≤ 3	0 ≤ x ≤ 0,05	0,95 ≤ x ≤ 1	≤ 0,05
Kabul Edilebilir Uyum	≤ 4,5	0,05 < x ≤ 0,10	0,90 ≤ x < 0,95	0,05 < x ≤ 0,10

Not: İndekslerle ilişkin sınır değerler; Meydan & Şeşen, 2015: 37; Aksu ve ark., 2017: 79; Çokluk ve ark., 2018: 271-272. Kabul edilebilir indeksler: **Mükemmel uyum indeksleri: ***

Tablo 2.
AVE, MSV, MaxR(H) ve Faktörler Arası Korelasyon Değerleri

	AVE	MSV	MaxR(H)	1	2
1	,60	,002	,87	(,77)	
2	,61	,002	,89	,06	(,78)

Not: 1= İlginin Tutarlılığı, 2= Çabada Kararlılık, AVE (Average Variance Extracted-Açıklanan Ortalama Varyans), MSV (Maximum Shared Variance-Maksimum Paylaşılan Varyans), MaxR(H) (Maximum Reliability-Maksimum Güvenilirlik). Parantez içinde yer alan değerler, AVE'nin karekökünü ifade etmektedir.

Şekil 1.

Kısa Azim Ölçeği (KAÖ) Birinci Düzey DFA

Tablo 3.
İç Tutarlılık Katsayıları

Ölçek	Boyutları	Cronbach alfa (α)	Composite Reliability (CR)
KAÖ		,74	
	İlginin Tutarlılığı	,86	,86
	Çabada Kararlılık	,86	,86

Tablo 3'teki veriler, Kısa Azim Ölçeği (KAÖ) ve alt boyutlarının yeterli iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Mevcut çalışmada KAÖ'nün ölçüt bağımlı geçerliliğini (incelenen ölçüm aracının bir şekilde ilişkili olduğu düşünülen bir ya da birden fazla ölçüm aracıyla öngörülen yöndeki ilişkisi; Erkuş, 2011) değerlendirmek için KAÖ ile Dayanıklılık Ölçeği arasındaki ilişki (iki değişkeni birlikte ele alan önceki araştırma örnekleri: Karaman ve ark., 2019; Georgoulas-Sherry & Kelly, 2019; Meyer ve ark., 2020) incelenmiştir. İlgili süreçten önce Dayanıklılık Ölçeği'nin kuramsal olarak öngörülen yapısının, toplanan veri setiyle ne derece uyum gösterdiği incelenmiştir. Bu kapsamda yapılan DFA sonuçları, ölçüm modelinin -bir ifade çıkarılıp üç adet modifikasyon yapılarak- verilerle mükemmel uyum ($\chi^2/sd = ,07$, $RMSEA = 0,00$, $CFI = 1,00$, $SRMR = ,01$) gösterdiğini ortaya koymuştur. Dayanıklılık Ölçeği için hesaplanan CR ve Cronbach alfa katsayıları (sırasıyla ,80 ve ,83), yukarıda paylaşılan eşik değerlerin üzerindedir.

Ölçüt bağımlı geçerlilik adına yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre KAÖ ile Dayanıklılık Ölçeği arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki ($r = ,20$, $p < ,001$) mevcuttur. Her iki ölçek arasında beklenen yönde ulaşılan bu sonuç, ölçüt bağımlı geçerlilik için bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak Kısa Azim Ölçeği'nin (KAÖ) mavi yakalı çalışanlardan elde edilen veriler üzerinden Türk kültüründe geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğu tespit edilmiştir. İlgili ölçüm aracına yönelik ifadeler Tablo 4'te yer verilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Kısa Azim Ölçeği (KAÖ) Türkçe'ye uyarlanmış, geçerlilik ve güvenilirlik testleri yapılmıştır. Çalışmanın amacı daha önce de geçerliliği yapılmış olan ölçeğin, örgüt bağlamında geçerliliğinin gerçekleştirilmesidir. Ölçek daha önce Türkçe'ye

Tablo 4.
KAÖ İfadeleri ve Alt Boyutları

Alt Boyutlar	Ölçek İfadeleri
İlginin Tutarlılığı	1. Çoğunlukla bir amaç belirlerim; fakat daha sonra farklı bir amacın peşinden gitmeyi tercih ederim.* 2. Yeni fikirler ve projeler beni bazen öncekilerden uzaklaştırır.* 3. Belirli bir fikir veya projeye kısa süreliğine yoğunlaşıyorum; fakat daha sonra ilgimi yitiririm.* 4. Tamamlanması birkaç aydan fazla süren projelere odaklanmamı korumakta güçlük çekerim.*
Çabada Kararlılık	5. Başladığım işi bitiririm. 6. Aksilikler beni yıldırılmaz. 7. Çok çalışkan biriyim. 8. Gayretli biriyim.

Not: Ölçekte 5'li Likert (1=Hiç bana göre değil; 5=Tam bana göre) tipi dereceleme kullanılmıştır. *ters kodlu ifade.

uyarlanmış olmasına rağmen, bu uyarlamalar öğrenciler üzerinde yapılmış ve bireysel düzeyde (Akin & Arıcı, 2015; Haktanır ve ark., 2016; Sarıçam ve ark., 2016) kalmıştır. Mevcut çalışmada ise örgüt içerisinde çalışan personel üzerinde bir geçerleme yapmak amaçlanmıştır. Bu sayede örgütsel açıdan önemli bir faktör olan azim değişkeni, ileriki çalışmalarda örgütsel değişkenlerle rahatlıkla ilişkilendirilebilecektir. Ayrıca çalışmanın, örgütlerde yöneticilerin yalnızca sonuca yönelik performans odaklanmak yerine, yaşanan problemlere ve karşılaşılan zorluklara karşı meydan okuma ve çözüm üretme yönelimini; yani azimle çalışmayı işgörenlerine aktarmaları için bir farkındalık yaratmaya da katkı sağlaması beklenmektedir.

Ölçeğin Türkçe uyarlamasında öncelikle gerekli aşamalar takip edilerek orijinal "Short Grit Scale" in (Duckworth & Quinn, 2009) ifadeleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Uygun yöntemler eşliğinde Türkçe'ye çevrilmiş olan ölçek aracılığıyla toplanan verilerde analiz öncesi varsayımlar ve OYV sorunu olup olmadığı kontrol edilmiş; herhangi bir sorun tespit edilmeyen verilere DFA yapılmıştır. Analiz sonucunda ölçüm modelinin verilere mükemmel uyum (yalnızca RMSEA değeri kabul edilebilir aralıkta) sağladığı raporlanmıştır.

Araştırmada yapı geçerliliğinin testi için yakınsak ve ayrışım geçerlilikleri incelenmiş; sonuçlar ölçeğin her iki geçerliliğe de sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ölçüt bağıntılı geçerlilik kapsamında, Dayanıklılık Ölçeği ile pozitif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Son olarak ölçeğin iç tutarlılık güvenilirliği de sınır değerler içerisinde.

Bahsedilenler ışığında Kısa Azim Ölçeği'nin (KAÖ) Türkçe versiyonunun örgüt bağlamında geçerli ve güvenilir olduğunu ifade etmek mümkündür. Elde edilen sonuçlarla azim konusundaki bu kısa ve kullanışlı ölçek, örgüt bağlamında Türkçe'ye kazandırılmıştır.

Bu ölçek ile zorluklar karşısında yılmadan çalışma ve başarıya ulaşmayı ifade eden azim kavramı, örgütsel faktörlerle kolaylıkla ilişkilendirilebilecek, farklı örgütsel modellerin içerisinde test edilebilecektir. Azmin örgüt içerisinde ölçülebilmesi, kavramın örgütsel açıdan potansiyelinin desteklenmesi ve kavrama dair çalışmaların artırılması açısından bir farkındalık oluşturmak adına önem taşımaktadır. İleriki çalışmalarda bireysel (örn. bilinçli farkındalık, akış, sorumluluk) ve örgütsel değişkenler (örn. işe adanmışlık, örgütsel bağlılık, liderlik) ile bir arada kullanılabilir azim kavramının öncül ve ardıllarının ortaya çıkarılması aracılığıyla bireysel ve örgütsel faydalarının netleştirilmesi mümkün olabilecektir.

Mevcut çalışmada zaman kısıtı, her ne kadar çeviri sürecine toplamda 12 alan uzmanı dahil edilerek eksikliği giderilmeye

çalışılmış olsa da ölçeğin Türkçe ve İngilizce formlarına ilişkin korelasyonların, söz konusu iki dile hakim bireylerden elde edilecek veriler üzerinden değerlendirilmesinin önüne geçmiştir. Benzer şekilde zaman kısıtı nedeniyle sadece tekstil sektörü çalışanları üzerinden veriler toplanmıştır. Sonraki çalışmalarda farklı sektörlerden (örn. sağlık, spor) ya da özel durumlara sahip çalışanlardan (örn. engelli statüsündeki çalışanlar) veri toplanması sayesinde azmin örgütsel ve bireysel sonuçları daha net bir şekilde ortaya çıkarılabilir. Ayrıca azim düzeyi açısından sektörel ve bireysel karşılaştırmalar da yapılabilir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan gerekli izin (Tarih: 20.07.22, Karar no: 10.03) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Yazılı onam bu çalışmaya katılan katılımcılardan alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir – S.P., E.B., F.S.; Tasarım – S.P., E.B., F.S.; Denetleme – S.P., E.B., F.S.; Kaynaklar – S.P., E.B., F.S.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi – S.P., E.B., F.S.; Analiz ve/veya Yorum – S.P., E.B., F.S.; Literatür Taraması – S.P., E.B., F.S.; Yazıyı Yazan – S.P., E.B., F.S.; Eleştirel İnceleme – S.P., E.B., F.S.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval was received from the Ethics Committee of Tokat Gaziosmanpaşa University Social and Human Sciences Research (Date: July 20, 2022, Decision no: 10.03).

Informed Consent: Written informed consent was obtained from all participants who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept – S.P., E.B., F.S.; Design – S.P., E.B., F.S.; Supervision – S.P., E.B., F.S.; Resources – S.P., E.B., F.S.; Data Collection and/or Processing – S.P., E.B., F.S.; Analysis and/or Interpretation – S.P., E.B., F.S.; Literature Search – S.P., E.B., F.S.; Writing Manuscript – S.P., E.B., F.S.; Critical Review – S.P., E.B., F.S.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akin, A., & Arıcı, N. (2015). Kısa Kararlılık Ölçeğinin Türkçe Formu'nun (KKÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 52, 256–264.
- Aksu, G., Eser, M. T., & Güzeller, C. O. (2017). *Açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile yapısal eşitlik modeli uygulamaları*. Detay Yayıncılık.
- Baygın, E. (2020). Metanet. In S. Polatçı (Ed.), *Kuramsal temelleriyle örgütsel davranış ölçekleri rehberi* (ss. 435–446). Nobel Yayıncılık.
- Bono, G., Reil, K., & Hescoc, J. (2020). Stress and wellbeing in urban college students in the US during the COVID-19 pandemic: Can grit and gratitude help? *International Journal of Wellbeing*, 10(3), 39–57. [CrossRef]
- Credé, M., Tynan, M. C., & Harms, P. D. (2017). Much ado about grit: A meta-analytic synthesis of the grit literature. *Journal of Personality and Social Psychology*, 113(3), 492–511. [CrossRef]

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyükköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Duckworth, A. L., & Gross, J. J. (2014). Self-control and grit: Related but separable determinants of success. *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), 319–325. [CrossRef]
- Duckworth, A. L., Peterson, C., Matthews, M. D., & Kelly, D. R. (2007). Grit: Perseverance and passion for long-term goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(6), 1087–1101. [CrossRef]
- Duckworth, A. L., & Quinn, P. D. (2009). Development and validation of the Short Grit Scale (GRIT-S). *Journal of Personality Assessment*, 91(2), 166–174. [CrossRef]
- Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenilirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211–216.
- Erkuş, A. (2011). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci*. Seçkin Yayıncılık.
- Gaskin, J., & Lim, J. (2016). Master validity tool. AMOS Plugin in: Gaskination's StatWiki. <http://statwiki.gaskination.com/index.php?title=CFA>.
- George, D., & Mallery, M. (2009). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference* (9th ed). Pearson.
- Georgoulas-Sherry, V., & Kelly, D. (2019). Resilience, grit, and hardiness: Determining the relationships amongst these constructs through structural equation modeling techniques. *Journal of Positive Psychology and Wellbeing*, 3(2), 165–178.
- Gülbahar, Y. (2019). *Girişimcilik tutkusunun yenilikçi davranışlar ve başarısızlık korkusu üzerine etkisi: Metanetin aracılık rolü* [Yayımlanmamış Doktora Tezi, Aksaray Üniversitesi].
- Gürbüz, S. (2019). *Amos ile yapısal eşitlik modellemesi*. Seçkin Yayıncılık.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Hair, J. F., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2011). PLS-SEM: Indeed a silver bullet. *Journal of Marketing Theory and Practice*, 19(2), 139–152. [CrossRef]
- Haktanır, A., Lenz, A. S., Can, N., & Watson, J. C. (2016). Development and evaluation of Turkish language versions of three positive psychology assessments. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 38(4), 286–297. [CrossRef]
- Karaman, M. A., Cavazos Vela, J., Aguilar, A. A., Saldana, K., & Montenegro, M. C. (2019). Psychometric properties of US-Spanish versions of the grit and resilience scales with a Latinx population. *International Journal for the Advancement of Counseling*, 41(1), 125–136. [CrossRef]
- Kline, R. B. (2019). *Yapısal eşitlik modellemesinin ilkeleri ve uygulaması*. S. Şen (Çev.). Nobel Yayıncılık.
- Kristal, J. (2005). *The temperament perspective: Working with children's behavioral styles*. Paul H Brooks Publishing.
- Lakşe, E. (2012). *Psikoloji kitabı*. Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Luthans, F., Avolio, B. J., Avey, J. B., & Norman, S. M. (2007b). Positive psychological capital: Measurement and relationship with performance and satisfaction. *Personnel Psychology*, 60(3), 541–572. [CrossRef]
- Luthans, F., Youssef, C. M., & Avolio, B. J. (2007a). *Psychological capital developing the human competitive edge*. Oxford University Press.
- McGregor, D. (1989). The human side of enterprise. *Readings in Managerial Psychology*, 2(1), 314–325.
- Meydan, C. H., & Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi Amos uygulamaları*. Detay Yayıncılık.
- Meyer, G., Shatto, B., Kuljeerung, O., Nuccio, L., Bergen, A., & Wilson, C. R. (2020). Exploring the relationship between resilience and grit among nursing students: A correlational research study. *Nurse Education Today*, 84, 104246. [CrossRef]
- Osemek, M., & Adegboyega, S. (2017). Critical review and comparison between Maslow, Herzberg and McClelland's theory of needs. *Funai Journal of Accounting, Business and Finance*, 1(1), 161–173.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Lee, J. Y., & Podsakoff, N. P. (2003). Common Method Biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88(5), 879–903. [CrossRef]
- Richardson, H. A., Simmering, M. J., & Sturman, M. C. (2009). A tale of three perspectives: Examining Post Hoc statistical techniques for detection and correction of Common Method Variance. *Organizational Research Methods*, 12(4), 762–800. [CrossRef]
- Sarıçam, H., Çelik, İ., & Oğuz, A. (2016). Kısa Azim (Sebat) Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2), 927–935.
- Schaarschmidt, U., & Fischer, A. W. (2003). *AVEM - Arbeitsbezogenes verhaltens- und erlebnismuster* (2nd ed). Swets & Zeitlinger Publishers.
- Seçer, İ. (2018). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci SPSS ve LISREL uygulamaları*. Anı Yayıncılık.
- Sethi, D., & Shashwati, S. (2019). Say no to setbacks: Grit & growth mindset have got your back. *International Journal of Innovative Studies in Sociology and Humanities*, 4, 18–26.
- Suzuki, Y., Tamesue, D., Asahi, K., & Ishikawa, Y. (2015). Grit and work engagement: A cross-sectional study. *PLoS One*, 10(9), e0137501. [CrossRef]
- Totosy de Zepetnek, J. O., Martin, J., Cortes, N., Caswell, S., & Boolani, A. (2021). Influence of grit on lifestyle factors during the COVID-19 pandemic in a sample of adults in the United States. *Personality and Individual Differences*, 175, 1–7. [CrossRef]
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2022). Azim. *TDK*. <https://sozluk.gov.tr/>

Kronik hastalıklarda öz yeterlilik algısı: Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar üzerine bir derleme

Perception of self-efficacy in chronic diseases:
A review of studies carried out in Turkey

Gamze KARADAYI KAYNAK

Adnan Menderes Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Psikoloji
Bölümü, Aydın, Türkiye

ÖZET

Yaygınlığı yüksek olan ve ölüm nedenleri arasında ilk sıralarda yer alan kronik hastalıkların yönetiminde, sağlık davranışlarının başlatılmasında ve sürdürülmesinde bireysel değişken olan öz yeterlilik önemli bir güdüsel kaynaktır. Bu nedenle, bu derlemede Türkiye’de gerçekleştirilen kronik hastalıklar ve öz yeterlilik arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda kronik hastalıklarda öz yeterliliğin hangi değişkenlerden etkilendiği, bu değişimlerin nasıl etkilere yol açtığı ve öz yeterlilikle ilgili gerçekleştirilen müdahalelerin etkisi ele alınmıştır. Derlemede çeşitli veri tabanlarından (EbscoHost, Science Direct, Taylor & Francis Online, Ulakbim, Dergipark ve Google Akademik gibi) son 20 yılda yayımlanmış makaleler taranmıştır. Derlemeye Türkiye’de gerçekleştirilmiş 25 adet araştırma makalesi dâhil edilmiştir. Aramalar yapılırken arama butonlarına öz yeterlilik, öz-etkililik, kronik hastalık, “self efficacy and Turkey” anahtar sözcükleri yazılmıştır. Türkiye’de öz yeterlilik ve kronik hastalıklar arasındaki ilişkinin incelendiği bu derlemede, diyabetle ilgili sekiz, kronik böbrek yetmezliği ve hemodiyaliz, KOAH hakkında beş, romatoid artrit ve kanser hakkında iki, hemofili, hipertansiyon hakkında bir ve genel kronik hastalıklar hakkında ise iki çalışmaya yer verilmiştir. Genel olarak kronik hastalığı olanların öz yeterlilik düzeyinin düşük ya da orta düzeyde olduğu, eğitim ve gelir düzeyi yüksek olanların ve hastalığa dair eğitim almış olanların öz yeterliliklerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca aile desteği ve sosyal desteğin öz yeterlilikle olumlu ilişkisinin olduğu; öz yeterliliğin artması ile öz bakım gücünün, kendini yönetme davranışlarının, tedaviye uyumun ve yaşam kalitesinin arttığı söylenebilir. Hastalığa dair verilen eğitim içerikli müdahalelerin öz yeterliliği arttırdığı ve artan öz yeterliliğin kendini yönetme davranışlarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Kronik hastalıklar, derleme, öz-etkililik

ABSTRACT

Self-efficacy, which is an individual variable in the initiation and maintenance of health behaviors, is an important motivational resource in the management of chronic diseases with a high prevalence and among the leading causes of death. For this reason, in this review, it is aimed to examine the relationship between chronic diseases and self-efficacy studies conducted in Turkey. In this context, which variables affect self-efficacy in chronic diseases, how these changes cause effects, and the effects of interventions on self-efficacy are examined. In the review, articles published in the last 20 years from various databases (such as EbscoHost, Science Direct, Taylor & Francis Online, Ulakbim, and Google Scholar) were searched. Twenty-five research articles carried out in Turkey were included. While making the searches, the keywords of self-efficacy, self-efficacy, chronic disease, “self efficacy and Turkey” were written on the search buttons. In this review, which examines the relationship between self-efficacy and chronic diseases in Turkey, eight studies on diabetes, five on chronic kidney failure and hemodialysis, COPD, two on rheumatoid arthritis and cancer, and one each on hemophilia, hypertension, and two on general chronic diseases are included. In general, it has been seen that the self-efficacy level of those with chronic diseases is low or moderate, those with higher education and income levels and those who have received training on the disease have higher self-efficacy. In addition, it can be said that family support and social support have a positive relationship with self-efficacy; with the increase in self-efficacy, self-care, self-management behaviors, adherence to treatment, and quality of life increase. It has been determined that educational interventions about the disease increase self-efficacy and increasing self-efficacy has a positive effect on self-management behaviors.

Keywords: Chronic diseases, review, self-efficacy

Geliş Tarihi/Received: 09.08.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 23.09.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 30.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Gamze KARADAYI KAYNAK
E-mail: gamze.karadayi@adu.edu.tr

Cite this article as: Karadayı Kaynak, G. (2022). Perception of self-efficacy in chronic diseases: A review of studies carried out in Turkey. *Oltu Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 79-86.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre, kronik hastalıklar bulaşıcı olmayan hastalıklar olarak da bilinen, kişiden kişiye geçmeyen, uzun süreli ve genellikle yavaş ilerleyen hastalıklardır. Kronik hastalıkların dört ana türü; kardiyovasküler hastalıklar, kanserler, kronik solunum hastalıkları ve diyabettir (WHO, 2022). Kronik hastalıklar heterojen bir gruptur; ancak altında yatan sebeplerin çoğu ortaktır. Doğrudan sebepler ve risk faktörleri sigara içmek, sağlıklı yeme alışkanlıkları ve fiziksel aktivite yokluğu gibi yaşam tarzı faktörleri ile bağlantılıdır (Piot & Ebrahim, 2010).

Dünyada beklenen yaşam süresinin uzaması ve yaşam tarzlarının değişmesinden dolayı kronik hastalıkların görülme sıklığı artmaktadır. Bunun yanı sıra COVID-19 salgının etkisi ile sağlık sisteminde bozulmaların olması, kronik olmayan hastalıkları önlemeye ilişkin çabayı sekteye uğratmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'nün raporuna göre, 2015 yılında kronik hastalıklar (kalp-damar hastalıkları, kanserler, diyabet ve kronik solunum yolu hastalıkları) meydana gelen ölümlerin %74'ünün nedeni olarak görülmüştür. Ayrıca COVID-19 salgının kronik hastalıkları olan kişilerin salgından kaynaklanan ciddi hastalık ve ölüm riskini arttırdığının da altını çizmişlerdir. Şu an 41 milyona denk gelen bu oranın ülkeler önlem almazsa artacağı beklenmektedir ve özellikle bu artışın düşük ve orta gelir seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2022). Ülkemizde ise, nüfusun yaşlanmasına bağlı olarak hastalık yükü giderek artmakta ve büyük bölümünü de kronik hastalıklar kaplamaktadır (Mollahaloğlu ve ark., 2007; aktaran İncirkuş & Nahcivan, 2015). Sağlık Bakanlığı'nın 2000 yılında gerçekleştirdiği çalışmaya göre; toplam 430459 ölümün 305467'si kronik hastalıklar nedeni ile olmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2011). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre de, 2019 yılı ölüm vakalarının %36,8'ini dolaşım sistemi hastalıkları (iskemik kalp hastalıkları, serebro-vasküler hastalıklar),%18,4'ünü iyi huylu ve kötü huylu tümörler, %12,9'unu solunum sistemi hastalıkları oluşturmuştur (TÜİK, 2020).

Kişinin hastalığının kişisel önemi dışında, toplumsal bir önemi de vardır. Bir toplumda sık görülen, çoğu kişinin ölümüne ya da sakat kalmasına yol açan kronik hastalıklar; hem mortalite hem de morbidite (belirli bir nüfusta belirli bir zaman dilimi içerisinde hastalığa tutulanların sayısı) açısından önemli yere sahiptir. Bütün yaşlarda en sık morbidite nedeni solunum yolları enfeksiyonları iken; yetişkin grubunda (45 ve üzeri) bu nedenler arasında hipertansiyon, romatizmal yakınmalar, kronik akciğer hastalıkları, kalp-damar hastalıkları gibi kronik ve dejeneratif hastalıklar da yer almaktadır. Mortalite açısından ise yetişkin yaş grubunda kalp-damar hastalıkları, kanserler, serebrovasküler hastalıklar, kronik akciğer hastalıkları ve diyabet ilk sıralardadır (Bilir, 2006).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2014 yılı raporunda kronik hastalıkların önlenmesi ve kontrolü açısından ulaşılabilecek dokuz hedef sunulmuştur. Bu dokuz hedef sırasıyla:

1. Kardiyovasküler hastalıklar, kanser, diyabet ve kronik solunum hastalıklarından ölüm oranlarında görece %25 azaltma,
2. Zararlı alkol kullanımında görece en az %10 azaltma,
3. Yetersiz fiziksel aktivite yaygınlığında % 10 azaltma,
4. Tuz tüketiminde %30 azaltma,
5. Mevcut tütün kullanımı yaygınlığında %30 azaltma,
6. Yüksek kan basıncı yaygınlığında %25 azaltma,
7. Diyabet ve obezitede artışı durdurma,
8. Kalp krizi ve felçleri önlemek için insanların en az %50'sinin ilaç tedavisi ve danışmanlığa ulaşması,

9. Hem yerel hem de özel kurumlarda, ana kronik hastalıkların kapsamlı ve gerekli tedavisini içeren düşük maliyetli temel teknolojiler ve ilaçların %80 ulaşılabilir olmasıdır (WHO, 2014).

Kronik hastalıkların önlenmesi ve kontrolü için önerilen hedefler ülkelerin sosyal ve ekonomik girişimleri ile ilgili gözükse de; bireysel açıdan düşünüldüğünde ve ülkelerin bu hedeflere ulaşması için bireyler üzerinde oluşturacağı etkiler ele alındığında, hastalıkların yönetimindeki kişisel değişkenler önemli gözükmektedir. Hastalık yönetimindeki önemli değişkenlerden biri olan öz yeterlikteki değişimlerde bu hedeflerin ulaşılmasında etkili olabilir. Kronik hastalığa sahip pek çok insanın sağlığının korunması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi ile ilgili kararları almasında ve uygulamasında öz yeterlik algısı büyük öneme sahip olacaktır.

Öz yeterlik bazı kaynaklarda öz etkililik olarak da kullanılan bu kavram; Bandura'nın Sosyal Bilişsel Kuramı çerçevesinde, kişinin sahip olduğu becerilerden ziyade bu becerilerle farklı durumlarda neler yapabileceğine dair inancıdır (Sakız, 2013). Öz yeterlik kişisel denemeleri boyunca bireyin becerilerini etkileyen yargılama ve beklentileridir. Daha güçlü yargılama, daha aktif birey anlamına gelir ve hedefe erişmek için bir davranış ve denemede en iyisini yapması demektir; bu yüzden düşük öz yeterliğe sahip birey bir alışkanlığı değiştirmek için denemeye girişme olasılığı daha düşük olacaktır (Mohebi ve ark., 2013). Öz yeterlik kişinin bireysel becerileri etkili performansa dönüştürmenin en iyi yolunu bulduğu üretici kapasitedir ve koşullar yeteneklerimizi test etmeye çalıştığına önemlidir (Reeve, 2010). Öz yeterlik kişinin hangi davranışları seçtiğini, karşılaştığı sorunlar ya da farklı deneyimler karşısında ne kadar çaba gösterdiğini ve bu çabayı ne kadar sürdürdüğünü etkiler. Bu sebeple, kişinin öz yeterlik algısının yüksek olması onun mücadele etme ve başatma çabalarını arttırır (Bandura & Adams, 1977).

Yeterliğin tersi şüphe ve kendine güvenmemedir. Zor durumlar altında, şüphe anksiyete, karmaşa, uyarılma, gerilim ve sıkıntıya neden olarak etkili düşünme, planlama ve karar vermeye engel olur, performansı felakete döndürebilir. Beceri ve yetenek mükemmel performans üretmediği gibi; sürprizler, aksaklıklar ve güçlükler her zaman zayıf performans üretmez. Öz yeterliğin (kendinden şüphe duyma) büyüklüğü, kişinin becerileri ve yetenekleri stres altında iken, iyi (kötü) başa çıkmasının derecesini belirleyen güdüsel değişkendir (Reeve, 2010).

Öz yeterlik yargıları dört temel kaynaktan elde edilen bilgilerden etkilenmektedir (Bandura, 1977; Reeve, 2010):

1. Kişisel davranış geçmişi: Kişiler mevcut öz yeterliklerini aynı davranışı uygulamada geçmiş girişimlerinin yorumlarından ve anılarından öğrenirler. Davranışı gerçekleştirmede eski girişimlerin anıları yeterli olduğu yönünde ise öz yeterlik artar; ancak eski anılar yetersiz olduğu yönünde ise öz yeterlik düşer.
2. Dolaylı öğrenme: Kişinin gerçekleştireceği davranış biçiminin aynısı gerçekleştiren modeli gözlemlemeyi içerir. Modelin ustaca gerçekleştirdiğini izlemek yeterliği arttırırken; beceriksizce yaptığını izlemek yeterlilik hissini düşürür.
3. Sözel ikna: Ebeveynler, öğretmenler, koçlar, akranlar, kendine yardım kitapları gibi bir davranışı yalnızca deneyeceksek, eylemi başarılı şekilde gerçekleştirebilmemize bizi diğerlerinin ikna etme girişiminde bulunmasıdır. Etkili olduğunda, güdüleme konuşmaları uygulayıcıyı daha fazla güçlü yanlarına ve potansiyeline; daha az zayıf yanlarına ve eksikliklerine odaklanmasına ikna eder.

4. Fiziksel durum: Anormal fizyolojik durum kişinin yetersizlik hissine katkıda bulunan özel, dikkat çekici mesajdır. Gerilim, stres ve korkunun yokluğu görev talepleri ile uygun şekilde başa çıkmanın bedensel geri bildirimini sağlayarak yeterli güçlendirir.

Kişi zorlayıcı durumlarla karşılaştığında ve eylemi uygulamaya kendini hazırladığında, bu dört bilgi kaynağını kullanır ve performans boyunca yeterlik hissini tahmin etme bu kaynaklara dayanır (Reeve, 2010).

Reeve (2010) bu noktada öz yeterlik hakkında iki kullanışlı noktaya dikkat çeker Birincisi, öz yeterliliğin dört kaynağı ve bu kaynakların yüksek öz yeterlik inançlarının sonradan kazanılabileceği ve değiştirilebileceğini göstermesidir. İkincisi, öz yeterlik düzeyinin yetkin işlevsellik ya da kişisel güçlendirme şeklinde isimlendirilen başatme yollarını yordamasıdır (kaçınma temelli korkunun üstesinden gelme, yüksek çaba ortaya koyma, zorluk karşısında devam etme, açıkça düşünme ve kontrol uygulama) (Reeve, 2010).

Öz yeterlik inançları etkinliklerin ve çevrenin seçimini, performans boyunca çaba ve kararlılığı ortaya koymayı, düşünce niteliğini ve karar vermeyi, stres ve anksiyete ile ilişkili duygusal tepkileri etkiler (Reeve, 2010). Güçlü bir bireysel yeterlilik hissini; daha sağlıklı olma, daha yüksek başarı ve daha sosyal bütünlüşme ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Tekin-Yanık, 2011).

Öz yeterlik, yeterlik beklentileri aracılığıyla sağlık geliştirme davranışları için doğrudan motivasyona yol açar. Ayrıca algılanan engeller ve performans haritasını takiben bağlılık düzeyi ya da sebatının belirlenmesi aracılığıyla dolaylı olarak da motivasyonu etkiler (Mohebi ve ark., 2013). Çalışmalara göre, öz yeterlik performans ve davranış etkilediği için hastaların öz bakımlarındaki başarının belirleyicisi olarak kullanılabilir (Mohebi ve ark., 2013). Öz yeterlik kronik hastalıklarla başatme durumundaki bireylerin davranış değişikliğini yapmaları, bu değişikliği uygulamaları ve öz bakımlarını geliştirmeleri için önemlidir. Örneğin, diyabetli hastaların zor ve karmaşık diyabet bakım ve tedavisi ile etkili şekilde başatmeleri için yeterli düzeyde öz yeterliliğe sahip olmaları beklenmektedir (Şireci, 2012).

Bandura (1994) öz yeterlik teorisi için, (1) kişi davranışının sonucunun sağlık durumunu iyileştirilebileceğine inanırsa, sağlık durumunu etkileyen davranışlarında algılanan öz yeterliğinin gelecekteki sağlığını yordayacağını, (2) öz yeterliğin durağan bir kişisel özellik değil, değiştirilebilir olduğunu, (3) gelişmiş öz yeterliğin bu davranışlar tarafından etkilenen sağlık durumunun gelişimi ile ilişki olduğunu belirtmiştir (aktaran Ünsal & Kara-Kaşıkçı, 2010). Öz yeterlikteki gelişimlerin sağlık ilişkili kendini yönetme davranışlarını başlattığı ve geliştirdiği (Farrell ve ark., 2004), egzersiz yapma, diyete uyma ve stresi yönetme gibi kalp hastalıklarını yönetme davranışlarını geliştirdiği (Clark & Dodge, 1999) ve yüksek öz yeterliğin artmış iletişim, öz bakım, ilaca uyum davranışlarıyla ilişkili olduğunu (Curtin ve ark., 2008) gösteren çalışmalar bulunmaktadır.

Kronik hastalıkların toplumdaki yaygınlığı, ölüm oranlarındaki yüksek payı, yaşlanan nüfusun giderek artan kronik hastalık tanısı alması dikkate alındığında, bu hastalıkların temelinde yer alan bireysel değişkenleri de ele almak gerekmektedir. Sabit olmayan, değiştirilebilir, geliştirilebilir bir kavram olan öz yeterlik, bu noktada sağlık davranışlarının uygulanması, hastalıkla daha etkili başa çıkma ve hastalıkla ilgili gerekli hedefleri uygulamada kişinin kendisine güvenmesi ve etkili performansı yerine

getirebileceğine dair kontrol inancı olarak bilinen kişisel değişkendir. Öz yeterliğin düşük olması çaba, kararlılık ve performansın düşük olması ile ilişkili iken; öz yeterliğin yüksek olması ve geliştirilmesi gerekli sağlık davranışlarını yerine getirme, ilaca uyum, stresi yönetme gibi kendini yönetme davranışlarının başlaması ve artması ile ve çaba, kararlılık ve performansın artması ile ilişkili görülmektedir. Kronik hastalıkların bu kadar yaygın, öz yeterliğin bu kadar önemli olduğu düşünüldüğünde, bu ikisi arasındaki ilişki önem kazanmaktadır.

Bu derlemenin amacı, Türkiye’de yapılan çalışmalarda, kronik hastalıklar ve öz yeterlik arasındaki ilişkinin incelenmesi, öz yeterlikteki değişimlerin kronik hastalıklar üstündeki değişimlerinin ve öz yeterlikle ilgili gerçekleştirilen müdahalelerin etkisinin gözden geçirilmesidir.

Yöntem

Bu derleme makalesinin amacına yönelik olarak EbscoHost, Science Direct, Taylor&Francis Online, Ulakbim, Dergipark ve Google Akademik gibi çeşitli veri tabanlarından 2002–2022 yılları arası son 20 yılda yayımlanmış makaleler taranmıştır. Türkiye’de gerçekleştirilmiş 25 adet araştırma makalesi çalışmaya dahil edilmiştir. Aramalar yapılırken arama butonlarına “öz yeterlik, öz etkililik, kronik hastalık, sağlık, self efficacy and Turkey” anahtar sözcükleri yazılmıştır.

Yayınların öz yeterlik ve kronik bir hastalıkla arasındaki ilişkiye ve öz yeterliliğin kronik hastalıklar üzerindeki etkisine ve kronik hastalıklardaki öz yeterliği ele alan müdahale yöntemlerine ilişkin veriler ve yorumlar içermesi, kronik hastalıkları olan bireylerin örneklem olarak alınması, Türkiye’de yapılmış olması ölçüt olarak alınmıştır. Ayrıca öz yeterlik ve kronik hastalıklara ilişkin derleme, vaka ve ölçek geliştirme çalışmaları, nitel çalışmalar, kronik hastalıkları olanları örneklem olarak seçmemiş olan ve bu kavramların birbiri ile bağlantısı olmayan çalışmalar mevcut derlemeye dahil edilmemiştir. Derlemede ülkemizde yapılmış kronik hastalık ve öz yeterliği bir arada ele alan çalışmalar diyabet, kronik böbrek yetmezliği ve hemodiyaliz tedavisi, kronik obstrüktif akciğer hastalığı (KOAH), artrit, kanser, hemofili, hipertansiyon şeklinde hangi hastalıklarda ne kadar çalışma ve hastalıklarda nasıl çalışmaların yapıldığını göstermek amacıyla en çok yayın sayısının olduğu hastalıktan aza doğru ve kronik hastalıklarla ilişkisi de kendi içinde yıllara göre sıralamıştır.

Bulgular

Gerçekleştirilen tarama esnasında dışlama kriterlerine uygun olmayan bazı çalışmalar çıkarılmış olup kronik hastalıkları olan kişilerle öz yeterlikleri ile ilgili 25 Türkçe çalışma incelenerek bu sistematik derlemeye dâhil edilmiştir. Elde edilen sonuçlar “Çalışmanın Künyesi, Kronik Hastalık Kategorisi, Örneklem Özellikleri, Çalışma Deseni, Kullanılan Veri Toplama Araçları ve Çalışmanın Sonuçları” başlıkları altında değerlendirilerek Tablo 1’de sunulmuştur.

Örneklem Özellikleri

Derleme çalışması kronik hastalıklar üzerine gerçekleştirildiği için araştırma örneklemelerinin hepsi kronik hastalığa sahip kişileri içermektedir. Yaş ortalamaları belirtilen çalışmaların çoğunluğunda kronik hastalıkların da özelliği gereği örneklemin 50 yaş üstü olduğu görülmektedir (Örn. Kara-Kaşıkçı & Alberto, 2007; Küçük ve ark., 2022; Muz & Eğlence, 2013). Yalnızca iki çalışmada ergen örneklemini kullanılmıştır (Genç ve ark., 2006; Pınar ve ark., 2003).

Tablo 1.
İncelenen Çalışmaların Genel Özellikleri

Çalışma Künyesi	Kronik Hastalık Kategorisi	Örneklem Özellikleri	Çalışma Deseni	Veri Toplama Araçları	Çalışma Sonuçları
Pınar ve ark., 2003	Tip-1 Diyabet	11-18 yaş arası, en az 1 yıldır Tip-1 diyabet tanısı olan 100 ergen (51 erkek, 49 kız; yaş ort.13,90 ± 2,42)	Kesitsel	-Aile Ortamı Ölçeği -Diyabet Öz Yeterlik Ölçeği	Kızlarda öz yeterlik ve aile bağlılığı arasındaki ilişkinin pozitif yönde anlamlı olduğu; ancak öz yeterliğin toplam örnekleme aile ortamı ve metabolik kontrolle ilişkili olmadığı görülmüştür.
Atak, Gürkan ve Köse, 2008	Tip-2 Diyabet	80 Tip-2 diyabetli hasta	Randomize Kontrollü Deneysel	-Diyabet Öz Yeterlik Ölçeği, -Diyabet Bilgisi ve Özyönetim -Davranışları Soru Formu	Müdahale grubunda düzenli yürüyüşler yapma, yüksek kalorili yiyecekleri tanıma, önerilen günlük yağ dağılımı, kan şekeri düzeyini düzenleme ve öz yeterlik düzeylerinde gelişmeler gözlenmiştir. Hasta eğitiminin hasta bilgisi ve kendini yönetme üzerinde sınırlı etkileri varken; öz yeterlik üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur.
Muz-Uçakan ve ark., 2015	Tip-2 Diyabet	Tip 2 diyabet tanılı 200 hasta	Kesitsel	-Öz Etkililik Skalası	50 yaş altında olanların, eşi ve çocuklarıyla birlikte yaşayanların öz yeterliklerinin yüksek olduğu; ancak öz yeterliliğin benlik saygısı ile aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.
Şireci ve Yılmaz-Karabulutlu, 2017	Tip 2 Diyabet	Tip 2 tanılı 156 hasta	Kesitsel	-Anket Formu, -Diyabet Öz yeterlilik Ölçeği, -Hastalığı Kabul Ölçeği	61 yaş ve üzeri grubun öz yeterlik puanlarının daha yüksek olduğu ve hastalığı kabul ile öz yeterlik arasında ilişki olmadığı görülmüştür.
Özdemir ve ark., 2019	Tip 2 Diyabet	172 Tip II diyabet tanılı hasta	Kesitsel	-Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, -Öz Etkililik Ölçeği	Erkek, evli ve çocuk sahibi olan hastaların öz etkililik puanlarının daha yüksek olduğu ve hastaların algıladığı sosyal desteğin arttıkça öz etkililiğin de arttığı bulunmuştur.
Aydoğar-Takcı ve Yıldırım, 2021	Diyabet	18 yaş üstü diyabet öyküsü olan 30 hasta	Yarı deneysel (öntest-sontest tek grup)	-Diyabet Hastalarında Sağlık İnanç Modeli Ölçeği, -Diyabet Yönetimine İlişkin Öz Etkililik Ölçeği -Melbourne Karar Verme Ölçeği	Sağlık İnanç Modeli doğrultusunda verilen eğitim sonrasında, sağlık inanç puanlarında, öz etkililik puanlarında, karar vermede özsayıgı puanlarında anlamlı değişim görülmüştür.
Küçük ve ark., 2022	Tip 2 Diyabet	Tip 2 tanılı 793 hasta (yaş ort. 58,95 ± 11,40)	Kesitsel	-Veri toplama formu, -Diyabet Öz Yeterlilik Ölçeği	İleri yaşta, kadın cinsiyette, hastalık süresi uzun olanların öz yeterliklerinin düşük olduğu; tekrarlı olarak diyabete ilişkin eğitim alanların, günlük yaşamda yürüme gibi sağlıklı yaşam aktiviteleri yapanların öz yeterlik puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.
Mollaoğlu ve Bağ, 2009	Hemodiyaliz	Hemodiyaliz tedavisi alan 125 hasta	Kesitsel	-Kişisel Bilgi Formu, -Genel Öz Yeterlilik Ölçeği	Yaşın artması ile öz yeterliliğin azaldığı, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yüksek olanların ve çalışanların ve erkeklerin öz yeterliliklerinin yüksek olduğu; medeni durumun, ikamet yerinin, hastalık süresinin ve başka kronik rahatsızlığın olmasının öz yeterlik düzeylerini etkilemediği bulunmuştur.
Mollaoğlu, 2011	Hemodiyaliz	Hemodiyaliz tedavisi alan 152 hasta	Kesitsel	-Kişisel Bilgi Formu, -Kısa Yeti Yitimi Anketi, -Lawton ve Brody'nin Enstrümental Günlük Yaşam Aktiviteleri Anketi, -Katz'ın Günlük Yaşam Aktiviteleri Anketi, -Genel Öz Yeterlik Ölçeği	Hastaların sadece %58,6'sının günlük yaşam aktivitelerinde, %57,8'inin ise enstrümental günlük yaşam aktivitelerinde yarı bağımlı /bağımlı oldukları ve genel öz yeterlilik durumlarının düşük olduğu saptanmıştır. Öz yeterlik ile yeti yitimi arasında negatif yönde anlamlı ilişki görülürken; günlük yaşam aktiviteleri ile arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur.
Muz ve Eğlence, 2013	Hemodiyaliz	Hemodiyaliz tedavisi alan 117 hasta (yaş ort. 57,15 ± 14,50)	Kesitsel	-Öz Bakım Gücü Ölçeği -Genel Öz Yeterlik Ölçeği	Eğitim düzeyi düşük, gelir durumu kötü olan, köyde yaşayan ve hastalık süresi 13 yıl ve üzeri olan grubun öz bakım gücü ve öz yeterlik düzeylerinin anlamlı düzeyde düşük olduğu ; öz bakım gücü ve öz yeterlik arasında anlamlı pozitif yönlü ilişki bulunmuştur.
Bektaş-Akpınar ve ark., 2019	Hemodiyaliz	18 yaş üstü hemodiyaliz tedavisi alan 140 hasta (yaş ort. 51,03 ± 12,11)	Kesitsel	-Sosyo-Demografik Özellikler Veri Toplama Formu, -Genel Öz Yeterlilik Ölçeği	Hastaların medeni durumu ve eğitim düzeyi öz yeterlik puanları üzerinde etki etmezken; gelir düzeyi düşük olanların, hastalık süresi daha uzun olanların ve günlük yaşam aktivitelerini yapmakta zorlananların öz yeterliklerinin daha düşük olduğu görülmüştür.
Biçer ve Yılmaz-Karabulutlu, 2020	Hemodiyaliz	18 yaş üstü hemodiyaliz tedavisi alan 232 hasta	Kesitsel	-Genel Öz Yeterlilik Ölçeği, -Sıvı Kontrol Ölçeği	Hastaların orta düzeyde öz yeterlilikleri olduğu ve öz yeterlik puanları arttıkça sıvı kontrol puanlarının da arttığı görülmüştür.
Kara ve Aştı, 2004	KOAH	KOAH tanılı 60 hasta (30 deney, 30 kontrol grubu)	Deneysel	-Demografik Veri Formu, -KOAH Öz Yeterlik Ölçeği	Yapılandırılmış eğitim verilen hasta grubunun öz yeterlik puanları eğitim sonrası ve eğitimden bir ay sonra da anlamlı şekilde artarken; yalnızca standart bakım alan grupta öz yeterlik puanları artış gösterse de, bir ay sonra aynı etki devam etmemiştir.
Kara-Kaşıkçı ve Alberto, 2007	KOAH	200 KOAH'lı hasta (40-83 yaş arası, yaş ort. 65,29 ± 9,09) (150 erkek, 50 kadın)	Kesitsel	-Aile tarafından Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, -KOAH Öz Yeterlik Ölçeği, -Alberto KOAH Öz Bakım Davranışı Ölçeği	Çoğu hastanın ailesinin desteğini hissettiği; dörtte üçünün uygun öz bakım davranışlarını yerine getirebildiği; yalnızca 25 hastanın algılanan öz yeterliğinin yüksek olduğu görülmüştür. Öz yeterlik ile aile desteği ve öz bakım davranışları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur.
Bal-Özkaptan ve Kapucu, 2016	KOAH	KOAH tanılı 106 hasta (53 deney, 53 kontrol grubu)	Deneysel	-Orem Özbakım Modeli'ne dayalı Veri Toplama Formu, -Semptom Değerlendirme Formu, -Medical Research Council Dispne Skalası, -KOAH Öz Yeterlik Ölçeği	Ev ziyaretleri gerçekleştirilen müdahale grubunda, kontrol grubuna kıyasla, semptomların yönetiminde iyileşme ve öz yeterlik puanlarında artış görülmüştür.

(Continued)

Tablo 1.
İncelenen Çalışmaların Genel Özellikleri (Continued)

Çalışma Künyesi	Kronik Hastalık Kategorisi	Örneklem Özellikleri	Çalışma Deseni	Veri Toplama Araçları	Çalışma Sonuçları
Tülüce ve Kutlutürkan, 2018	KOAH	KOAH tanımlı 54 hasta (27 deney, 27 kontrol grubu)	Deneysel	-St. George Solunum Anketi, -Morisky 8-maddeli İlaça Uyum Anketi, -KOAH Öz Yeterlik Ölçeği	Sağlık danışmanlığı müdahalesi verilen hasta grubunun kontrol grubuna göre solunum testinde daha başarılı olduğu, tedaviye uyumlarında artış görüldüğü ve öz yeterlik puanlarında da artış olduğu bulunmuştur.
Kar ve Zengin, 2020	KOAH	Faz I ve Faz II'de olan 200 KOAH hastası	Kesitsel	-KOAH Değerlendirme Testi, -KOAH Öz Yeterlik Ölçeği, -Bakımveren Yükü Ölçeği	Hastaların öz yeterlik düzeyleri arttıkça yaşam kalitelerinin artmakta olduğu ve bakımverenlerinin algıladıkları yükün azalmakta olduğu görülmüştür.
Ünsal ve Kara-Kaşıkcı, 2010	Romatoid artrit	40 deney ve 40 kontrol grubunda olmak üzere 80 artritli hasta	Deneysel	-Artritlerde Öz-Etkililik Ölçeği	Ön testlerde her iki grup arasında öz yeterlik puanları açısından istatistiksel bir fark yokken; eğitim sonrasında deney grubunun öz yeterlik düzeyleri anlamlı şekilde artmıştır.
Akgün-Şahin ve Bülbül, 2014	Romatoid artrit	92 hasta (yaş ort. 53,28± 15,44)	Kesitsel	-Kişisel Bilgi Formu, -Artritlerde Öz-Etkililik Ölçeği	%72,9'unda çok ağrı, %40,3'ünün çok tutukluk, %44,3'ünün eklemlerde şişlik, %55,5'inin duygusal problemlerin sık görülen semptomlar olduğu belirlenmiştir. Ağrıda öz yeterlik, ayak-bacak fonksiyonunda öz yeterlik ve el kol fonksiyonlarında öz yeterlik puanlarının düşük olduğu görülmüştür.
Akın ve Kas-Güner, 2019	Kanser	Akciğer, gastrointestinal veya göğüs kanseri için kemoterapi alan 236 hasta (yaş ort. 57,37 ± 12,56)	Kesitsel	-Fonksiyonel Değerlendirme Ölçeği, -Hastaların Kullandığı Sağlık Geliştirme Stratejileri Ölçeği	Öz yeterlik inançları daha yüksek olan hastaların yaşam kalitesi daha yüksek, tükenmişlik düzeyleri daha düşük bulunmuştur.
Özkaraman ve ark., 2019	Kanser	111 kanser hastası (yaş ort. 55,62 ± 12,75)	Kesitsel	-Sağlık Okuryazarlığı Ölçeği, -Kronik Hastalık Yönetimi İçin Öz-Etkililik Ölçeği, -Kanserli hastalarda Yaşam Kalitesi Ölçeği	Öz yeterlik puanları ile fonksiyonel ve genel sağlık alt alanlarından alınan puanların pozitif yönde anlamlı ilişkisi olduğu görüldükçe iken; semptom alt ölçeği ile negatif yönde anlamlı ilişkisi olduğu bulunmuştur.
Genç ve ark., 2006	Hemofili	40 hemofili hastası ergen (12-18 yaş arası, yaş ort. 15,4 ± 2,4)	Kesitsel	-Sosyodemografik Veri Formu, -Öz Yeterlik Ölçeği	Sosyal güvenceye sahip olmanın öz yeterlik davranış tamamlama ve engellerle mücadele boyutlarıyla arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Hemofili hastalarının ergenlerin öz yeterlik davranış örüntülerinde etkili olduğu saptanmıştır
Vatansever ve Ünsar, 2014	Hipertansiyon	94 esansiyel hipertansiyonlu hasta (yaş ort. 57,7 ± 10,2)	Kesitsel	-Hasta Bilgi Formu, -İlaç Tedavisine Bağlılık/ Uyum Öz-Etkililik Ölçeği	Hastaların kişisel özellikleri ve hastalığa ilişkin özellikleri ile ilaç tedavisine bağlılık/uyum öz etkililik puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır; ancak diyetle uyum sağlayan hastaların uyum sağlamayanlara göre öz etkililik puanları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.
Ceyhan ve Ünsal, 2018	Genel	40'ar Kronik kalp hastalığı, KOAH, Diyabet, Artrit, Kronik böbrek yetmezliği olan 200 hasta (45-64 yaş arası)	Kesitsel	-Hasta Tanıtım Formu -Kronik hastalıklarda Öz-Etkililik Ölçeği	KOAH hastaları başta olmak üzere bütün kronik hastalıklarda öz etkililik puanlarının düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca ölçeğin alt boyutlarından düzenli şekilde spor yapma en düşük iken; doktorlarla iletişim en yüksek puanı almıştır.
Bakan ve İnci, 2021	Genel	Kronik bir hastalığı olan 18 yaş üstü 178 hasta	Kesitsel	-Hasta Bilgi Formu, -Öz Yeterlik Ölçeği, -Stresle Başa Çıkma Tarzları Ölçeği	Problem odaklı başa çıkma ile öz yeterlilik arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki görüldükçe; duygu odaklı başa çıkma ile öz yeterlik arasında anlamlı düzeyde negatif ilişki görülmüştür.

Kullanılan Değerlendirme Araçları

Çalışmaların hepsinde hastaların öz yeterlik düzeylerini belirlemek için öz bildirim ölçümlerinin kullanıldığı görülmüştür. Çalışmalarda farklı isimlerle kullanılmış gibi görünse de, diyabet hastalarının öz yeterlikleri Bijl ve arkadaşlarının (1999) geliştirdiği, Usta-Yeşilbalkan (2001) tarafından Türkçe geçerlik güvenilirlik çalışması yapılmış Diyabet Öz Yeterlik Ölçeği ile değerlendirilmiştir (Örn. Pınar ve ark., 2003; Şireci & Yılmaz-Karabulutlu, 2017). Bu ölçek diyabet hastalığına özgü geliştirilmiş olup 20 maddeden oluşan beşli likert tiptedir (Usta-Yeşilbalkan, 2001).

Hemodiyaliz hastaları ile gerçekleştirilen çalışmalarda Genel Öz Yeterlik Ölçeği kullanılmıştır (Örn. Mollaoğlu & Bağ, 2009; Bektaş-Akpınar ve ark., 2019). Türkçe geçerlik güvenilirliği Usta-Yeşilbalkan ve arkadaşları (2005) tarafından gerçekleştirilen bu ölçekte dörtli likert tipte 10 madde yer almaktadır ve artan puanlar öz yeterliğin arttığına işaret etmektedir.

KOAH hastalarıyla gerçekleştirilen çalışmaların hepsinde, öz yeterlik düzeyleri KOAH Öz Yeterlik Ölçeği ile incelenmiştir (Örn. Kara & Aştı, 2004; Kar & Zengin, 2020). KOAH hastalarının belirli etkinliklerde nefes alma güçlüğüne yönetme ve önleme becerilerine ilişkin kendine güven düzeylerini ölçen 34 madde beşli likert

tipten oluşan bu ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Kara ve Mirici (2002) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Artritli hastaların ele alındığı iki çalışmada (Akgün-Şahin & Bülbül, 2014; Ünsal & Kara-Kaşıkcı, 2010) Türkçe geçerlik ve güvenilirliğini Ünsal ve Kara-Kaşıkcı'nın (2008) gerçekleştirdiği Artritlerde Öz-Etkililik Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek Türkçe dört alt boyutu olan 20 maddeden oluşan 10'lu likert tiptedir ve artan puanlar ayak-bacak, el-kol fonksiyonlarına ilişkin artrit belirtileri ile baş edebilme düzeylerinin arttığına işaret etmektedir.

Kanser, hemofili, hipertansiyon hastalarının incelendiği çalışmalarda ise hastalığa özgü olmayan ancak kronik hastalıkların öz yeterliliğini değerlendiren farklı ölçüm araçları kullanılmıştır. Bu ölçüm araçlarının isimleri ve künyeleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Çalışmaların Desenleri

İncelenen çalışmaların altı tanesinde ön-test son-test ölçümün alındığı deneysel araştırma deseni kullanılmıştır. Bunlardan yalnızca biri randomize kontrollüdür (Atak ve ark., 2008). Altı çalışmadan bir tanesi yalnızca tek grup içeren yarı deneysel çalışma olup (Aydoğar-Tacı ve ark., 2021); diğerleri kontrol grubu da içeren çalışmalardır (Bal-Özkaptan & Kapucu, 2016; Kara & Aştı,

2004; Tülüce & Kutlutürkan, 2018; Ünsal & Kara-Kaşıkcı, 2010). İncelenen diğer 19 çalışma da ise kesitsel desen ve ilişkisel yöntem kullanılmıştır (%76).

Çalışmalara İlişkin Sonuçlar

Mevcut gözden geçirme çalışmasında diyabet hastalarının öz yeterliklerinin incelendiği yedi çalışma yer almaktadır; beş çalışmanın farklı değişkenlerle öz yeterlik arasındaki ilişkiyi incelediği ve iki çalışmanın öz yeterliliği geliştiren müdahaleler üzerinde olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların çoğunluğu ilişkisel olmakla birlikte; iki çalışmada ileri yaşta olanların öz yeterliklerinin daha düşük olduğu (Küçük ve ark., 2022; Muz-Uçakan ve ark., 2015); bir çalışmada ise 61 yaş ve üzeri grubun daha yüksek öz yeterliğe sahip olduğu (Şireci & Yılmaz-Karabulutlu, 2017) bulunmuştur. Özellikle erkek cinsiyette (Küçük ve ark., 2022; Muz-Uçakan & ark., 2015), evli ve çocuklarıyla birlikte yaşayanların (Küçük ve ark., 2022; Muz-Uçakan ve ark., 2015; Özdemir ve ark., 2019) öz yeterliklerinin daha yüksek olduğu; sosyal desteğin de öz yeterliliği olumlu etkilediği (Özdemir ve ark., 2019) görülmektedir. Bunun yanı sıra hastalığın kabulü (Şireci & Yılmaz-Karabulutlu, 2017), benlik saygısı (Muz-Uçakan ve ark., 2015), aile ortamı ve metabolik kontrol (Pinar ve ark., 2003) ile öz yeterlik arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Müdahale açısından ele alındığında, hastalara diyabetin doğasına ve diyabetle hayatını sürdürmelerini kolaylaştırmaları adına yapabileceklerine ilişkin verilen eğitiminin öz yeterliği ve diyabet ilişkili kendini yönetme becerilerini arttırdığı görülmüştür (Atak ve ark., 2008; Aydoğar-Takcı & Yıldırım, 2021).

Kronik hastalıklardan bir diğeri olan kronik böbrek yetmezliği ve hemodiyaliz hastalarında öz yeterliğin incelendiği beş çalışma yer almaktadır ve çalışmaların hepsi ilişkiseldir. Bu çalışmalarda hemodiyaliz hastalarının öz yeterliklerinin düşük olduğu (Mollaoğlu, 2011; Muz & Eğlence, 2013); eğitim düzeyi yüksek olanların (Mollaoğlu & Bağ, 2009; Muz & Eğlence, 2013) ve gelir düzeyi yüksek olanların (Bektaş-Akpınar ve ark., 2019; Mollaoğlu & Bağ, 2009; Muz & Eğlence, 2013) öz yeterliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca medeni durumun öz yeterlikle ilişkili olmadığı görülmektedir (Bektaş-Akpınar ve ark., 2019; Mollaoğlu & Bağ, 2009). Hastalık süresi uzun olan hastaların öz yeterliklerinin düşük olduğunu belirten iki çalışma varken (Bektaş-Akpınar ve ark., 2019; Muz & Eğlence, 2013); tersi şekilde hastalık süresinin öz yeterlikle ilişki bulunmadığı iki çalışma da vardır (Biçer & Yılmaz-Karabulutlu, 2020; Mollaoğlu & Bağ, 2009). Ayrıca öz yeterliğin yeti yitimi ile negatif ilişkili (Mollaoğlu, 2011), öz bakım gücü ile pozitif ilişkili (Muz & Eğlence, 2013); tedaviye uyum ve hastalığa dair bilgisinin olması ile de pozitif ilişkili (Biçer & Yılmaz-Karabulutlu, 2020) olduğu görülmüştür.

KOAH hastalarının öz yeterliklerinin incelendiği ise beş çalışma yer almaktadır; bunlardan üçü öz yeterliliği geliştiren müdahaleler üzerine deneysel çalışma iken; ikisi farklı değişkenlerle öz yeterlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalardır. KOAH hastalarına hastalıkları hakkında verilen danışmanlık ve eğitimlerin, aynı zamanda ev ziyaretleri gerçekleştirilen müdahale gruplarının öz yeterlik puanlarında artış olduğu bulunmuştur (Bal-Özkaptan & Kapucu, 2016; Kara & Aştı, 2004; Tülüce & Kutlutürkan, 2018). İlişkisel değişkenler açısından ise öz yeterlikle öz bakım davranışları ve aile desteği arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu (Kara-Kaşıkcı & Alberto, 2007); öz yeterlik arttıkça bakımvereninin yükünün azaldığı ve hastanın yaşam kalitesinin arttığı (Kar & Zengin, 2020) görülmüştür.

Artritli hastalarda ele alınan iki çalışmada öz yeterlik algılarının düşük olduğu (Akgün-Şahin & Bülbül, 2014) ve hasta eğitiminin öz

yeterlik algılarını anlamlı düzeyde arttırdığı (Ünsal & Kara-Kaşıkcı, 2010) bulunmuştur.

Kanser hastalarının incelendiği iki çalışma da ilişkisel çalışmalar olup, bunlardan birinde hastaların öz yeterliklerinin orta düzeyde olduğu, öz yeterliğin artmasının hastalığa ilişkin genel sağlıklarını arttırdığı görülmüş; ancak sağlık okur-yazarlığı ile öz yeterlik arasında bir ilişki bulunmamıştır (Özkaraman & ark., 2019). Diğer çalışmada ise hastaların öz yeterlik düzeylerinin düşük olduğu, kendine bakım davranışlarında öz yeterliğin düşük olmasının tükenmişliği arttırdığı ve yaşam kalitesini olumsuz etkilediği görülmüştür (Akın & Kas-Güner, 2019).

X kromozomuna bağlı resesif geçişli yaşam boyu süren kanama hastalığı olan hemofili tanısı almış ergenlerin öz yeterlik durumlarının incelendiği çalışmada (Genç ve ark., 2006), sosyal güvenceye sahip olmanın öz yeterlik ölçeğindeki davranış tamamlama ve engellerle mücadele boyutlarıyla arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Yaygınlığı yüksek olan hipertansiyon hastalığında ise, kişisel özellikler (cinsiyet, eğitim gibi) ve hastalığa ilişkin özellikler (eşlik eden hastalık, hastanede yatma durumu gibi) ile ilaç tedavisine bağlılık/uyum öz-etkililik puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmezken; ancak öz yeterlik puanı yüksek olan hastaların diyete daha fazla uyum sağladığı görülmüştür (Vatansever & Ünsar, 2014). Kronik hastalığa sahip kişilerin öz yeterlik puanlarının genel olarak düşük olduğu, özellikle öz yeterlik alt boyutlarından olan düzenli bir şekilde spor yapmanın en düşük puan ortalamasına, doktorlarla iletişim alt boyutunun ise en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmüştür (Ceyhan & Ünsal, 2018). Kronik hastalığı olan kişilerin öz yeterlikleri ile stresle başa çıkma ilişkisini ele alan bir çalışmada ise, problem odaklı başa çıkmanın öz yeterlikle olumlu, duygu odaklı başa çıkmanın ise olumsuz yönde ilişkili olduğu ve özellikle kendine güven başa çıkma alt boyutu öz yeterliğin en önemli yordayıcısı bulunmuştur (Bakan & İnci, 2021).

Kronik hastalıklardan olan diyabet, kronik böbrek yetmezliği veya hemodiyaliz tedavisi, KOAH, romatoid artrit, kanser, hipertansiyon ve hemofili hastalarında öz yeterlik önemli bir değişken ve öz yeterliğin artırılması yönünde hastaya eğitim sağlanması da etkili gözükmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bulaşıcı olmayan, kişiden kişiye geçmeyen, uzun süreli ve genellikle yavaş ilerleyen hastalıklar olan kronik hastalıkların tüm dünyada giderek yaygınlığı artmakta ve ölüm nedenleri arasında önde gelmektedir. Hastalık yönetiminde önemli bir değişken olan öz yeterlik de, yeterlik beklentileri aracılığıyla sağlık geliştirme davranışları için doğrudan motivasyona yol açar. Bu motivasyon kişinin sağlıklı davranışları yapip yapmamasını ve uygun davranış sürdürmesini etkiler. Kronik hastalıklarda da algılanan öz yeterlik hastalıkla başa çıkmada bireyin davranışlarını etkilemektedir.

Ülkemizde öz yeterlik kavramı daha çok eğitimciler tarafından çalışılmaktadır. Sağlık alanında bu kavram daha çok diyabet, kronik böbrek yetmezliği veya hemodiyaliz tedavisi, KOAH ile ilişkisi açısından ele alınmış ve çalışmalar başlarda demografik değişkenlerle arasındaki ilişki üzerinde yoğunlaşırken; son dönemde özellikle hastalığa ilişkin eğitim ve bilgilendirme müdahalelerinin öz yeterlik üzerindeki etkisine yönelmiştir.

Türkiye'de öz yeterlik ve kronik hastalıklar arasındaki ilişki hakkında taranan veri tabanlarından elde edilen sonuçlarla yapılan çalışmaların sayısı dikkate alındığında, diyabetle ilgili yedi, kronik böbrek yetmezliği ve hemodiyaliz, KOAH hakkında beş, romatoid

artrit ve kanser hakkında iki, hemofili ve hipertansiyon hakkında bir ve genel kronik hastalıklar hakkında ise iki çalışmaya rastlanmıştır.

Genel olarak kronik hastalıkları olan kişilerde öz yeterlik düzeyinin düşük ya da orta düzeyde olduğu (Örn. Akgün-Şahin & Bülbül, 2014; Ceyhan & Ünsal, 2018; Molloğlu, 2011; Muz & Eğlence, 2013), eğitim düzeyi ve gelir düzeyi yüksek olanların ve hastalığa dair eğitim almış olanların öz yeterliklerinin daha yüksek olduğu (Örn. Aydoğar-Takcı & Yıldırım, 2021; Kara & Aşti, 2004; Molloğlu & Bağ, 2009; Muz & Eğlence, 2013) görülmektedir. Ayrıca aile desteği ve sosyal desteğin varlığının öz yeterliliği olumlu yönde etkilediği (Kara-Kaşıkçı & Alberto, 2007; Özdemir ve ark., 2019) göze çarpmaktadır. Öz yeterliğin artması ile öz bakım gücü, kendini yönetme davranışları ve yaşam kalitesinin arttığı söylenebilir (Kara-Kaşıkçı & Alberto, 2007; Muz & Eğlence, 2013). Türkiye’de öz yeterlik ve kronik hastalıklar arasındaki ilişki daha çok diyabet, hemodiyaliz ve KOAH hastaları ile çalışılmakta olup son dönemde hastalığa ilişkin yapılandırılmış bilgilendirme eğitimleri ve ev ziyaretleri gibi müdahale çalışmalarına ilginin arttığı görülmektedir. Müdahale çalışmaları dikkate alındığında, hasta eğitimi verilmesinin de öz yeterliği arttırdığı ve artan öz yeterliğin kendini yönetme davranışlarını olumlu yönde etkilediği bulunmuştur (Atak ve ark., 2008; Aydoğar-Takcı & Yıldırım, 2021; Bal-Özkaptan & Kapucu, 2016; Tülüce & Kutlutürk, 2018; Ünsal & Kara-Kaşıkçı, 2010).

Son yıllarda artan ölüm oranlarının nedenleri ve kronik hastalıkların yaygınlığı düşünüldüğünde, hastalık yönetiminde önemli bir kişisel değişken olan öz yeterliğin araştırılması önemli görülmektedir. Ancak Türkiye’de bu çalışmaların halen yetersiz olduğu, daha çok öz yeterlikle demografik değişkenler arasındaki ilişkiye odaklanıldığı göze çarpmaktadır. Düşük öz yeterliğin hastalığın gidişatını etkilediği açıktır; bu yüzden öz yeterliğin artırılması yönünde müdahale çalışmalarının yapılması büyük önem taşımaktadır. Öz yeterliliğin artırılmasının kronik hastalıkların klinik müdahalelerini kolaylaştıracağı ve doktor-hasta etkileşimini etkilediği gibi hastanın tedaviye uyumunu ve günlük yaşamda aktivitelerini arttırmasına da yardımcı olacağı düşünülebilir.

Bu çalışmanın yalnızca Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalarla sınırlı kalmış olması, taranan veri tabalarında Türkiye örnekleminin dahil olduğu kültürlerarası çalışmalara rastlanmamış olması, nitel ve ölçek geliştirme çalışmalarının dâhil edilmemiş olması kısıtlılıkları arasında yer alabilir. Ayrıca belirli yıllar aralığında, belirli veri tabanlarında tarama yapılması ve yalnızca tam metnine ulaşılan çalışmalara yer verilmesi de bu çalışmanın sınırlılıklarındandır. Özellikle çoğu kronik hastalığın doğası gereği daha ileri yaşta görülmesi ve ulaşılabilir örneklemin yetişkin örnekleme olması, genç yaşta bu hastalıklara sahip bireylerin gözden kaçmasına neden olmuş olabilir, özellikle genç yaşta bireylerle uluslar arası makalelerin taranması ve genç yaşta da görülebilen ya da erken başlangıçlı olan diyabet gibi kronik hastalıkların incelenmesi önemli olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akgün-Şahin, Z. A., & Bülbül, D. (2014). Romatoid artrit hastalarında öz-etkililik algısının belirlenmesi. *İzmir Üniversitesi Tıp Dergisi*, 3, 16–22.
- Akın, S., & Kas Guner, C. (2019). Investigation of the relationship among fatigue, self-efficacy and quality of life during chemotherapy in patients with breast, lung or gastrointestinal cancer. *European Journal of Cancer Care*, 28(1), e12898. [CrossRef]
- Atak, N., Gürkan, T., & Köse, K. (2008). The effect of education on knowledge, self management behaviours and self efficacy of patients with type 2 diabetes. *Australian Journal of Advanced Nursing*, 26(2), 66–74.
- Aydoğar-Takcı, M., & Yıldırım, G. (2021). Diyabet hastalarına sağlık inanç modeli doğrultusunda verilen eğitimin sağlık inancına, öz etkililik algısına ve karar verme düzeyine etkisi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 11(1), 73–82.
- Bakan, G., & İnci, F. H. (2021). Predictor of self-efficacy in individuals with chronic disease: Stress-coping strategies. *Journal of Clinical Nursing*, 30(5–6), 874–881. [CrossRef]
- Bal-Özkaptan, B., & Kapucu, S. (2016). Home nursing care with the self-care model improves self-efficacy of patients with chronic obstructive pulmonary disease. *Japan Journal of Nursing Science*, 13(3), 365–377. [CrossRef]
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215. [CrossRef]
- Bandura, A., & Adams, N. E. (1977). Analysis of self-efficacy theory of behavioral change. *Cognitive Therapy and Research*, 1(4), 287–310. [CrossRef]
- Bektaş-Akpınar, N., Ceran, M. A., Şafak, Ş., & Özkalp, B. (2019). Hemodiyaliz hastalarının öz yeterlilik durumu, bakım gereksinimi ve günlük yaşam aktivitelerini gerçekleştirilebilirlik düzeyleri. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 2(1), 5–10.
- Biçer, H., & Karabulutlu, E. Y. (2020). Hemodiyaliz tedavisi alan hastaların öz yeterlilik düzeyleri ve sıvı kontrolüne uyumlarının değerlendirilmesi. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 3(2), 1–9.
- Bijl, J. V. D., Poelgeest-Eeltink, A. V., & Shortridge-Baggett, L. (1999). The psychometric properties of the diabetes management self-efficacy scale for patients with type 2 diabetes mellitus. *Journal of Advanced Nursing*, 30(2), 352–359. [CrossRef]
- Bilir, N. (2006). Değişen sağlık örüntülerinde halk sağlığı çalışanlarının rolü: Kronik hastalıklar ve yaşlılık sorunları. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 25(3), 1–6.
- Ceyhan, Y. Ş., & Ünsal, A. (2018). Farklı kronik hastalığı olan bireylerin öz-etkililik düzeylerinin karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(4), 263–273.
- Clark, N. M., & Dodge, J. A. (1999). Exploring self-efficacy as a predictor of disease management. *Health Education and Behavior*, 26(1), 72–89. [CrossRef]
- Curtin, R. B., Walters, B. A., Schatell, D., Pennell, P., Wise, M., & Klicko, K. (2008). Self-efficacy and self-management behaviors in patients with chronic kidney disease. *Advances in Chronic Kidney Disease*, 15(2), 191–205. [CrossRef]
- Farrell, K., Wicks, M. N., & Martin, J. C. (2004). Chronic disease self-management improved with enhanced self-efficacy. *Clinical Nursing Research*, 13(4), 289–308. [CrossRef]
- Genç, R. E., Şenol, S., & Kavaklı, K. (2006). Hemofili hastası adölesanların “öz-yeterlik” durumlarının incelenmesi. *Ege Pediatri Bülteni*, 13(1), 21–28.
- İncirkuş, K., & Nahçıvan, N. (2015). Kronik hastalık yönetimi için bir rehber: Kronik bakım modeli. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 23(1), 66–75. [CrossRef]
- Kara-Kaşıkçı, M., & Alberto, J. (2007). Family support, perceived self-efficacy and self-care behaviour of Turkish patients with chronic obstructive pulmonary disease. *Journal of Clinical Nursing*, 16(8), 1468–1478. [CrossRef]
- Kar, S., & Zengin, N. (2020). The relation between self-efficacy in patients with chronic obstructive pulmonary disease and

- caregiver burden. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 34(3), 754–761. [CrossRef]
- Kara, M., & Aşti, T. (2004). Effect of education on self-efficacy of Turkish patients with chronic obstructive pulmonary disease. *Patient Education and Counseling* (patient ed), 55(1), 114–120. [CrossRef]
- Kara, M., & Mirici, A. (2002). KOAH Öz-Etkililik Ölçeği Türkçe Formu'nun geçerlilik ve güvenilirliği *Atatürk Üniversitesi Tıp Dergisi (YA Eurasian Journal of Medicine)*, 34(3), 61–66.
- Küçük, S., Karşigil, P., Uludasdemir, D., & Güven, İ. (2022). Tip 2 diyabetes mellitus tanılı bireylerde egzersiz alışkanlıkları ve diyabet öz yeterliliği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 9(2), 129–138.
- Mohebi, S., Azadbakht, L., Feizi, A., Sharifirad, G., & Kargar, M. (2013). Review the key role of self-efficacy in diabetes care. *Journal of Education and Health Promotion*, 2, 36. [CrossRef]
- Molloğlu, M. (2011). Diyaliz hastalarında yeti yitimi, günlük yaşam aktiviteleri ve öz yeterlilik durumu. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(2), 181–186.
- Molloğlu, M., & Bağ, E. (2009). Hemodiyaliz uygulanan hastalarda öz yeterlilik ve etkileyen faktörler. *Journal of Istanbul Faculty of Medicine*, 72(2), 37–42.
- Muz, G., & Eğlence, R. (2013). Hemodiyaliz uygulanan hastalarda öz bakım gücü ve öz yeterliliğin değerlendirilmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15–21.
- Muz-Uçakan, G., Zincir, H., & Zararsız, G. (2015). Tip II diabetes mellituslu bireylerde benlik saygısı ve öz etkililik düzeyleri. *Türkiye Klinikleri Journal Nursing*, 7(1), 29–37.
- Özdemir, A., Kavak, F., & Gültekin, A. (2019). Tip II diyabet hastalarında algılanan sosyal destek ile öz etkililik durumunun belirlenmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences*, 11(3), 305–312.
- Özkaraman, A., Uzgör, F., Dügüm, O., & Peker, S. (2019). The effect of health literacy on self-efficacy and quality of life among Turkish cancer patients. *JPMA. the Journal of the Pakistan Medical Association*, 69(7), 995–999.
- Pinar, R., Arslanoglu, I., Isgüven, P., Cizmeci, F., & Gunoz, H. (2003). Self-efficacy and its interrelation with family environment and metabolic control in Turkish adolescents with Type 1 Diabetes. *Pediatric Diabetes*, 4(4), 168–173. [CrossRef]
- Piot, P., & Ebrahim, S. (2010). Prevention and control of chronic diseases. *British Medical Journal*, 341, c4865. [CrossRef]
- Reeve, J. (2010). Personal control beliefs. In *Understanding motivation and emotion* (p. 229–262). John Wiley & Sons, Inc.
- Sağlık Bakanlığı. (2011). *Türkiye'de bulaşıcı olmayan hastalıklar ve risk faktörleri ile mücadele politikaları* (Sağlık Bakanlığı Yayın No. 809). Anı Matbaası.
- Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Öz-yeterlik. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1), 185–210.
- Şireci, E. (2012). *Tip 2 diyabetes mellituslu hastaların hastalıklarını kabullenme ve kendi bakımlarındaki öz yeterlilik düzeylerinin belirlenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü].
- Şireci, E., & Yılmaz-Karabulutlu, E. (2017). Tip 2 diabetes mellituslu hastaların hastalıklarını kabullenme ve kendi bakımlarındaki öz yeterlilik düzeylerinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 20(1), 48–55.
- Tekin-Yanık, Y. (2011). *Tip 2 diyabetlilerin öz-yeterlilik düzeylerinin değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü].
- Tülüce, D., & Kutlutürkan, S. (2018). The effect of health coaching on treatment adherence, self-efficacy, and quality of life in patients with chronic obstructive pulmonary disease. *International Journal of Nursing Practice*, 24(4), e12661. [CrossRef]
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Ölüm nedeni istatistikleri, 2019*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710>
- Ünsal, A., & Kara-Kaşıkçı, M. (2010). Effect of education on perceived self-efficacy for individuals with arthritis. *International Journal of Caring-science*, 3(1), 3–11.
- Ünsal, A., & Kara-Kaşıkçı, M. (2008). Artritli bireylerde Öz-Etkililik Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirliği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 11(1), 40–50.
- Usta-Yeşilbalkan, Ö. (2001). *Tip 2 diyabetli hastaların kendi kendine bakımlarındaki öz yeterlilikleri ve öz yeterliliklerini etkileyen faktörlerin incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü].
- Usta-Yeşilbalkan, Ö., Karadakovan, A., & Ünal, B. (2005). Periton Diyalizi Hastalarının Genel Öz Yeterlilikleri. *Nefroloji Hemşireliği*, 14(2), 39–44.
- Vatansever, Ö., & Ünsar, S. (2014). Esansiyel hipertansiyonlu hastaların ilaç tedavisine uyum/öz etkililik düzeylerinin ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Türk Kardiyoloji Derneği Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi*, 5(8), 61–67.
- World Health Organization (WHO). (2014). *Global statusreport on non-communicable diseases 2014*. WHO library cataloguing in publication Data.
- World Health Organization (WHO). (2022). *Noncommunicable diseases*. 8 Haziran 2022 tarihinde. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/noncommunicable-diseases>
- World Health Organization (WHO) (2022). *Noncommunicable diseases progress monitor 2022*. WHO Library Cataloguing in Publication Data.